

**ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІЛЯЗЕ ОЛЕКСІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 330.342.3 (043.2)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. С. Білязе

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Заслужений
економіст України Папаїка Олександр Олександрович, Причорноморський
науково-дослідний інститут економіки та інновацій

Одеса – Запоріжжя – 2022

АНОТАЦІЯ

Білязе О. С. Забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, Одеса. – Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2022.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробці теоретико-методичних, концептуальних і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. Отримані наукові результати сприятимуть ефективному відновленню та розвитку національної економіки у післявоєнному періоді.

У дослідженні запропоновано методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів, які передбачають цілеспрямовану взаємодію структурно-функціональних сегментів економічної системи. Сформовані наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Розроблено методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки, яке передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, які надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей, завдань і принципів. Набуло подальшого розвитку дослідження понятійно-категоріального апарату системи забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін,

доповнено дефініцією «сестейновий розвиток економічної системи». Запропоновані теоретичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності. Розроблено концептуальну модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи.

Доведено, що економічний розвиток національної економіки є основою соціально-економічної стабілізації в країні з урахуванням поступових структурно-функціональних змін та визначення пріоритетних векторів відновлення та розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. У науковому дослідженні обґрунтовано, що економічний розвиток – це якісна та кількісна структурно-функціональна трансформація соціально-економічних процесів, яка є наслідком циклічних змін та супроводжується перебудовою стратегічних галузей з метою подолання структурних дисбалансів за рахунок підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зміцнення добробуту всіх груп населення країни.

З'ясовано, що причиною важливих змін у економічній системі вважається поетапна еволюція цільової орієнтації соціально-економічного зростання та розвитку. Класична ринкова економіка перетворюється на пріоритетну, з побудовою та впровадженням механізму досягнення високої ефективності та конкурентоспроможності національної економіки.

Доведено, що ринково-орієнтований підхід недостатньо враховує організаційні, структурно-функціональні, соціально-психологічні чинники поведінки суб'єктів національної економіки у екзогенному середовищі, але при цьому активізуються напрямки виробничого та технологічного характеру. Інституційний підхід характеризується функціональною підтримкою системних інституцій, враховуючи норми, правила, традиції, які забезпечують впровадження стратегічних орієнтирів на основі дослідження інституційного середовища. Переорієнтація суб'єктів на ресурсну концепцію підтверджує цей факт, що потребує збалансування фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. Потенційна здатність отримувати необхідні ресурси з

високим ступенем оптимальності, комбінувати їх значно підвищує можливі тактичні та стратегічні результати функціонування суб'єктів на мікро-, мезо- та макрорівнях. Ресурсний підхід визначає рівень взаємозв'язків ендогенного та екзогенного середовища, які з'являються в процесі пошуку та формування необхідних для функціонування матеріальних, фінансових, трудових ресурсів. Аналіз досліджень підкреслює, що оптимальне поєднання ринкового та ресурсного підходів уможлиблює отримання значного ефекту в результаті доповнення методичного інструментарію та адаптивних зв'язків, покладено в основі побудови та поетапної реалізації стратегії економічного розвитку національної економіки. В процесі функціонування базові компетенції потрібні ринку лише тоді, коли вони забезпечують цільові потреби, враховуючи значимість ресурсів і здібностей. Саме тому визначення цінності синтезу ресурсної та ринкової перспектив забезпечує очікувану високу результативність.

Ресурсно-орієнтований підхід до обґрунтування вибору стратегії економічного розвитку не має розглядатися в якості альтернативи ринковому, що, з одного боку підкреслює їх автентичність, а з іншого – можливість отримання підвищеного результату за підсумками симбіозу властивостей. Сучасна перспектива інтеграції представлених концептуальних підходів у єдиних рамках надає можливість врахувати окремі сегменти конкурентоспроможності з поступовим використанням переваг для системи стратегічного управління. Безперечна наукова цінність кожного підходу полягає в обґрунтуванні методики дослідження певного аспекту стратегії економічного розвитку країни, враховуючи глобалізаційні зміни та їх всебічний вплив.

Обґрунтовано, що у макроекономічному середовищі, яке функціонує на основі ринкових відносин, підтримка соціально-економічної системи в режимі стійкого розвитку забезпечується раціональним поєднанням механізмів її саморозвитку та інституційного регулювання, орієнтованих переважно на інтенсивні чинники розвитку. Система методів інституційного

регулювання національної соціально-економічної системи на сучасному етапі суспільного розвитку дедалі більше ускладнюється та змінюється з урахуванням принципу адаптивності. У цих умовах важливим є стабільний науково-методичний супровід управлінського процесу на всіх рівнях. При визначенні стратегії та механізмів інституційного регулювання соціально-економічних відносин, при прийнятті управлінських рішень доцільно спиратися на концепцію контролінгу, яка є загальновизнаною основою менеджменту та є базовим механізмом діяльності у підприємницькому середовищі. Базовою умовою стійкого економічного розвитку є систематизація, селектування та комплексність процесу ресурсного забезпечення господарського середовища національної економіки.

Доведено, що стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін базується на взаємодії господарських, ринкових і державних механізмів, що підвищує результативність й ефективність впливу на економічну систему. Застосування стратегії уможливорює отримання динамічних зрушень щодо функціонування економічної системи в надзвичайних умовах.

Найбільш суттєву практичну цінність мають такі науково-прикладні розробки та рекомендації: запропоновані методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки; концептуальна модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи; методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах і наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Військові дії, які розгорнулися в Україні та впливають на національне макроекономічне середовище, обумовлюють необхідність адаптивного підходу до всіх сфер теорії і практики формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін. Суттєве руйнування виробничого потенціалу країни потребує докорінної перебудови

економічного мислення суб'єктів господарювання, державних та регіональних інституцій, пошуку адаптивних методів, способів і механізмів задоволення потреб у суспільстві та виявлення пріоритетних, соціально-орієнтованих напрямів відбудови країни та її майбутнього розвитку.

Доведено, що стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін базується на взаємодії господарських, ринкових і державних механізмів, що підвищує результативність й ефективність впливу на економічну систему. Застосування стратегії уможливорює отримання динамічних зрушень щодо функціонування економічної системи в надзвичайних умовах. Вона візуалізує взаємопов'язаний комплекс рішень, функціональних дій, системних процесів, принципів і обмежень, які формуються на основі результатів оцінки ситуації у макроекономічному середовищі та потенційних можливостей економічної системи в надзвичайних умовах, які виникли в результаті військової агресії північних сусідів.

Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів – це мультирівнева система, яка базується на адаптивній взаємодії взаємопов'язаних складових, які в умовах впливу глобальних викликів здійснюють визначені дії на процес формування або підвищення певних конкурентних переваг за умови структурно-функціональних перетворень у економічній системі та дотримуючись принципів перманентності, релевантності, автентичності, динамічності, ітеративності, синергетичності, системності та біфуркації. Застосування даного механізму забезпечить тактичну стабілізацію та поступовий стратегічний розвиток соціально-економічної системи країни.

Ключові слова: глобалізаційні зміни, економічний розвиток, механізм підтримки конкурентоспроможності, національна економіка, система забезпечення, стратегія розвитку, транспарентність.

ANNOTATION

Bilyaze O. S. Ensuring the economic development of the national economy in the conditions of globalization changes. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.03 - economy and management of a national economy. – Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, Odesa. – Classic Private University, Zaporizhzhia. 2022.

The dissertation made a theoretical generalization and proposed a solution to an important scientific and applied problem, which consists in the development of theoretical-methodical, conceptual and practical recommendations for ensuring the economic development of the national economy in the conditions of globalization changes. The obtained scientific results will contribute to the effective recovery and development of the national economy in the post-war period.

The study proposes methodical approaches to the application of the integration component in ensuring the economic development of the national economy in the conditions of global challenges, which involve the purposeful interaction of the structural and functional segments of the economic system. Formed scientific approaches to ensuring and forming a strategy for the development of the national economy in the conditions of global changes.

Methodical provision of the mechanism for supporting the competitiveness of the national economy has been developed, which involves the formation of systemic interaction between meaningful platforms that provide an opportunity to follow the trajectory of recovery and development of the national economy, using resource architecture and the balance of strategic goals, tasks and principles. The study of the conceptual and categorical apparatus of the system of ensuring the economic development of the national economy in the conditions of global changes was further developed, supplemented by the definition of "sustainable development of the economic system". The proposed theoretical foundations of the development of production capabilities of the national economy under the

influence of global factors and transparency. A conceptual model for ensuring the sustainable development of the socio-economic system has been developed.

It has been proven that the economic development of the national economy is the basis of socio-economic stabilization in the country, taking into account gradual structural and functional changes and the determination of priority vectors for the recovery and development of the national economy in the face of global challenges. The scientific research substantiates that economic development is a qualitative and quantitative structural and functional transformation of socio-economic processes, which is a consequence of cyclical changes and is accompanied by the restructuring of strategic industries with the aim of overcoming structural imbalances by increasing the competitiveness of the national economy and strengthening the well-being of all groups of the country's population.

It was found that the reason for important changes in the economic system is the gradual evolution of the target orientation of socio-economic growth and development. The classical market economy is transformed into a priority one, with the construction and implementation of a mechanism for achieving high efficiency and competitiveness of the national economy.

It is proved that the market-oriented approach does not sufficiently take into account the organizational, structural-functional, socio-psychological factors of the behavior of the subjects of the national economy in an exogenous environment, but at the same time the directions of a production and technological nature are activated. The institutional approach is characterized by functional support of system institutions, taking into account the norms, rules, and traditions that ensure the implementation of strategic guidelines based on the study of the institutional environment. The reorientation of subjects to the resource concept confirms this fact, which requires a balance of financial, material and labor resources. The potential ability to obtain the necessary resources with a high degree of optimality, to combine them significantly increases the possible tactical and strategic results of the functioning of subjects at the micro, meso, and macro levels. The resource

approach determines the level of interrelationships of the endogenous and exogenous environment, which appear in the process of finding and forming the material, financial, and labor resources necessary for functioning. The research analysis emphasizes that the optimal combination of market and resource approaches makes it possible to obtain a significant effect as a result of the addition of methodological tools and adaptive connections, which is the basis for the construction and phased implementation of the strategy of economic development of the national economy. In the process of functioning, basic competencies are needed by the market only when they provide target needs, taking into account the importance of resources and abilities. That is why determining the value of the synthesis of resource and market perspectives provides the expected high performance.

A resource-oriented approach to justifying the choice of an economic development strategy should not be considered as an alternative to the market one, which, on the one hand, emphasizes their authenticity, and on the other, the possibility of obtaining an increased result based on the results of a symbiosis of properties. The modern perspective of the integration of the presented conceptual approaches in a unified framework provides an opportunity to take into account individual segments of competitiveness with the gradual use of advantages for the strategic management system. The indisputable scientific value of each approach lies in the justification of the research methodology of a certain aspect of the country's economic development strategy, taking into account globalization changes and their comprehensive impact.

It is substantiated that in the macroeconomic environment, which functions on the basis of market relations, the support of the socio-economic system in the mode of sustainable development is provided by a rational combination of the mechanisms of its self-development and institutional regulation, focused mainly on intensive factors of development. The system of methods of institutional regulation of the national socio-economic system at the current stage of social development is becoming more and more complicated and changing taking into account the

principle of adaptability. In these conditions, stable scientific and methodological support of the management process at all levels is important. When determining the strategy and mechanisms of institutional regulation of socio-economic relations, when making management decisions, it is advisable to rely on the concept of controlling, which is a generally recognized basis of management and is the basic mechanism of activity in the business environment. The basic condition of sustainable economic development is the systematization, selection and complexity of the process of resource provision of the economic environment of the national economy.

It has been proven that the strategy of national economy development in the conditions of global changes is based on the interaction of economic, market and state mechanisms, which increases the effectiveness and efficiency of the influence on the economic system. The application of the strategy makes it possible to obtain dynamic changes in the functioning of the economic system in emergency conditions.

The following scientific and applied developments and recommendations have the most significant practical value: proposed methodical approaches to the application of the integration component in ensuring the economic development of the national economy; conceptual model of ensuring sustainable development of the socio-economic system; methodical provision of the mechanism for supporting the competitiveness of the national economy in emergency conditions and scientific approaches to provision and formation of a strategy for the development of the national economy in conditions of global changes.

It was found that the development of the economic system is a qualitative transformation of the system, which leads to the emergence of its new state, taking into account natural changes and the transition from one state to a more perfect one. The strategic goals of economic development in the national macroeconomic environment can be defined as a unity of interrelated and mutually determined components - stability, effectiveness, efficiency, adaptability and public safety. The study of the economic aspects of stability, effectiveness, efficiency,

adaptability and public safety in their unity and interdependence provides a qualitatively new, deeper understanding of the patterns of economic development of the national economy and methods of its regulation. It was determined that the sustainable development of the economic system is the process of forming a complete system, which determines the permanent reproduction and transformation of socio-economic and ecological processes, which is aimed at optimizing the use of economic, technical, scientific, ecological and social resources to ensure the balanced development of the national economy. The study of the genesis of the paradigms and theories of the development system of the national economy made it possible to determine that ensuring the economic development of the national economy in the conditions of global changes is a set of measures aimed at the multi-segment development of the country's economic system, taking into account the influence of controlled and uncontrolled factors and the use of complex tools.

Scientific approaches to ensuring and forming a strategy for the development of the national economy in the conditions of global changes have been improved, which involve an organic combination of the logic of defining strategic intentions, guidelines, national programs and projects, specific theoretical and methodological tools and approaches, a holistic system of criteria and the construction of an interconnected a complex of solutions, functional actions and restrictions, which are formed on the basis of the results of the assessment of the situation in the macroeconomic environment and the potential capabilities of the economic system in emergency conditions, with the aim of focusing on the dynamic recovery and development of the national economy while observing the required level of the security component.

Key words: globalization changes, economic development, competitiveness support mechanism, national economy, security system, development strategy, transparency.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Білязе О. С., Слепньова Л. Д., Білязе Л. П. Ефективність грошово-кредитної політики в Україні на сучасному етапі. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. 2004. № 87. С. 134-141. Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/693>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,72 д.а., особистий внесок автора: досліджено вплив національної грошово-кредитної політики на розвиток економіки країни – 0,24 д.а.)
2. Кривоберець Б. І., Білязе О. С., Білязе Л. П. Удосконалення оптимізації фінансових інвестицій фізичних осіб в Україні шляхом застосування моделі Г. Марковіца. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. 2009. № 36-1. С. 260-264. Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/12903>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,45 д.а., особистий внесок автора: досліджено модель Г. Марковіца – 0,15 д.а.)
3. Білязе О. С. Ризик фінансових інвестицій в умовах активної моделі управління. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2009. № 3 (17). С. 26-30. Режим доступу: http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/2009-3-17.pdf. (Google Scholar). (0,58 д.а.)
4. Білязе О. С. Управління портфельними інвестиціями в умовах сучасного фінансового ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т. 2. С. 145-149. Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_5_2/145-149.pdf. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,45 д.а.)
5. Білязе О. С. Концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів.

Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 47. С. 198-203. Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/39.pdf (Index Copernicus, Google Scholar). (0,62 д.а.)

6. Білязе О. С. Інтеграційна складова в забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №4 (28). С. 83-91. (Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,9 д.а.)

7. Білязе О. С. Стратегія ефективного розвитку держави в глобалізаційних процесах. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/39> (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar, CiteFactor, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Open Access Journals). (0,6 д.а.)

8. Білязе О. С. Критерії оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку. *Причорноморські економічні студії: науковий журнал*. 2022. Вип. 75. С. 25-31. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,77 д.а.)

9. Білязе О. С. Ефективність економічної стратегії держави в умовах глобалізації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. Вип. 3. Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-01>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,45 д.а.)

Статті в іноземних наукових виданнях:

10. Bilyaze O. Strategy of Economic Development of the state in the conditions of Globalization. *Three Seas Economic Journal*. 2022. № 3 (2). С. 21-28. Режим доступу: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/threeseas/article/download/1718/1736/> (Index Copernicus, DOAJ, EBSCO, Research Papers in Economics (RePEc)). (0,8 д.а.)

11. Bilyaze O. S. Development of Production Capabilities of the National Economy under the Influence of Global Factors and Transparency. *Global Academics. International Journal of Advance Researches*. Quarterly Issue 2(16). 2022. Pp. 12-22. Режим доступу: <https://www.i-journal.org/upload/16.pdf> (Журнал індексується і реферується Бібліотекою Конгресу США <https://eresources.loc.gov>). (0,49 д.а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Pawlik A., **Bilyaze O.** Strategia Europa 2020 podstawą rozwoju w województwie Świętokrzyskim. *Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy: Proceedings of the International Scientific Conference*. Kielce, Poland, September 28th, 2018. Pp. 4-8. (0,22 д.а., особистий внесок автора: досліджено сучасні форми інновацій та їх вплив на розвиток національної економіки – 0,11 д.а.).

13. Білязе О. С. Концепції домінант управління суб'єктами національної економіки. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 480-482. (0,15 д.а.)

14. Білязе О. С. Соціально-економічні та екологічні компоненти якості розвитку національної економіки. *Соціогуманітарний вимір сучасних трансформацій*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 93-95. (0,17 д.а.)

15. Білязе О. С. Трансформація глобальних процесів на розвиток національної економіки. *Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Одеса, 27 травня 2022 р.). Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2022. С. 123-124. (0,14 д.а.)

16. Білязе О. С. Ensuring progressive structural dynamics of the national economy in conditions global challenges. *Формування обліково-аналітичного забезпечення організаційно-управлінської підтримки суб'єктів національної економіки* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25 травня 2022 року) / ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2022. С 90-92. (0,22 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН.....	27
1.1. Теоретичні основи економічного розвитку національної економіки.....	27
1.2. Наукові підходи до економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін.....	43
1.3. Критерії оптимальності стратегічних цілей економічного розвитку.....	62
Висновки до розділу 1.....	72
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНА СКЛАДОВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	75
2.1. Оцінка індикаторів стану національної економіки.....	75
2.2. Соціально-економічні та екологічні компоненти якості розвитку національної економіки	98
2.3. Інтеграційна складова у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів.....	113
Висновки до розділу 2.....	134
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН.....	139
3.1. Концептуальні підходи забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.....	139
3.2. Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах.....	160

3.3. Розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності	179
Висновки до розділу 3.....	199
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	207
ДОДАТКИ.....	233

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах військової агресії національна економіка втратила значну частку економічного потенціалу та зазнала суттєвих структурних змін. Трансформаційні процеси, які відбуваються в державі потребують суттєвих кардинальних змін у характері відновлення економічної системи та пошуку адаптаційних інструментів забезпечення розвитку національної економіки. Основну роль у питаннях економічного розвитку національної економіки повинні відігравати програмно-цільові та стратегічні інструменти, які сприятимуть підтримці національних інтересів України, що є пріоритетним вектором в умовах глобальних викликів та загроз.

Результативність процесів в економічній системі значною мірою залежить від спроможності управлінців різних рівнів створити адаптивні стратегічно орієнтовані плани та забезпечити ефективність їх практичної реалізації, зокрема своєчасне виконання визначених тактичних завдань. Розвиток економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий. Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі можуть бути визначені як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки. Загальні чинники розвитку соціально-економічної системи в умовах впливу глобальних факторів фокусуються на відновленні макроекономічної стабільності та конкурентоспроможності господарського комплексу країни. Враховуючи визначені аспекти, варто визнати, що дослідження концептуальних і теоретико-методичних питань забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін є актуальним та необхідним завданням.

Питанням розвитку економіки та впливу глобальних факторів присвячені наукові праці: А. Гальчинського, В. Геєця, Б. Данилишина, В. Захарченка, С. Кузнеця, А. Маршалла, Д. Норта, Р. Нурксе, О. Побережець, О. Папаіки, О.Покатаєвої, П. Самуельсона, А. Семенова, А. Сміта, Р. Солоу, Я. Тінбергена, М. Тодаро, О. Трохимець, С. Фішера, С. Філіппової, М. Фрідмена, Р. Харрода, Й. Шумпетера, О. Шеремета та ін. Науковий внесок у забезпечення розвитку національної економіки в контексті економічної трансформації зробили такі вчені: О. Амоша, О. Гальцова, О. Головченко, Г. Григор'єв, К. Салига, Ю. Сафонов, К. Шапошников та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених питанням розвитку національної економіки, практично відсутні розробки щодо теоретичних, методичних та практичних засад щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. Наукове дослідження спрямоване на вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у відсутності системного забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін, що відповідним чином обумовило вибір теми дисертації, її мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, структуру та основні напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної роботи Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій «Інноваційне управління соціально-економічними системами: держава, кластер, регіон; (номер державної реєстрації 0116U002332, 2016-2022 рр.), в межах якої особисто автором розроблено методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів; наукового проекту Науково-освітнього інноваційного центру суспільних трансформацій «Стратегії економічного розвитку: держава, кластер, підприємство» (державний реєстраційний номер 0121U111337, 2021–2026 рр.), у межах якого особисто автором запропоновано концептуальні системно-наукові підходи до

забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка теоретико-методичних, концептуальних і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін.

Досягнення мети роботи зумовило необхідність постановки та вирішення таких основних *завдань*:

– уточнити понятійно-категоріальний апарат та обґрунтувати теоретичний базис забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін;

– запропонувати методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів;

– удосконалити наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін;

– запропонувати методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах;

– удосконалити теоретичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності;

– розробити концептуальну модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін та прикладні аспекти його запровадження.

Методи дослідження. Для вирішення визначених у дисертації завдань було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи і підходи:

морфологічний аналіз – при уточненні понятійно-категоріального апарату процесу забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін (пп. 1.2, 2.3); *метод спостереження* – при дослідженні системного підходу у розвитку економічної системи в умовах глобальних викликів (пп. 1.1, 1.3, 2.1); *діагностичний підхід* – при аналітичному дослідженні стану національної економіки (пп. 2.1 – 2.3); *компаративний аналіз* – для здійснення оцінювання об’єктів, процесів, явищ, виявлення особливого та загального з метою дослідження причин змін, що відбулися, виявлення тенденцій у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін (пп. 2.1); *системно-структурний підхід* – при дослідженні теоретико-методичних основ застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів (п. 2.3). У ході роботи було використано також: *методи статистичного аналізу* – для оцінювання індикаторів розвитку національної економіки (пп. 2.1, 3.3); *функціональний синтез* – при формування концептуальної моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи (п. 3.1), а також при розробці механізму підтримки конкурентоспроможності економіки (пп. 3.2, 3.3); *економіко-математичні методи* – при удосконаленні теоретико-методичних засад розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності (п. 3.3).

Статистичну і фактологічну основу, інформаційну базу дослідження становлять чинні законодавчі акти та нормативно-правові документи центральних і місцевих органів влади, офіційна статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерства розвитку громад та територій України, наукові праці та розробки провідних учених і фахівців-практиків із питань системи

функціонування та розвитку національної економіки, результати власних наукових та аналітичних досліджень і розрахунків, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні автором концептуалізації теоретико-методичного базису та науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін, що сприятиме підвищенню ефективного відновлення та розвитку країни у післявоєнному періоді. Дослідження спрямоване на вирішення актуальних наукових проблем у сфері забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін в рамках еволюційної парадигми розвитку соціально-економічної системи.

Найбільш значні наукові результати, що виносяться на захист:

удосконалено:

– методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів, що, на противагу існуючим, передбачають цілеспрямовану взаємодію структурно-функціональних сегментів економічної системи, яка забезпечує отримання планових або прогнозних результатів на основі горизонтальної, вертикальної, діагональної та мультикомбінованої інтеграції з урахуванням синергетичного ефекту, що забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у післявоєнному періоді;

– наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, які, на відміну від аналогів, передбачають органічне поєднання логіки визначення стратегічних намірів, орієнтирів, національних програм і проектів, специфічного теоретико-методичного інструментарію та підходів, цілісної системи критеріїв і побудову взаємопов'язаного комплексу рішень, функціональних дій та обмежень, які формуються на основі результатів оцінювання ситуації у макроекономічному середовищі й потенційних можливостей економічної

системи в надзвичайних умовах, з метою фокусування на динамічному відновленні та розвитку національної економіки з дотриманням необхідного рівня безпекової складової;

– методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки, яке, на відміну від існуючих, передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, котрі, зберігаючи оптимальний рівень конкурентних переваг у надзвичайних умовах, на основі організаційно-функціональної та інструментальної підтримки надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей, завдань і принципів, що забезпечить тактичну стабілізацію та поступовий стратегічний розвиток соціально-економічної системи країни;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат системи забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, котрий доповнено дефініцією «сестейновий розвиток економічної системи», під яким розуміється процес формування цілісної системи, що зумовлює перманентне відтворення та трансформацію соціально-економічних та екологічних процесів, який спрямований на оптимізацію використання економічних, технічних, наукових, екологічних і соціальних ресурсів для забезпечення збалансованого розвитку економіки;

– теоретичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, що, на противагу вже відомим, передбачають застосування системного та семантичного підходів до формування адаптивної спроможності національної економіки та її економічних суб'єктів створювати соціально-економічні блага за умови повного, ефективного та результативного використання ресурсного потенціалу та інноваційної складової, з метою залучення інвестиційних ресурсів ендогенного й екзогенного характеру, що

забезпечить автентичне відновлення та перманентний розвиток національної економіки під впливом глобальних факторів;

– формування концептуальної моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи, яка, на відміну від існуючих, дозволяє візуалізувати архітектуру взаємозв'язків з пропорційністю інтегрованих сегментів на основі принципу біфуркації з орієнтацією на параметричне синтезування інструментів фундаментальної та практичної спрямованості, що уможливорює поступову модернізацію макроекономічного середовища завдяки перманентній активізації соціально-економічних процесів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що концептуальні та теоретико-методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методик та рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін.

Найбільш суттєву практичну цінність мають такі науково-прикладні розробки та рекомендації: запропоновані методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки; концептуальна модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи; методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах і наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Окремі авторські рекомендації реалізовані на загальнонаціональному та регіональному рівнях. Матеріали дисертаційної роботи прийняті до використання Департаментом економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52/734 від 25.08.2022 р.), Науково-освітнім інноваційним центром суспільних трансформацій (довідка №17/01-22 від 28.03.2022 р.); Кредитною спілкою «Освіта» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка №17/02/22-1 від 17.02.2022 р.). Результати дисертації використовуються Причорноморським науково-

дослідним інститутом економіки та інновацій (довідка № 54/03-21 від 22.12.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій на основі вивчення, аналізу й узагальнення теоретико-методичного та практичного матеріалу викладено авторський підхід щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. Усі результати, викладені у дослідженні, отримані здобувачем самостійно і знайшли відображення в опублікованих працях автора. З робіт, опублікованих у співавторстві, використано тільки ті ідеї та положення, що належать автору особисто. Авторський внесок у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження апробовано у методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладено у статтях, впроваджено у наукових проєктах. Основні наукові, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» (м. Одеса, 2022); «Формування обліково-аналітичного забезпечення організаційно-управлінської підтримки суб'єктів національної економіки» (м. Одеса, 2022); «Соціогуманітарний вимір сучасних трансформацій» (м. Чернігів, 2021), «Наукові та освітні трансформації у сучасному світі» (м. Чернігів, 2021), «Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy» (Kielce, Poland, 2018).

Публікації. Найсуттєвіші теоретичні та практичні результати дослідження відображено у 16 наукових працях, з яких: 9 статей – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних (в тому числі одноосібних – 7); 2 статті у іноземних наукових періодичних виданнях; 5 – публікації за матеріалами наукових конференцій

(в тому числі одноосібних – 4). Загальний обсяг публікацій 7,73 друк. арк., з яких 6,84 друк. арк. належить особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань на 26 сторінках), 2 додатків. Основний текст викладено на 192 сторінках. Дисертація містить 15 таблиць та 36 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

1.1. Теоретичні основи економічного розвитку національної економіки

Пріоритетними напрямками у дослідженні стану національної економіки визначаються стратегічні можливості економічного розвитку країни, рівень потенційних ресурсів, процедура нейтралізації негативних глобалізаційних змін.

У сучасних умовах функціонування національної економіки важливим аспектом є визначення впливу глобалізації та посилення міжнародної інтеграції з урахуванням критичних змін, структурних перетворень у соціально-економічних процесах, що вимагає теоретико-методичної та методологічної підтримки і концептуалізації наукових підходів до певних дефініцій. Сутність та змістовні характеристики категорії економічного розвитку та зростання потребують формування як цілісного сприйняття, так і сегментного дослідження, забезпечують посилення наукового базису.

Стратегія розвитку національної економіки в умовах кризових явищ, до яких належать дії економічного, соціального, екологічного, політичного характеру, має враховувати не тільки потенційні можливості, але й систему супротиву локальним та глобальним змінам, які найчастіше призводять до негативних наслідків. Зазначене спонукає до визначення єдиного підходу до генезу економічного розвитку та суміжних і похідних категорій, які доповнюють процес дослідження, надають змогу доповнити класичні підходи з урахуванням сучасного наукового аспекту.

Підкреслюємо, що дослідження необхідно починати із визначення базових понять, а саме: «економічний розвиток», «стійке зростання».

Аналіз наукових праць відповідного спрямування підтверджує, що зазначені дефініції з одного боку, детально розглянуті у роботах вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема: О. Амоші, А. Гальчинського, В. Гейця, З. Герасимчука, Б. Данилишина, М. Демченка, О. Петровської, Л. Корнійчука, Д. Норта, П. Лукаса, У. Льюїса, М. Торадо, Р. Солоу, Я. Тінбергена, Р. Харрода, Й. Шумпетера, Д. Аджемоглу, Дж. Робінсона, П. Друкера, К. Макконела, Ф. Тейлора, Дж. Фрідмана, а також дана позиція відображена в працях С. Глаз'єва, А. Гранбергата, Ю. Мельника, Ю. Сафонова, М. Кизима, К. Шапошнікова, ін., а з іншого, потребують адаптації та удосконалення, враховуючи сучасні тенденції та глобалізаційні зміни.

Підкреслимо, що економічний розвиток на локальному або глобальному рівні відображає біфуркаційні процеси, які підкріплюються впливом ендогенного та екзогенного факторного середовища з певною динамічністю та релевантністю. Процес зростання національної економіки залежить від певної системи факторів, чинників, у тому числі, і від ефективної державної політики, яка спрямована на соціально-економічний розвиток, враховуючи потенційні можливості та загрози зовнішнього та внутрішнього характеру.

Зауважимо, що розробка ключових тактичних та оперативних завдань сучасної державної політики, вектором якої є економічний розвиток, забезпечує поетапне досягнення стратегічної мети функціонування європейської розвиненої країни – зростання національної економіки, підвищення добробуту населення, побудова потужної екосистеми з елементами енерго- та ресурсозбереження.

Серед базових завдань державної політики необхідно визначити наступні завдання, а саме:

- підвищення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва на основі умов інституційної та фінансової підтримки;
- системне реформування енергетичного сектору України, використовуючи інноваційні технології та розробки;

- переосмислення приватизаційної політики за умови трансформації системи управління державними суб'єктами;
- всебічна підтримка аграрного сектору, враховуючи потенційні можливості країни, ефективність сільськогосподарських земель, спеціалізацію окремих регіонів, а також потреби внутрішнього та зовнішнього ринку;
- забезпечення логістичних мереж на основі оптимізації маршрутів, залучення локальних та міжнародних перевізників, корегування вартості послуг з підвищенням їх якості;
- створення сучасної інфраструктури з частковою інтеграцією до міжнародних транспортних мереж.

Зауважимо, що представлені тактичні завдання державної політики економічного розвитку потребують уточнення, враховуючи надзвичайну ситуації в країні, військову агресію та тимчасову окупацію частини територій України, що відповідно, на перший план ставить питання підтримки та поступового відновлення функціонування національної економіки та її галузей, які суттєво постраждали – фінансово, економічно, екологічно.

Складові економічного розвитку національної економіки у сучасних умовах представлено на рис. 1.1.

Саме тому наряду із поняттям економічного зростання актуально розглядати процес підтримки соціально-економічних аспектів з поступовим відновленням національної економіки та її секторів.

Підкреслимо той факт, що в межах післявоєнної відбудови країни можливим є радикальна структурно-функціональна модернізація національної економіки за умови векторної трансформації провідних галузей.

Розробка стратегії повоєнного відновлення та розвитку України виступає життєвонеобхідним документом, результатом погодженої роботи відповідних державних інституцій, який є основою утворення тактичних планів та оперативних завдань для секторів національної економіки, враховуючи потенційні можливості країни та фактори ендегенного та

екзогенного середовища. Процес впровадження інституційних інструментів, які мають забезпечити реалізацію стратегії відновлення країни, відображає сучасні тенденції співпраці з міжнародними організаціями та структурами, що уможлиблює застосування матеріальної, інноваційної, фінансової та екологічної складової.

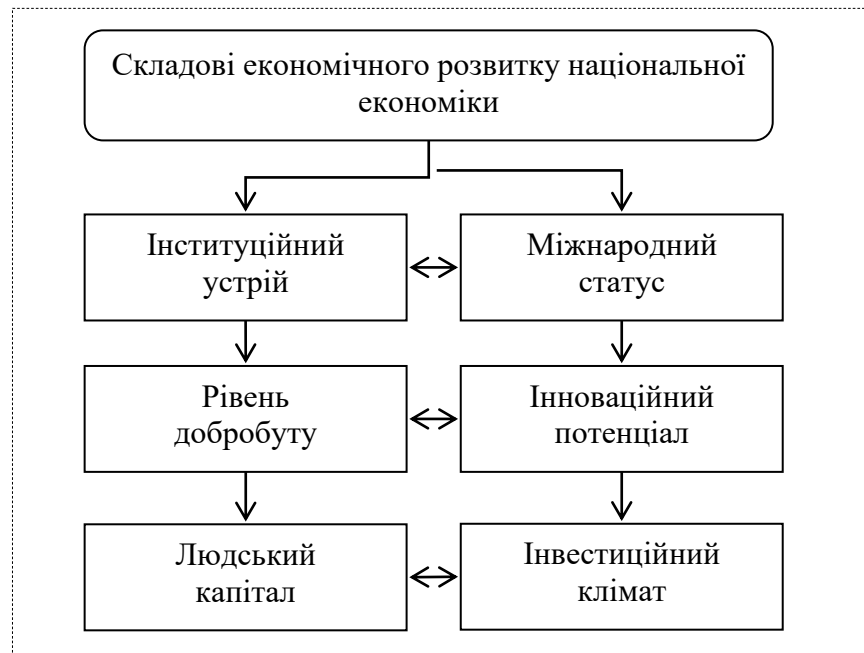

Рис. 1.1. Елементи структури економічного розвитку національної економіки (Джерело: побудовано автором)

На думку науковців та враховуючи історичні фактори, «План Маршала» безпосередньо пов'язаний із утворенням Організації Північноатлантичного договору, а також вважається стартом для європейської інтеграції, яка на багато років визначила післявоєнний розвиток регіону. Відіграла своє значення у «Плані Маршалла» позиція внутрішньої політики США. Крім того, розробники даного історичного документу використовували економічні методи для розв'язання існуючих проблем, які реально та ефективно спрацьовували у цій складній ситуації [139].

На основі спільної роботи урядових структур та міжнародних партнерів, науковцями визначено базові принципи післявоєнного відновлення та соціально-економічного розвитку України, враховуючи досвід відродження національної економіки США за допомогою всесвітньо відомого повоєнного «Плану Маршалла», ефективність реалізації якого активно обговорюється в межах сучасних умов.

До основних напрямків, які є ключовими, належать наступні:

- формування потужного сучасного військово-промислового комплексу, який стане базисом для подальшого розвитку аерокосмічних технологій;

- можливість повного доступу до ринків країн G7 та Євросоюзу через скасування квот та імпортного мита, що надасть можливість українським виробникам вільно експортувати свою продукцію на світові ринки;

- дерегуляція та мінімальне втручання державних інституцій у функціонування суб'єктів господарювання;

- відновлення та модернізація логістичних можливостей через розширення пунктів пропуску, збільшення залізничної та портової логістики;

- підвищення конкурентних переваг української переробної промисловості, побудова промислових потужностей;

- поетапна трансформація економіки на основі кліматичної модернізації та впровадженні принципів «зеленої економіки»;

- нарощування енергетичних потужностей із поступовою реалізацією енергетичної незалежності [164].

Слід зауважити, що питання повоєнного відновлення та економічного розвитку країни потребують доповнення та деталізації, враховуючи потреби національної економіки, стан та рівень фінансових ресурсів, людського капіталу та інвестиційних потоків.

Механізм економічного зростання національної економіки має формуватись на основі компетентнісного підходу, з деталізацією теоретичної

та методичної складової. При цьому суттєвим є дослідження дефініцій «економічний розвиток», «економічне зростання», «соціально-економічне відновлення».

Зазначимо, що економічний розвиток національної економіки, який являє собою трансформацію системи, має базуватись на перманентному та якісному економічному зростанні, враховуючи вплив ендогенного та екзогенного середовища та дію діалектичного закону.

На основі оцінки авторських наукових підходів можливо згрупувати визначення категорії «економічний розвиток», що представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизація визначень категорії «економічний розвиток»

№	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Й. Шумпетер [23]	Економічний розвиток - процес розвитку як зміна траєкторії, в межах якої здійснюється кругообіг, зміщення стану рівноваги, породжене самою економікою, а саме, трансформація до іншого стану відбувається як біфуркація.
2.	І. М. Червяков [199]	Економічний розвиток – це зміна економіки взагалі, перехід від одного її якісного стану до іншого, у свою чергу, економічне зростання визначається як прояв економічного розвитку. Рисом економічного розвитку є суттєве підвищення добробуту всіх груп населення, що характеризується збільшенням матеріального забезпечення.
3.	В. Геєць [61]	Економічний розвиток розглядається на основі інноваційно-інвестиційної, структурно-технологічної часткової або повної модернізації національної економіки та її інтеграції у глобальну економічну систему.

Продовження таблиці 1.1.

1	2	3
---	---	---

4.	В.Р. Сіденко [66]	Економічний розвиток – це незворотні, направлені та закономірні зміни економічної системи суспільства, внаслідок яких зростає диференціація складу елементів, що утворюють відповідні економічну систему, ускладнюється структура та підвищується рівень самоорганізації, з’являються нові види діяльності, зростають її продуктивність, рівень доходів і задоволення суспільних потреб у матеріальних й нематеріальних благах.
5.	К. Р. Макконел, С.Л. Брю [61]	Економічний розвиток та зростання держави обумовлює шість основних факторів, серед яких чотири фактори пропозиції – кількість і якість природних та трудових ресурсів, обсяг капітальних благ і технологія, а також фактор сукупного попиту та ефективності сфери економічної діяльності.
6.	В. Ростоу [57]	Економічний розвиток – це складне комплексне поняття, яке базується на кількісних та якісних показниках, сутність якого полягає у змінах у структурі індикаторів, які забезпечують зростання рівня доходів і підвищення добробуту населення. Іншими словами, це підвищення добробуту населення та якості життя на основі економічного зростання.
7.	Ю. М. Мельник [113]	Економічний розвиток - це цілеспрямований мультиплановий процес перетворень соціально-економічної спрямованості, який забезпечує прискорення економічного зростання у макроекономічному середовищі.
8.	О.А. Волошина [35]	Економічний розвиток – незворотні, спрямовані, закономірні зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи.

Продовження таблиці 1.1.

1	2	3
---	---	---

9.	Л. Є. Сімків [50]	Економічний розвиток – це багатоплановий, системний процес, який охоплює економічне зростання, певні структурні зміни в національній економіці, оптимізацію та удосконалення умов і якості життя суспільства.
10.	Л.В. Клименко [86]	Економічний розвиток підприємства – це незворотні, керовані, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи суб'єкта господарювання, а також оптимальних результатів чи станів ефективного функціонування господарської діяльності в довгостроковому періоді, які зумовлені впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів на основі законів діалектики.
11	О. В. Расвнєва, І.В. Аксьонова [86]	Економічний розвиток – це дійсно унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі та часі, який віддзеркалює перманентні зміни глобальних цілей його існування за допомогою формування нової дисипативної структури, а також його трансформації в оновлений аттрактор.

(Джерело: побудовано автором)

Процес розробки стратегії економічного, соціального, екологічного розвитку країни, яка має спрямовуватись на зростання необхідних макроекономічних показників, враховуючи глобалізаційні зміни та сучасні вимоги до системи державного управління.

Важливо підкреслити, що у процесі розробки та реалізації державної політики економічного розвитку серед передумов успішного впровадження її сегментів визнається наявність та якість людського капіталу, стан якого залежить від ряду важливих чинників. Крім того, базисом сучасного вектору економічного розвитку національної економіки та пріоритетними тенденціями є людська діяльність, кадровий потенціал із відповідним рівнем професіоналізації.

На думку науковців Е. Райнерта та Дж. Стадвелла суттєве значення для розвитку національної економіки має вибір видів економічної діяльності, а

також ступінь втручання державних інституцій. При цьому системна організація людської діяльності здійснюється задля виконання стратегічних рішень із залученням різних видів ресурсів, у тому числі, фінансових, матеріальних, людських, інвестиційних [61].

«Гене́за економічного розвитку національної економіки з урахуванням сучасних тенденцій та диспропорцій представлена на рис. 1.2. Перелічені аспекти, а саме: теоретичний базис, траєкторія змін, модель та сценарій економічного розвитку національної економіки формують уявлення щодо системних інструментів та методичних важелів вірогідної стратегії.

Зазначимо, що споріднене з економічним розвитком поняття «економічного зростання» характеризується кількісними параметрами та є невід'ємною умовою стійкого соціально-економічного розвитку національної економіки, що підтверджується науковими підходами» [136].

На думку науковців, економічне зростання у межах макроекономічного середовища визнається як потенційна можливість держави розвивати свої якості щодо виробництва необхідних населенню товарів та послуг [47]. Крім того, точки зору П. Самуельсона та В. Нордхауза процес економічного зростання характеризується поступовим збільшенням потенційного валового національного продукту держави, що в результаті є системним розширенням меж виробничих можливостей національної економіки [131].

Сучасні умови функціонування національної економіки потребують детального аналізу та оцінки архітектури, траєкторії та особливостей економічного розвитку, враховуючи стан локальних соціально-економічних процесів, рівень людського капіталу та ресурсного потенціалу.

Сестейновий розвиток економічної системи являє собою процес формування цілісної системи, що обумовлює перманентне відтворення та трансформацію соціально-економічних та екологічних процесів, який спрямований на оптимізацію використання економічних, технічних, наукових, екологічних та соціальних ресурсів, для забезпечення збалансованого розвитку національної економіки.

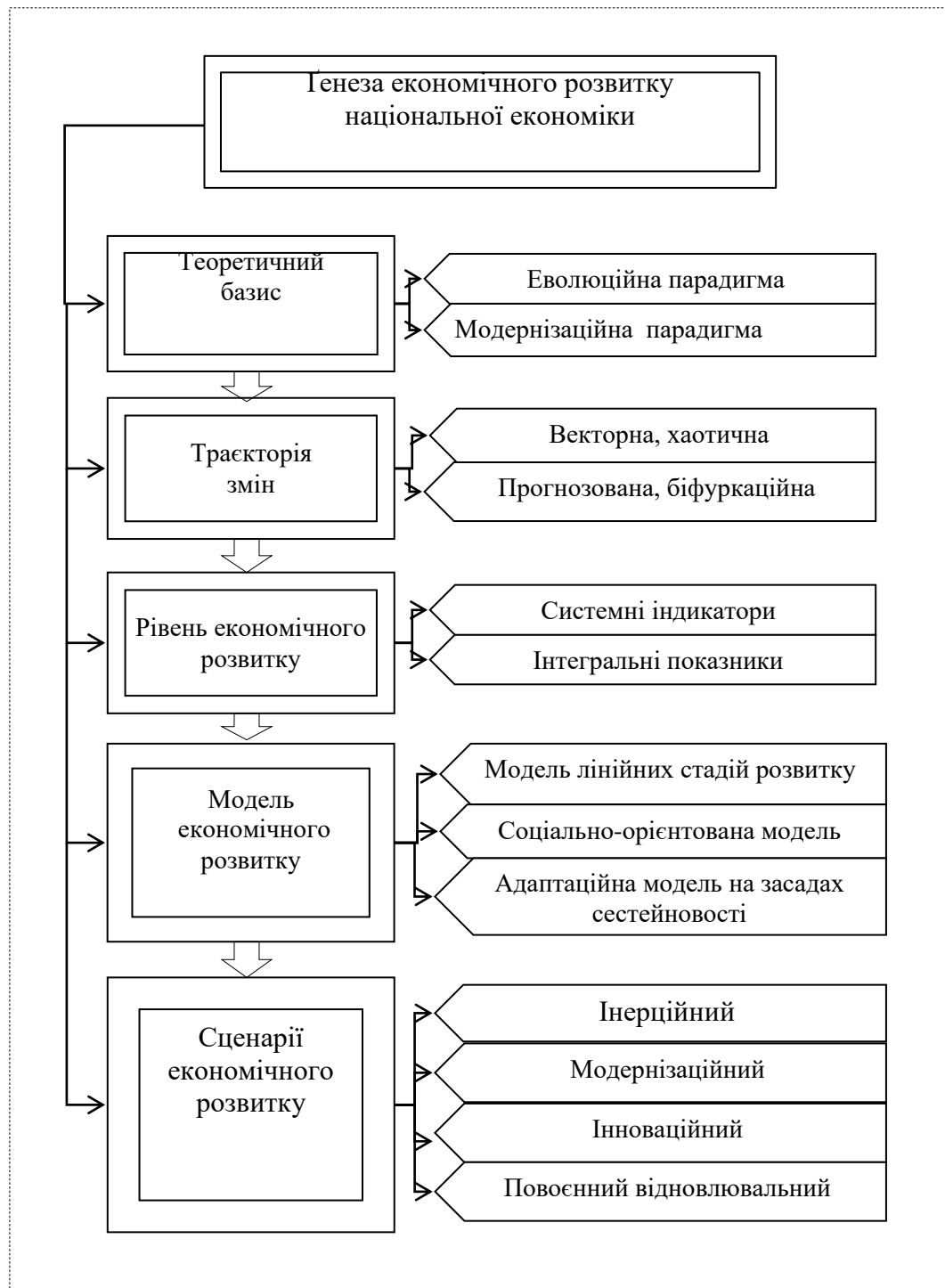

Рис. 1.2. Гене́за економічного розвитку національної економіки
(Джерело: побудовано автором)

Економічний розвиток в умовах повоєнного відновлення національної економіки пов'язаний із розробкою та впровадженням механізмів

державного регулювання, які включають нетрадиційні інструменти управління, адаптивні важелі інституційного та ринкового характеру.

Поняття «повоєнного відновлення» характеризується історичною трансформацією, з виокремленням спочатку фізичного відродження зруйнованих промислових підприємств, об'єктів соціальної сфери, сільського господарства, потім застосовувався критерій, досягнення довоєнних обсягів ВПІ у грошовому обчисленні, згодом відновлення розглядалось як мультисистемне явище економічного, соціального і демографічного характеру [72].

На думку автора, у сучасних умовах соціально-економічне відновлення національної економіки – це комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на відновлення її конкурентоспроможності, налагодження виробничих процесів, стабілізацію рівня життя населення на основі інноваційних підходів і технологій, залучення фінансових ресурсів, побудови знищеної інфраструктури.

Розвиток міжнародної економіки стає причиною становлення нової системи товарообміну, що супроводжується трансформацією інтернаціоналізації окремих процесів у національному макроекономічному середовищі.

Деякі науковці зазначали, що «оцінка сучасних досліджень підтверджує, що саме зростання міжнародної кооперації є наслідком становлення міжнародної спеціалізації виробництва, у тому числі технологічної, предметної та подетальної, враховуючи ендогенні та екзогенні чинники розвитку» [52].

У ХХІ столітті міжнародна кооперація та спеціалізація стали основними напрямками сучасної світогосподарської системи і визначають хід розвитку відповідних національних економік. Результати певного взаємопроникнення у міжнародному макроекономічному середовищі поступово призводить до процесів глобалізаційного характеру, що суттєво впливає на світовий простір.

Циклічний еволюційний розвиток міжнародної економіки перманентно перебуває в стані постійних інноваційних змін, але автентичність, національна ідентичність та постійне конкурентне позиціонування за певними ознаками домінують у більшості країн. Тому, зростаючі вимоги до якості та технологічності результатів господарської діяльності укріплюють глобальну взаємодію між відповідними сегментами, що формує кооперацію на міжнаціональному рівні.

Цифровізація міжнародної економіки також значно впливає на розвиток будь-якої економічної системи, що забезпечує зростання продуктивності праці, зменшення витрат, збільшення конкурентоспроможності та задоволеності стейкхолдерів. Прискорення змін у архаїчній парадигмі функціонування економічної системи та трансформація інформаційно-комунікаційного простору спричиняють векторні зміни у всіх функціональних сферах і породжує масштабний вплив на безпекову, політичну, економічну, соціальну та екологічну складову розвитку національної економіки.

Цифрова економіка – це глобальна мережа соціально-економічних та інформаційно-комунікаційних заходів, які реалізуються через Інтернет платформу, мобільні та сенсорні мережі з метою отримання відповідної результативності та ефективності.

«Основні орієнтири цифрової економіки:

- зростання продуктивності праці;
- зменшення витрат;
- збільшення конкурентоспроможності
- задоволеності стейкхолдерів;
- глобалізація світогосподарського комплексу.

Для функціонування та розвитку цифрової економіки та її складових сегментів необхідно:

- нормативно-правова підтримка цифровізації економіки;

- сучасна інфраструктура – Інтернет-доступ, телекомунікаційні сервіси, програмне забезпечення та технічні засоби;
- електронний бізнес – впровадження господарської діяльності через інформаційно-комунікаційні мережі);
- електронна комерція – інформаційно-комунікаційний сервіс (дистрибуція товарів, послуг через Інтернет, мобільну або сенсорну мережу);
- інституційний контролінг розвитку цифрової економіки та її складових сегментів» [139].

Таким чином, глобальна еволюція інформаційно-комунікаційних технологій та їх застосування призводить до інституційних змін у всіх сферах національної економіки та суспільства, у тому числі індивідуумів.

Основними векторами глобалізаційних змін є:

- інноваційний розвиток людського капіталу;
- захист національних соціально-економічних та екологічних інтересів;
- розвиток цифровізації господарської діяльності та впровадження новітніх технологій;
- внутрішньонаціональний перерозподіл ресурсів;
- встановлення глобальних принципів здійснення господарської діяльності;
- вільне ціноутворення без інституційного втручання;
- структурно-функціональні та соціально-економічна трансформація економічної системи, яка підтримується інноваціями.

Економічний розвиток будь-якої економічної системи має наступні види:

- апріорний розвиток – здійснюється у вигляді програмування та забезпечує вирішення стратегічних завдань щодо зростання кількісних та якісних характеристик національної економіки;
- апостеріорний розвиток – відбувається за допомогою різних дій кон'юнктурного характеру і призначене насамперед для підтримки збалансованості національної економіки;

– комбінований розвиток – здійснюється за допомогою спеціальних програм, які спрямовані на забезпечення стратегічної збалансованості національної економіки.

Таким чином, вільний рух фінансових ресурсів, матеріальних і нематеріальних активів, міграційні процеси, встановлення жорстких спільних алгоритмів дій, міжнародного законодавства, породжує питання впливу глобалізаційних процесів на економічний розвиток національної економіки, адже економічні, соціальні та екологічні процеси знаходяться під впливом нових правил гри, обмежень, обтяжень й орієнтирів.

У сучасних умовах функціонування національної економіки розширення впливу глобалізації надає можливість значно підвищити індикатори міжнародного обігу (товарів, робіт, послуг), а також збільшити рух грошових потоків та капіталу. Також значними темпами збільшується обмін об'єктами інтелектуальної власності та технологіями, що сприятиме економічному розвитку національної економіки.

Таким чином, повномасштабна європейська інтеграція України та глобалізація економічних, соціальних і екологічних процесів стане головним чинником сталого економічного розвитку національної економіки у післявоєнному періоді.

Післявоєнний розвиток національної економіки має наступні мультитренди, які йому сприятимуть:

- глобалізація;
- цифровізація;
- інтелектуалізація;
- фінансіалізація;
- соціалізація;
- екологізація.

Перелічені мультитренди – це інноваційний результат новаторства людей і науково-технічного прогресу.

Стратегічні орієнтири глобалізаційних змін візуалізовані на рис. 1.3.

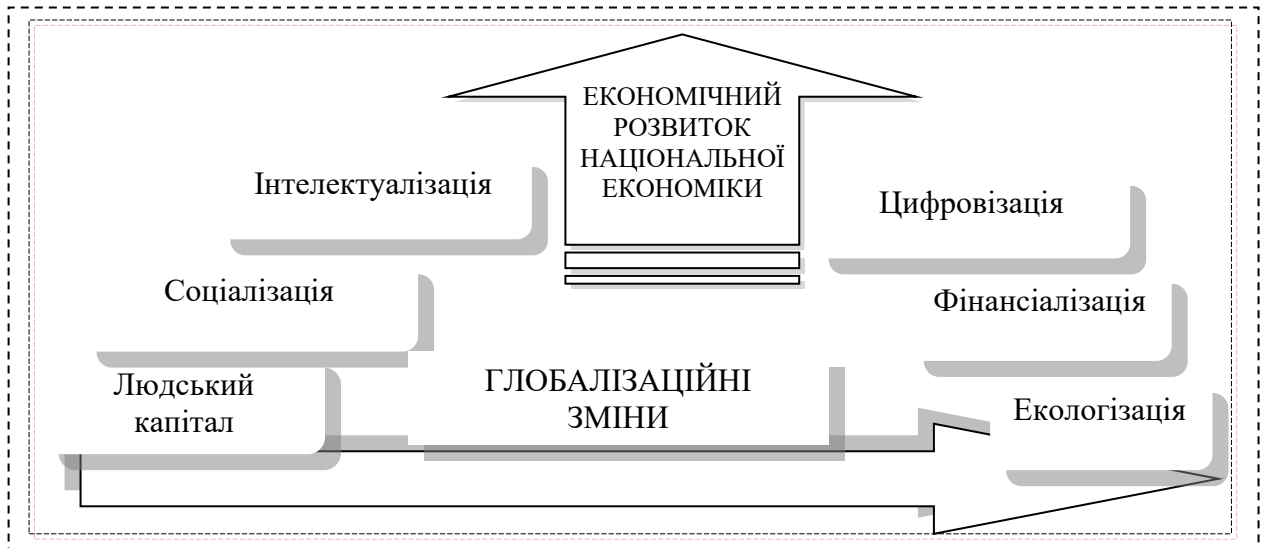

Рис. 1.3 Стратегічні орієнтири глобалізаційних змін (Джерело: розроблено автором)

Глобалізаційні зміни характеризуються окремими контрольованими і неконтрольованими факторами:

- якісними змінами на глобальному ринку капіталів;
- інформаційно-комунікаційними трансформаціями;
- галузевими технологічними інноваціями;
- розвитком новаторських технологій господарського й управлінського характеру;
- розширення міжнародної кооперації та розподілу праці з поступовою побудовою міжнаціональних технологічних, економічних, соціальних, екологічних та безпекових ланцюжків.
- тісними взаємодіями між національними та глобальними економічними процесами.

Таким чином, процес векторної інтернаціоналізації національної економіки надає можливість значно підвищити результативність господарських, економічних, соціальних і екологічних процесів, вивести їх на високотехнологічний рівень, застосовувати новаторські підходи до системи регулювання й управління з урахуванням глобалізаційних змін. Крім того, розвиток економічної системи – це якісне перетворення системи, що

призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий. Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі можуть бути визначені як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки.

Дослідження генезису парадигм та теорій системи розвитку національної економіки дозволило визначити, що забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін представляє собою сукупність заходів, які спрямовані на мультисегментний розвиток господарської системи країни з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів та використання комплексного інструментарію.

Економічний розвиток національної економіки є основою соціально-економічної стабілізації в країні з урахуванням поступових структурно-функціональних змін та визначення пріоритетних векторів відновлення та розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. У науковому дослідженні обґрунтовано, що економічний розвиток – це якісна та кількісна структурно-функціональна трансформація соціально-економічних процесів, яка є наслідком циклічних змін та супроводжується перебудовою стратегічних галузей з метою подолання структурних дисбалансів за рахунок підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зміцнення добробуту всіх груп населення країни.

1.2. Наукові підходи до економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін

Формування та процес деталізації цільової орієнтації розвитку суб'єктів господарювання та їх позиціонування на мезо- та макрорівнях здійснюється за допомогою теоретичного базису, який забезпечує оптимальний шлях досягнення стратегічної мети. Застосування класичних та сучасних концепцій щодо розвитку національної економіки надає можливість визначити індивідуальний підхід із використанням ефективних методів та систем управління, що втілює в собі диференційовані та інтегральні взаємозв'язки, які посилюють запланований результат.

Для ефективної взаємодії суб'єктів національної економіки та зовнішнього середовища, яке представлено, перш за все, контрольованими та неконтрольованими факторами впливу, стратегічним є використання інструментів та важелів ринково-орієнтованої системи управління, яка характеризується принципами адаптації та мультифункціональності.

Аналіз досліджень підтверджує, що серед ефективних та оптимальних до впровадження концепцій виокремлюють маркетингову концепцію управління. При цьому зовнішня ефективність господарської діяльності у національній економіці забезпечується результативністю маркетингу, а відповідно, основним завданням менеджменту є досягнення необхідного рівня внутрішньої ефективності. Питання підвищення результативності функціонування суб'єктів національної економіки вирішується за рахунок об'єднання завдань та ресурсів ендогенної та екзогенної ефективності.

Підкреслимо, що на сучасному етапі розвиток теоретичних та практичних чинників стратегічного менеджменту і маркетингу здійснюється за умови конвергенції. При цьому процес конвергенції менеджменту і маркетингу розвивається в розрізі наступних дефініцій, а саме: стратегічний аспект побудови систем господарювання, загальний інструментарій моніторингу ринкових процесів, цільові підходи суб'єктів на ринку тощо.

Мультиаспектність функціонування системи менеджменту та маркетингу забезпечує розв'язання питань сегментування ринку, підвищення відповідно рівня конкурентоспроможності, процесу оптимізації життєвих

циклів суб'єкта господарювання, а також вибору ринкових комбінацій, систему розробки та реалізацію маркетингових програм.

Зазначимо, що науковці розглядають функціональний та організаційний взаємозв'язок стратегічного менеджменту і маркетингу в якості системної концепції управління, яка характеризується ринковою стратегією, стратегічно орієнтованим маркетингом, а також ринково-орієнтованим управлінням, враховуючи сучасні тенденції та фактори впливу.

Роботи сучасних авторів відображають взаємозв'язки системи управління з іншими сегментами національної економіки, виокремлюючи проблемні питання напрямків стійкого розвитку в умовах нестабільного та невизначеного зовнішнього середовища, що необхідно враховувати при стійкому функціонуванні в складній довгостроковій перспективі.

На думку окремих науковців, помічається нерациональність стратегічного менеджменту і маркетингу, вони підкреслюють, що в умовах розвитку ринкових відносин, маркетинг стає стратегією поведінки суб'єкта господарювання національної економіки у зовнішньому середовищі, на відміну від цього, стратегія впливає на споживача за межами організації. Крім цього, необхідно зауважити, що фундаментальною силою може бути просте визнання того, що без відносин немає потреби в стратегії, і що саме відносини є фундаментальними для маркетингу [215].

Із позиції зору американського економіста Джона Лінча - стратегічний менеджмент системно забезпечує відповідні позиції, при цьому поетапно об'єднуючи діяльність функціональних підрозділів, а ефективний маркетинг, відповідно, забезпечує зовнішньо орієнтовану стратегію, яка є оптимальною у сучасних умовах [211].

Відомий фінансист Луїс Харріс запропонував концепцію, яка дозволяє встановити точки взаємозв'язків і розмежувань елементів у процесі інтеграції стратегічного менеджменту та маркетингу, використовуючи наступні класифікаційні критерії, а саме: рівень прийняття управлінських рішень та

стратегічне бачення вищого менеджменту, що є запорукою отримання ефективного результату управління [219].

На думку зарубіжних економістів - системна розробка стратегії ефективних маркетингових комунікацій для певних суб'єктів має бути обґрунтованою та оптимальною. При цьому суперечливість та дисбаланс у середині господарської одиниці часто залежить від взаємозв'язків стратегічного менеджменту і маркетингу, що може призвести до негативних ринкових ефектів ендогенного та екзогенного середовища.

Зазначимо, що реалізація даного підходу можлива лише в тому випадку, коли маркетинг виконує інтегруючу функцію взаємодії суб'єктів господарювання національної економіки та певних груп користувачів, що підкреслює необхідність перманентного дослідження взаємозв'язків з менеджментом та особливостей функціонування кожної системи окремо.

Враховуючи досліджені теоретичні факти, суть маркетингового підходу полягає в досягненні значних фінансових результатів за рахунок максимального задоволення запитів певних груп суб'єктів національної економіки через надання їм товарів більш високої цінності, на відміну від конкурентів, що підтверджує зростання ролі та статусу суб'єкта-споживача в системному розвитку національної економіки, опираючись на механізм взаємодії базових сегментів.

Саме тому, принципи адаптації та орієнтації господарської діяльності суб'єктів національної економіки покладено в основу концепції маркетингу. На відміну від представленої концепції, ринковий підхід спрямовує суб'єктів національної економіки та їх господарську діяльність на зовнішнє середовище (ринок, споживачів, конкурентів), а не на внутрішній потенціал відповідного суб'єкта.

Підкреслюємо, що ринкова концепція недостатньо враховує організаційні, структурно-функціональні, соціально-психологічні чинники поведінки суб'єктів національної економіки у екзогенному середовищі, але при цьому активізуються напрямки виробничого, технологічного та

збиткового характеру. В межах визначеної концепції нівелюється вплив та наслідки ендогенних факторів, а саме: стан та якість організаційної структури, рівень людського капіталу, психологічний клімат, професіоналізм, що відповідно формує певні ризики і загрози економічній безпеці на мікро-, мезо- та макрорівні.

Аналіз досліджень підтверджує, що орієнтація на ринки збуту не є повноцінною гарантією успіху, а також довготривалого та стабільного положення у відповідному макросередовищі. Неможливо також не враховувати внутрішні та зовнішні чинники, а саме: управлінську структуру, стан соціально-економічних процесів, рівень мотивації. Зазначимо, що перманентне спрямування певних суб'єктів до постійного розвитку та монопольного положення на ринку, максимізації фінансових результатів за рахунок зменшення обсягів виробництва та підвищення цін на продаж, що може призвести до перевиробництва товарної маси, поглибленню циклічних криз та іншим негативним для суспільства, економічними та соціальними наслідками в умовах слабо регульованого ринку. Зазначимо, що принцип необмеженого втрачає своє домінантне значення в умовах розвиненої ринкової економіки. Крім того, саме це може стати причиною глобальної катастрофи суспільства, перш за все, у зв'язку із наявністю воєнних конфліктів, накопиченням зброї масового знищення, руйнуванням середовища життя, наявністю природних ресурсів та інших реальних загроз для сучасної цивілізації.

Відповідно, маркетинг – це динамічна систему, яка має властивості перманентного зростання та розвитку, що суттєво впливає на управлінську структуру на всіх рівнях. Це пов'язано із поетапним розвитком маркетингу під впливом суттєвих змін в умовах виробництва, реалізації суспільного продукту та функціонування капіталу. Важливим є детальний розгляд еволюційних змін маркетингу із визначенням характерних рис.

На першому етапі маркетинг був спрямований на активний пошук суб'єктів з метою зосередження уваги на питаннях організації збуту результатів – це мало прикладний характер.

Другий етап, який припадає на шістдесяті роки двадцятого століття, трансформує маркетинг у системну структуру, яка має відповідні властивості та враховує досвід боротьби в межах світових криз. При цьому розподільна функція маркетингу поступово трансформується в управлінську, яка базується на її основних принципах і методах.

Надалі відбувається перетворення маркетингу в доктрину сучасного бізнесу, з урахуванням філософських підходів та системних засобів комунікацій між суб'єктами та ендогенними та екзогенними факторами, враховуючи глобальні зміни. Зазначені чинники характерні для третього еволюційного етапу.

Зазначимо, що акцентування на запиті індивідуалізації є характерною рисою саме четвертого етапу еволюції маркетингу. Крім того, у межах індустріальної економіки основною метою функціонування суб'єктів на різних рівнях є отримання значних результатів, у тому числі, фінансових, соціальних, економічних, при цьому в постіндустріальній економіці до стратегічних цілей необхідно віднести значне задоволення потреб споживачів через механізм створення конкурентних переваг, які забезпечують зростання якісних властивостей продукції (робіт, послуг).

Наукові дослідження підтверджують, що склад системного маркетингу охоплює актуальні завдання соціально-економічного спрямування, а саме: забезпечення зайнятості, зважена мотивація, оптимізація умов праці та підвищення управлінського рівня і професіоналізації, що характеризує зростаючу та суттєву взаємозалежність економічних та соціальних процесів.

Нова філософія розвитку маркетингу, яка визначає стратегічну мету суб'єктів на мікро- та мезорівнях як найбільш повне задоволення потреб споживачів за допомогою створення відповідних конкурентних переваг,

візуалізується у вигляді соціально-етичної концепції, яка притаманна періоду постіндустріальної економіки.

Причинами важливих змін у системі господарювання вважається поетапна еволюція цільової орієнтації економічного зростання та розвитку. Зауважимо, що обережна трансформація ринку споживача на основний аспект означає, що класична ринкова економіка перетворюється на пріоритетну, зі створенням та впровадженням механізму досягнення високої ефективності та конкурентоспроможності, з відповідним рівнем соціальної орієнтації, у межах якої центром уваги є споживач продукції (робіт, послуг).

Визначення наукових підходів до економічного розвитку національної економіки відбувається з урахуванням класичних модуляцій та сучасних тенденцій функціонування та трансформації соціально-економічних процесів.

Систематизацію наукових підходів до економічного розвитку національної економіки представлено на рис. 1.4. Серед запропонованих підходів особливої уваги заслуговують саме ресурсно-орієнтований та ринково-орієнтований. Крім того, використання синергетичного підходу забезпечує формування модельного бачення економічного розвитку за умови переформулювання потенційних ресурсів та посилення їх використання з отриманням значних результатів.

Зазначимо, що біфуркаційні процеси у національній економіці характеризуються певним вибором можливого напрямку економічного, соціального, екологічного розвитку, що підтверджує перезавантаження системних індикаторів від збалансованого стану до хаотичного, підвищуючи при цьому рівень організації.

Відповідно, інституціональний підхід підкреслює пріоритетну роль державних структур у забезпеченні економічного розвитку національної економіки, враховуючи локальні особливості, географічний сегмент, стан людського капіталу, а також глобалізаційні зміни, які супроводжують сучасні соціально-економічні процеси.

В умовах глобалізаційних змін підприємницька ініціатива, виробничо-збутова діяльність обмежується нормами соціально-етичного маркетингу, враховуючи суспільні орієнтири, екологічні вимоги та проблеми функціонування господарських суб'єктів. Важливо, що маркетингова політика має виокремлювати пріоритети, у тому числі щодо забезпечення загальнолюдських цінностей, перетворюючись у соціальну концепцію, яка відповідає за можливості розвитку суб'єктів з дотриманням результатів цивілізаційних досягнень та інтелектуальних властивостей суспільства.

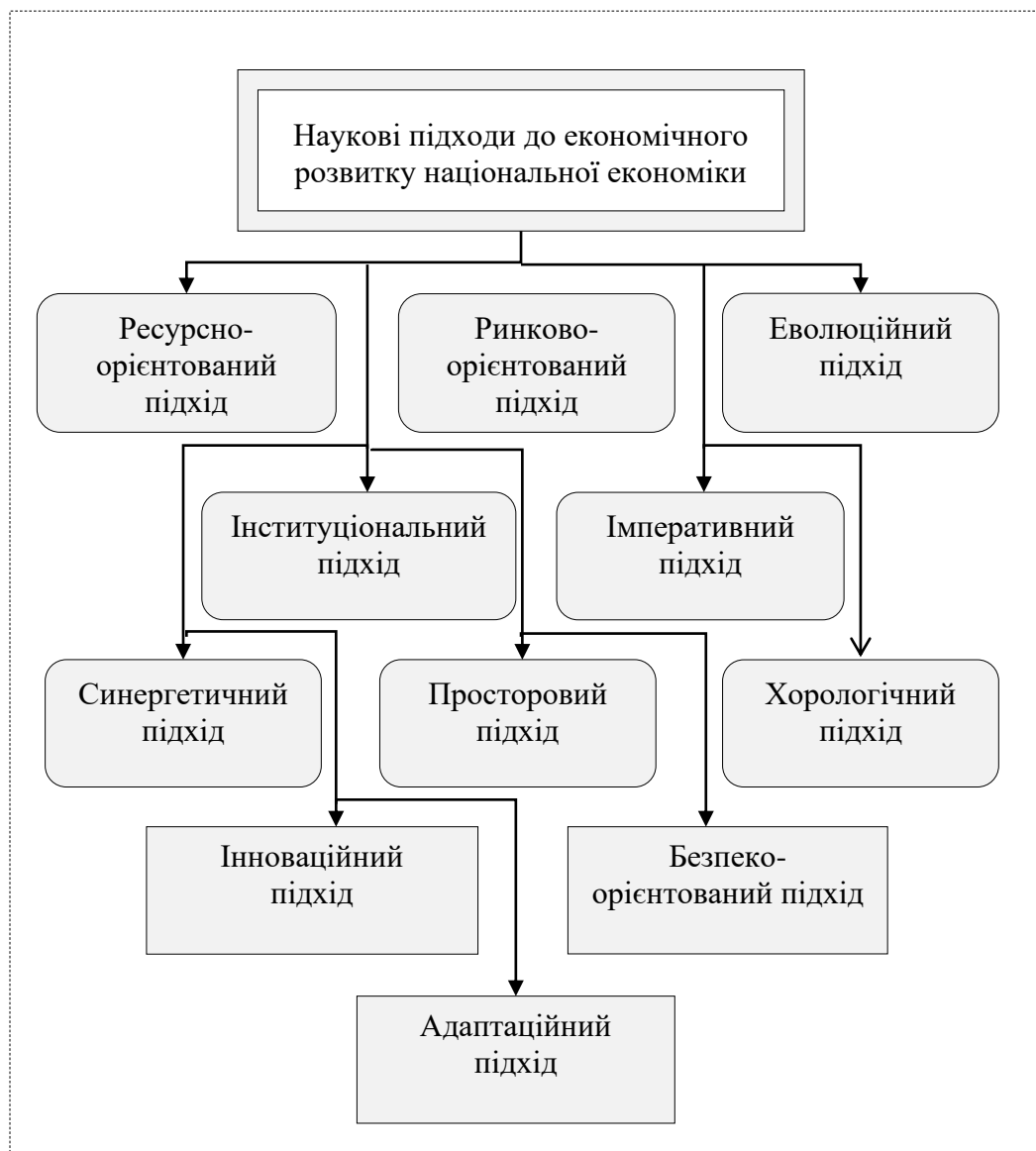

Рис. 1.4. Систематизація наукових підходів до економічного розвитку національної економіки (Джерело: розроблено автором)

При окремих питаннях, важливо акцентувати увагу на важливості ресурсної складової, про обмеженість та вплив на навколишнє середовище. Переорієнтація суб'єктів на ресурсну концепцію підтверджує даний факт, що потребує збалансування фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. Потенційна здатність отримувати необхідні ресурси, а також з високим ступенем оптимальності їх комбінувати, значно підвищує можливі тактичні та стратегічні результати функціонування суб'єктів на мікро-мезо- та макрорівнях.

Питанням дослідження ресурсної концепції присвячені наукові праці українських та зарубіжних вчених, а саме: Б. Альстренда, Б. Вернефельта, І. Діреха, Д. Коліза, Р.Г. Коуза, Дж. Лемпела, Л.Е. Мінделі, Г. Мінцберга, С.А. Монтгомері, Ж. Морена, М.А. Петерафа, М.Є. Портера, К. Прахалада, Дж. Пфєффера, Д. Дж. Тиса, Р.Холла, Г. Хемела, а також А. Анчишкіна, Л. Абалкіна, П.Завліна, А.Казанцева, Ю. Личкіна, Л. Оголева, А. Тодосійчука.

Значний вплив на досягнення очікуваного успіху та ефекту здійснює саме оптимальна комбінація необхідних ресурсів, враховуючи логістичні, супровідні та якісно-кількісні проблеми. Процес раціонального використання необхідного ресурсного та стратегічного потенціалу на пряму впливає на ефективність функціонування суб'єктів з урахуванням конкурентних стратегій та глобальних і локальних змін.

Особливої уваги заслуговує безпеково-орієнтований підхід до економічного розвитку - це пов'язано із виникненням зовнішньої загрози через військову агресію в Україні, а також глобальні кризові процеси, які безпосередньо потребують формування системи економічної протидії для підтримки національної економіки.

У відповідності до ресурсного підходу ринкове становище окремої одиниці ґрунтується на її ресурсному потенціалі, що визначає певні пріоритети у процесі вибору стратегії розвитку у вигляді формування та системного управління ресурсами. Отже, розвиток ресурсного потенціалу та

відповідних компетенцій, які надають можливість завоювати конкурентні переваги, визначає основні завдання стратегічного управління.

Систематизуючи думки науковців, розвиток ресурсної теорії зумовив появу комбінаційних ресурсних концепцій, крім того, суттєвою умовою ефективного функціонування суб'єктів на мікро-, мезо- та макрорівнях є здатність перетворювати ресурси у відповідні компетенції. Відповідно, дефініція «ресурси» визначається як джерела здатності суб'єктів, де вони є основним джерелом їх конкурентної переваги. Визначаючи ресурсний потенціал, необхідно враховувати його склад, до якого входять не лише ресурси, призначені для споживання у певному періоді, а й їх страхові та інші запаси. Саме тому ресурсний потенціал зображає потенціальну, а не лише реальну можливість його споживання у процесі суспільного виробництва [8].

Крім того, ресурсний підхід визначає рівень взаємозв'язків ендогенного та екзогенного середовища, які з'являються в процесі пошуку та формування необхідних для функціонування матеріальних, фінансових, трудових ресурсів.

Аналіз досліджень підтверджує, що оптимальне поєднання ринкового та ресурсного підходів уможлиблює отримання значного ефекту в результаті доповнення методичного інструментарію та адаптивних зв'язків, покладено в основу побудови та поетапної реалізації стратегії.

У процесі функціонування базові компетенції потрібні ринку лише тоді, коли вони забезпечують цільові потреби, враховуючи значимість ресурсів та здібностей. Саме тому визначення цінності синтезу ресурсної та ринкової перспектив забезпечує очікувану ефективність та високу результативність.

Зауважимо, що особливості, а також тенденції зміни просторової структури певним чином обумовлюють специфіку і вектори розвитку держави, її зовнішньополітичне та зовнішньоекономічне становище, формують її інвестиційний імідж, впливають на рівень

конкурентоспроможності національної економіки. Відповідно, вони потребують детального дослідження, аналізу й врахування при прийнятті ефективних управлінських рішень на загальнодержавному рівні щодо визначення стратегічних пріоритетів соціального, економічного та екологічного розвитку всіх географічних сегментів в країні. Враховуючи принципи системного підходу, всі чинники, які впливають на просторовий розвиток, можливо розділити на внутрішні, а саме: ті, що діють у рамках окремо узятої країни й залежать від її специфічних природно-кліматичних, виробничих, соціальних та інших умов, та зовнішні, які підкреслюються екзогенним впливом щодо конкретної країни середовища [186].

Розглянуту ресурсну концепцію підтримують американські економісти Коліз Д. Дж. та Монтгомері С.А., визначаючи особливості ресурсів та компетенцій, а також процеси їх трансформації з формуванням потужної конкурентної позиції.

Зазначимо, що ресурсно-орієнтований підхід до обґрунтування вибору стратегії економічного розвитку не має розглядатися в якості альтернативи ринковому, що, з одного боку підкреслює їх автентичність, а з іншого – можливість отримання підвищеного результату за підсумками симбіозу властивостей. Сучасна перспектива інтеграції пропонованих концепцій у єдиних рамках надає можливість врахувати окремі сегменти конкурентоспроможності з поступовим використанням переваг для стратегічного управління.

Таким чином, формування об'єднаного підходу з одного боку, визначає розвиток суб'єктів на основі використання оригінальних ресурсів та специфічної конкурентної кон'юнктури, а з іншого – розробляє при наявності певної комбінації ресурсів та ринкових умов практичні рекомендації для ефективного стратегічного управління, враховуючи вплив контрольованих та неконтрольованих факторів.

Адаптаційний підхід до економічного розвитку національної економіки характеризується наявністю окремих властивостей базових складових та

принципів, які обумовлюють вектор спрямування сил та можливостей на всіх рівнях. Процес параметричної адаптації, який пов'язаний перш за все із корекцією системних параметрів та зміною базових характеристик національної економіки, у сучасних умовах є необхідністю життєздатності національної економіки та підтримки необхідного рівня добробуту суспільства. Крім того, ефективність механізму згладжування виявлених неузгодженостей відповідних параметрів економічної системи із зовнішнім середовищем на пряму впливає на динамічність та можливість зростання та розвитку національної економіки.

Взагалі можливість перманентної або необхідної адаптації національної економіки в процесі її економічного зростання підтверджує ефективну стратегію та розроблені тактичні завдання.

На думку науковців, системне формування адаптаційного потенціалу здійснюється під впливом факторів глобальної нестабільності, що може відбуватися в короткі строки і пов'язане із прискоренням соціально-економічних процесів у світі під впливом глобалізації та зумовлює формування парадигми «суспільства ризику» та «економічного розвитку». Внаслідок дії обмежувальних факторів прискорюються процеси «експансивної адаптації», які спрямовані на максимізацію економічних параметрів ринкового середовища [2].

Використання адаптаційного підходу до розвитку національної економіки можливе завдяки своєчасному виявленню факторів глобального та локального характеру, що надає можливість пристосувати життєво важливі та необхідні процеси до впливу чинників, які можуть бути як з позитивними, так із негативними наслідками. Саме тому, процедура виокремлення фундаментальних факторів є важливим етапом процесу економічного розвитку, особливо у сучасних умовах військової агресії та інших глобальних факторів, які викликають фінансову, соціальну, екологічну нестабільність.

Зауважимо, що групування вірогідних факторів впливу надає можливість своєчасно відстежувати вірогідність їх появи та наслідки

якісного та кількісного характеру. Систематизація факторів у процесі адаптації національної економіки рис. 1.5.

Рис. 1.5. Систематизація факторів в процесі адаптації національної економіки (Джерело: розроблено автором)

Виокремлення представлених факторів, які здійснюють прямий або опосередкований вплив на національну економіку, надає можливість корегувати базові параметри функціонування, що забезпечує значний рівень адаптації соціально-економічних процесів до змін, не втрачаючи при цьому ресурси та досягаючи запланованих результатів. Саме тому, ідентифікація

чинників, які відрізняються якістю впливу, терміном виникнення, періодичністю, обсягом, суб'єктивністю та об'єктивністю, руйнівною силою, або навпаки, підтримуючою дією, значно підвищує можливості корегування тактичних планів та оперативних завдань щодо економічного розвитку національної економіки, яка в певних ситуаціях не в змозі витримати потужних негативних дій ендогенного та екзогенного середовища.

Наявність стимулюючих та стримуючих факторів формує нові можливості економічного розвитку національної економіки, підкреслюючи та розширюючи з одного боку потенційні можливості, а з іншого, обмежуючи негативні процеси.

Виокремлення контрольованих та неконтрольованих факторів забезпечує підтримку дій та функцій, на основі яких можливо зрозуміти, на які чинники є суттєвий вплив, а які необхідно оцінити з точки зору їх позитивного або негативного впливу, частково зменшуючи його.

На думку науковців, формування системи людської життєдіяльності економіка суттєво залежить від загальносистемних природних, біологічних, технічних, соціальних та управлінських факторів. При цьому в умовах глобалізації економічний розвиток у світовому вимірі визначають, враховуючи стан ресурсного середовища, світогляду, стратегічних орієнтирів та дій суспільства, що посилює роль та значення цивілізаційних та культурних чинників. Крім того, в умовах глобалізаційних змін вплив цивілізаційних та культурних чинників на економічний розвиток постає вихідним і визначальним, але при цьому слід враховувати, що ознаки наявних цивілізацій почали зазнавати певної трансформації у напрямі їх гомогенізації та певної конфронтації [159].

Відповідно, моделюючи фактори впливу на національну економіку трансформують базові та перманентні процеси, які забезпечують економічний розвиток на всіх рівнях. Оновленні форми уможливають впровадження інноваційного підходу до економічного розвитку національної економіки.

Значне місце в теорії циклічності інноваційного розвитку належить концепціям, що висвітлюють формування технологічних систем та способи поширення інновацій. Їх розвиває ряд науковців, серед яких можна виділити англійських економістів К. Фрімена, Д. Кларка та Л. Суїте. Саме їм належить введення поняття технологічної системи взаємозалежних сукупностей технічних і соціальних інновацій. На думку авторів, темпи економічного зростання залежать від формування, розвитку та певного старіння технологічних систем [132].

Створення механізму реагування системи регулювання національною економікою на вплив факторного середовища базується на визначенні послідовних етапів, у межах яких можливо контролювати стан економічних, соціальних, екологічних, фінансових процесів з метою нейтралізації негативних наслідків та дотримання рівня запланованих позицій. При цьому не обов'язково визначати кількість стадій, найважливіше своєчасно діагностувати вірогідність впливу фактора, оцінити ступінь та спрогнозувати можливий стан соціально-економічних процесів.

Підвищення конкурентних переваг можливо за рахунок впровадження та адаптації нових технологій, зростання рівня людського капіталу, екологізації виробничих процесів, стану на внутрішньому та зовнішньому ринках. Крім того, ресурсна цінність залежить від окремих факторів, у тому числі, архітектурою галузей, ринковою ситуацією, а також стану та якості потреб користувачів. Планування оптимального співвідношення та адаптація ресурсного потенціалу і стратегічних завдань уможлиблює отримання очікуваного ефекту та соціально-економічного результату.

Процес адаптації національної економіки в умовах глобалізаційних змін представлено на рис. 1.6.

Зауважимо, що стійкий процес розвитку економічних систем передбачає наявність у економічних суб'єктів певної властивості адаптації. Виражається вказана властивість у традиційному вигляді, а саме: пристосуванні до зовнішнього середовища і до наявних умов. Виникнення й

виживання макроекономічних систем можливо тільки при відповідності умов їх ендогенного та екзогенного середовища [106].

Рис. 1.6. Процес адаптації національної економіки в умовах глобалізаційних змін (Джерело: розроблено автором)

Розглянуті етапи відображають процес адаптації національної економіки до факторного впливу в умовах глобалізаційних змін, що забезпечує необхідний рівень реалізації запланованих стратегічних завдань. Кожен етап характеризується відповідною послідовністю дій, які

уможливлюють корегування тактичних планів та оперативних завдань економічного розвитку національної економіки з урахуванням потенційних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інтелектуальних, технологічних). Контролінг трансформаційних процесів у національній економіці під впливом факторного середовища є обов'язковою умовою сучасних процесів економічного розвитку, що корегується глобалізаційними змінами.

«У теорії адаптивних систем адаптацією називається процес зміни параметрів і структури системи, а можливо, й керівних впливів на основі поточної інформації для досягнення певного, як правило, оптимального, стану системи при початковій невизначеності та умовах роботи, які змінюються. Найхарактернішою рисою адаптації є накопичення і негайне використання поточної інформації для усунення невизначеності через недостатню апріорну інформацію з метою оптимізації обраного показника якості» [44]

Зауважимо, що ринково-орієнтований підхід базується на принципах оптимальності складових, адаптивності до впливу зовнішнього середовища. Але при цьому необхідно враховувати сучасні тенденції інтерпретації ресурсної теорії, яка містить елементи екологізації всіх основних та супутніх процесів, що підкреслює актуальність питань раціонального використання потенціалу країни, у тому числі, матеріального і трудового, а також збереження або відновлення навколишнього середовища.

З точки зору науковців, ринкова орієнтація характеризується окремим видом бізнес-культури, що пов'язане із поведінкою суб'єктів у певному середовищі та виражається у конкретних діях прагнення реалізувати можливості, що відкриваються на ринковому просторі. «Крім того, ринкова орієнтація як конкурентна стратегія, що охоплює всі функціональні сфери і рівні, систематизує різних учасників ринку чи ринкові сили, і щоб створити й підтримувати свою конкурентну перевагу повинні аналізувати й реагувати на всі ринкові сили з відповідною координацією своїх функцій. Відповідно,

сталість конкурентної переваги досягається тому, що ринково-орієнтована поведінка вимагає комплексних організаційних знань, які не можуть легко імітуватись конкурентним середовищем [62].

Впровадження окремих підходів концепції динамічних здібностей надає можливість сконцентруватись на конфігурації та концентрації ендогенних та екзогенних компетенцій з метою формування системи протидії негативним наслідкам впливу факторного середовища та отримання успішних результатів при реалізації стратегії ефективного застосування внутрішнього потенціалу.

Надзвичайні умови функціонування суб'єктів потребують синтезу ресурсної та ринкової концепцій, що передбачає зміну характеру взаємодії із зовнішнім середовищем за допомогою дотримання вектору трансформації з дискретною адаптацією до контрольованих та неконтрольованих факторів.

Аналіз досліджень підтверджує, що нестандартний підхід до системного управління уможливорює отримання ринкового успіху та є рушійною силою стійкого організаційного розвитку.

Забезпечення стратегічного відриву у конкурентному середовищі здійснюється за допомогою розвитку певних якостей, які характеризуються унікальністю, інноваційністю та адаптивністю.

Процес поступового зростання рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у сучасних умовах зорієнтований на базові аспекти ресурсної концепції, а саме: у контексті стратегічного управління, що відображається ключовими компетенціями через людський капітал, адаптивної організаційної структури, еволюційної траєкторії розвитку суб'єкта, ступеня результативності та ефективності діяльності.

У центрі галузевого лідерства має знаходитись організаційні компетенції та якісні переваги, які значно підвищують можливості суб'єкта та забезпечують реалізацію стратегічних цілей та завдань, враховуючи контрольовані та неконтрольовані фактори. При цьому за рахунок адаптивної та перманентної взаємодії основних ресурсів можливо досягнути бажаного

ефекту позитивної синергії, який підвищує рівень функціонування господарюючих суб'єктів.

Основою пропозиції унікальних товарів визнається стійкий розвиток автентичності суб'єктів господарювання, що є ключем до очікуваних прибутків. Формування найціннішого ресурсу є процесом комбінування певних навичок, при виокремленні особливих якостей які можливо отримати через оптимальний набір компонентів, який забезпечить досягнення стратегічних цілей та завдань, це переважно у більшості випадків посилюється застосуванням синергетичного підходу до управління ресурсним потенціалом.

Науковці визначають, що у рамках синергетичної парадигми сформований біфуркаційний механізм розвитку розглядається як системний результат дії випадкових ендогенних та екзогенних факторів. При цьому траєкторія розвитку системи характеризується тим, що система при зміні одного або декількох керівних параметрів, переходить з одного стану до іншого, при цьому відбувається послідовна втрата її стійкості, в межах якої здійснюється формування оновленого структурного типу [2].

Можливості системи управління щодо консолідації компетенцій напряду впливають на технології та виробничі процеси, що визначає джерела конкурентних переваг на мезо- та макрорівнях. При цьому важливо враховувати управлінський потенціал, у тому числі, організаційні ресурси, господарюючих суб'єктів, а також певних видів капітальних ресурсів, які можуть суттєво вплинути на результативність та ефективність діяльності і соціально-економічний розвиток, що відповідно, уможливить процес швидкої адаптації до ринкових умов з урахуванням ринкової політики та внутрішніх факторів.

Виокремлення наукових підходів до стратегії розвитку суб'єктів національної економіки надає можливість не тільки визначитись з оптимальним підходом, але й створити комбінацію ефективних інструментів управління для стійкого зростання.

Перманентний пошук адаптивного синтезу полягає у виокремленні ресурсних комбінацій, які повністю або частково відповідають потребам ринку. Важливим елементом є процес придбання або формування нових ресурсів, а також інтеграція наявних ресурсів різного характеру.

Зауважимо, що оцінка домінуючих підходів до стратегії економічного розвитку національної економіки через певну адаптивність до сучасних глобалізаційних змін та викликів підтверджує, що серед всіх інших концепцій ринково-орієнтований підхід є найбільш оптимальним. Але при цьому застосування ресурсо-орієнтованого підходу надає можливість сконцентруватись на вирішенні тактичних завдань у процесі досягнення стратегічних цілей.

В умовах глобальних викликів спостерігається прагнення суб'єктів до зниження негативного впливу ендогенних та екзогенних факторів з метою досягнення стратегічних завдань із використанням ресурсного потенціалу, у тому числі, матеріального, фінансового та трудового. При цьому простежуються релевантні процеси трансформації та переорієнтації суб'єктів господарювання в концептуальному напрямку, який характеризується сучасною адаптивністю та можливістю супротиву негативним ендогенним та екзогенним факторам, що значно підвищує досягнення функціонального розвитку національної економіки за рахунок синергії внутрішнього потенціалу та ефективного управління, використовуючи при цьому особливості людського капіталу.

Таким чином, дослідження наукових підходів до економічного розвитку національної економіки підтверджує не тільки їх різноманітність, оптимальність, але й можливість застосування з урахуванням локального потенціалу. Процес адаптації національної економіки під впливом факторного середовища вимагає своєчасного та послідовного виявлення чинників, детальної їх діагностики та оцінки з корегуванням тактичних планів та завдань, неухильно дотримуючись стратегічної мети економічного розвитку в умовах глобалізаційних змін.

1.3. Критерії оптимальності стратегічних цілей економічного розвитку

Розвиток соціально-економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий.

Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі можуть бути визначені як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки. Дослідження економічних факторів стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки у їхній єдності та взаємообумовленості забезпечує якісно нове, глибше осмислення закономірностей економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання.

Кожна економічна категорія має власний зміст, характеризується особливими механізмами забезпечення та різними наслідками для кожної фізичної особи, кожного суб'єкта господарювання та суспільства в цілому. Відмітимо, що неможливо досягти позитивних аспектів за одним із цих параметрів, якщо мають місце відхилення від норми за іншими параметрами.

Проблема стійкості винятково актуальна у глобальному просторі в цілому та у кожній країні, є поняттям комплексним та включає необхідність сталого збалансованого розвитку національної економіки та суспільно-політичної системи держави. Стійкий розвиток країни визначається як глобальними контрольованими та неконтрольованими факторами, які діють у масштабах усієї світової спільноти, так і умовами, що сформовані у межах відповідної країни, – її географічним розташуванням, природними ресурсами, людським капіталом, виробничим потенціалом, логістичною інфраструктурою та потенціалом інноваційної діяльності.

Національна стратегія стійкого, результативного, ефективного та суспільно безпечного економічного розвитку ґрунтується на системному підході до використання моделей і механізмів інституційного регулювання національної економіки. Реалізація такого підходу потребує розробки теоретичних та методичних аспектів концепції стійкого розвитку.

Стійкість – це здатність системи функціонувати у станах, щонайменше близьких до рівноваги, в умовах постійних впливів контрольованих і неконтрольованих факторів.

Виділяють два роди стійкості: стійкість першого роду називають властивістю системи знову повертатися в початковий стан після виходу зі стану рівноваги; стійкість другого роду передбачає після виходу зі стану рівноваги перехід системи до нового рівноважного стану. Стійкість першого роду відповідає статичній рівновазі, стійкість другою роду – динамічній рівновазі, які зумовлюються статикою явищ і динамікою процесів, що відбуваються в складних соціально-економічних системах [67].

У макроекономічному середовищі, що функціонує на основі ринкових відносин, підтримка соціально-економічної системи у режимі стійкого розвитку забезпечується раціональним поєднанням механізмів її саморозвитку та інституційного регулювання, орієнтованих переважно на інтенсивні чинники розвитку. Система методів інституційного регулювання національної соціально-економічної системи на сучасному етапі суспільного розвитку дедалі більше ускладнюється та змінюється з урахуванням принципу адаптивності. У цих умовах важливим є стабільний науково-методичний супровід управлінського процесу на всіх рівнях. При визначенні стратегії та механізмів інституційного регулювання соціально-економічних відносин, при прийнятті управлінських рішень необхідно опиратися на концепцію контролінгу, яка є загально визнаною основою менеджменту і є базовим механізмом діяльності у підприємницькому середовищі.

Здатність соціально-економічної системи зберігати стійкість має відповідні обмеження, тому, якщо умови екзогенного середовища виходять

за встановлені обмеження, в яких система з відповідною структурою стійко функціонує, то відбувається порушення функціонування, а за достатньо сильних впливів відбуваються структурно-функціональні зміни. Тому, для соціально-економічної системи існує область стійкості, яка може змінюватися з урахуванням впливу трансформації системи [67].

Базовою умовою стійкого економічного розвитку є систематизація, селектування та комплексність процесу ресурсного забезпечення господарського середовища національної економіки.

Використання інноваційних підходів до питань стійкого економічного розвитку національної соціально-економічної системи підкреслює необхідність інтеграції сучасних моделей та методів до класичних механізмів розвитку, що сприятиме адаптації певних етапів до мінливого середовища.

Своєчасне виявлення контрольованих і неконтрольованих факторів впливу уможливорює зниження ризиків для моделі стійкого економічного розвитку соціально-економічної системи. Крім того, стійкий розвиток виконує роль аттрактора, впливаючи на структурно-функціональні перетворення у соціально-економічній системі.

Регулювання процесів стійкого розвитку соціально-економічної системи повинно відбуватися з урахуванням певних сегментів, які відображають тенденції у національному макроекономічному середовищі та потенційні можливості й потреби суспільства. Складові моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи візуалізовано на рис. 1.7.

Враховуючи зазначене, необхідно визначити наступні сегментні складові, які визначають структуру та стан макроекономічних процесів з погляду на стійкий розвиток соціально-економічної системи:

- виокремлення суб'єктивних й об'єктивних сегментів з урахуванням стратегії стійкого розвитку соціально-економічної системи;
- побудована архітектоніка взаємозв'язків із пропорційністю елементів, які виконують визначені завдання та сприяють досягненню поставлених цілей;

– визначення загального результату та ефекту в межах стратегії стійкого розвитку;

– синтезований процес взаємодії фінансових, економічних, соціальних та екологічних процесів у соціально-економічній системі.

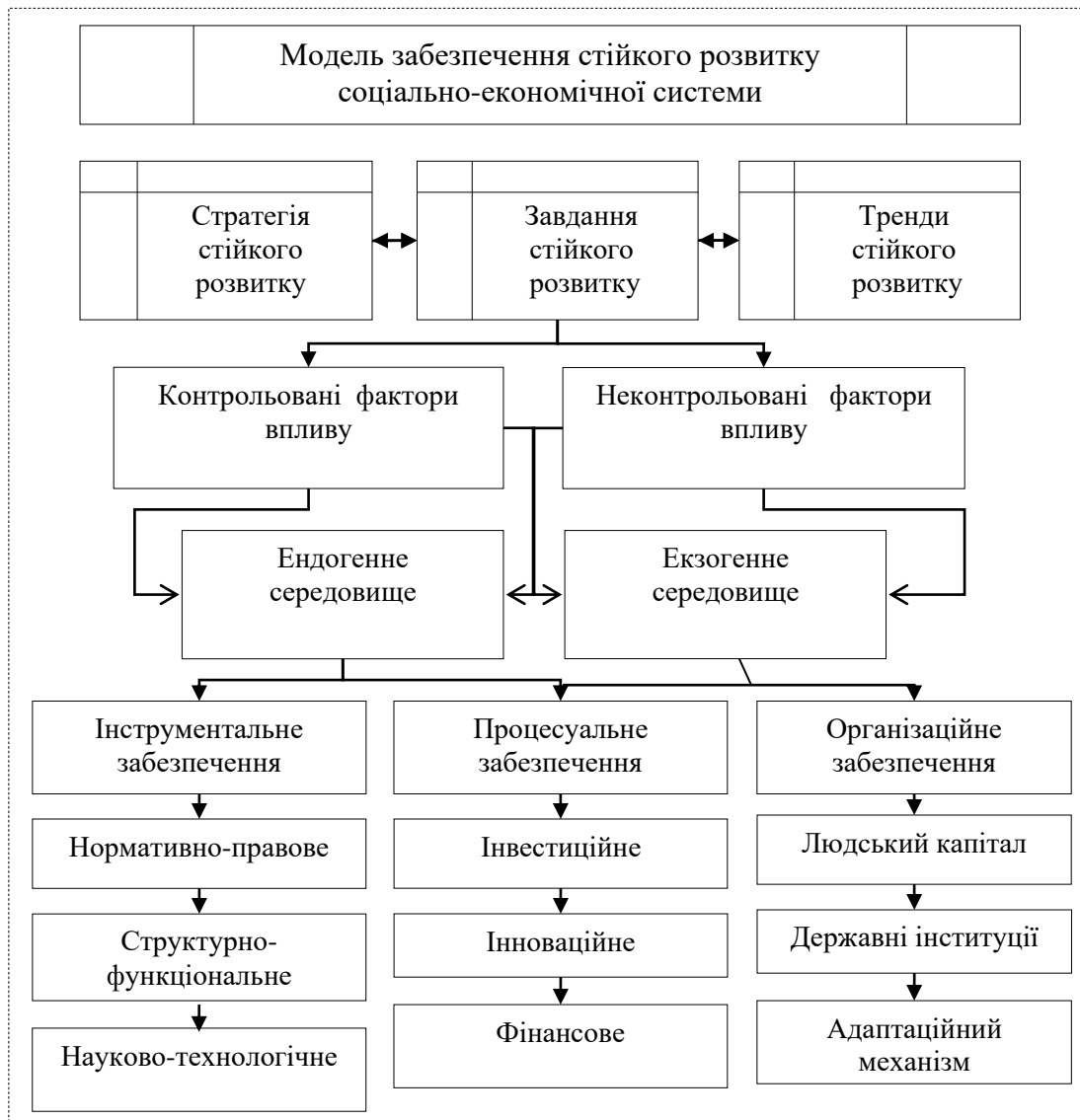

Рис. 1.7. Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи (Джерело: розроблено автором)

Акцентуємо, що структура соціально-економічної системи – це складна, багатопланова, мультикомпонентна та багаторівнева господарська система, у якій відображається співвідношення щодо взаємозв’язків і

взаємозалежностей між певними сегментами системи у процесі її функціонального розвитку. Ієрархічність, багаторівневність та організаційно-функціональна структурованість встановлять морфологію та генезис формування соціально-економічної системи.

Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи складається з інтегрованих сегментів, які відповідають сучасним тенденціям та в результаті удосконалення стратегій і синтезованих зв'язків факторів, інструментів та процесів уможливають поступову модернізацію макроекономічного середовища за рахунок перманентної активізації господарської діяльності. Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи залежить від адаптивної архітектури взаємозв'язків у макроекономічному середовищі.

Таким чином, загальні фактори стійкого розвитку соціально-економічної системи фокусуються на макроекономічній стабільності, результативності, ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності господарського комплексу країни та суспільної безпеки.

Однією з умов стійкого розвитку соціально-економічної системи є проведення моніторингу та вимірювання результатів діяльності у даній системі. Підкреслимо, що результат може бути цікавий тоді, коли він може бути порівняний з витратами на його отримання. Тому, при проведенні дослідження розвитку соціально-економічної системи необхідно порівнювати результативність із ефективністю.

Результативність є наслідком розвитку соціально-економічної системи, яка продукує відповідні фінансові, економічні, соціальні та екологічні результати.

Результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, визначених завдань та досягнення цілей [64].

«Отже, результативність соціально-економічної системи – це кількісне та якісне визначення підсумку її функціонування за певний період на основі адаптованої системи показників під впливом контрольованих і

неконтрольованих факторів макроекономічного середовища у процесі використання наявних ресурсів за умови досягнення стратегічних цілей в економічному, соціальному та екологічному напрямках» [136].

У соціально-економічній системі зважені управлінські рішення базуються не тільки на забезпеченні ефективного використання ресурсів і потенціалу (внутрішніх можливостей), а й з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на її результативність.

Модель впливу структурно-функціонального середовища на результативність соціально-економічної системи візуалізовано на рис. 1.8.

Таким чином, результативність представляє якісне явище, яке характеризує загальний підсумок функціонування соціально-економічної системи за всіма показниками та визначає потенціал її подальшого стійкого розвитку.

Відображає зв'язок між досягнутими результатами та використаними ресурсами для його отримання у соціально-економічній системі – ефективність.

Зазначена категорія потребує деталізації щодо сутності та визначальних елементів, які можуть розглядатися з точки зору системності та перманентної діагностики окремих процесів, явищ, дій на макро-, мезо- та макрорівнях. Ефективне використання ресурсного потенціалу, виробничих потужностей, управлінського капіталу підтверджує тактичне досягнення стратегічних цілей економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі через досягнення максимального результату при мінімізації витрат.

Дослідження поняття ефективності функціонування інституційних елементів безпосередньо пов'язане із концепцією сталого розвитку національної економіки, враховуючи глобалізаційні фактори, зовнішні загрози та внутрішні кризи, що підтверджує необхідність наявності і формування якісної та раціональної системи державного управління.

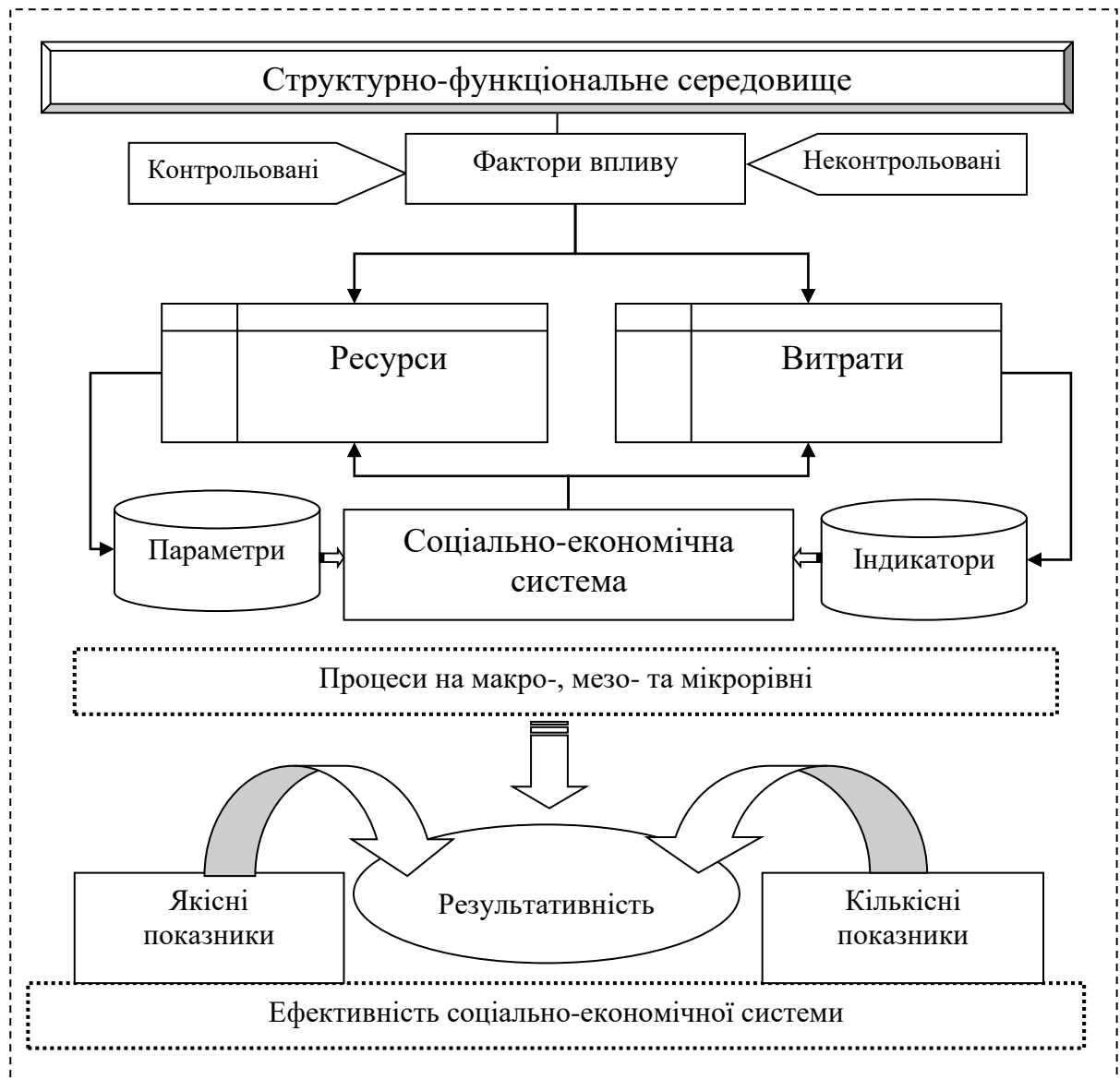

Рис. 1.8. Модель впливу структурно-функціонального середовища на результативність соціально-економічної системи (Джерело: розроблено автором)

Дефініція ефективності визначається за допомогою кількох підходів, а саме: системного, процесного, ситуаційного, інтегрованого, які підсилюють можливість оцінки результативності процесів соціально-економічної системи.

«На думку науковців, формулювання ефективності зводиться до здатності приносити певний, краще запланований ефект, результативність процесу, проекту, які визначаються як відношення відповідного ефекту,

результату до витрат, що забезпечили саме цей результат. Крім того, ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами у різних сферах. Вона показує не сам результат, а те якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат [200].

Зазначимо, що в сучасних умовах формування стратегічних цілей розвитку соціально-економічної системи ефективність може вимірюватись якісними та кількісними параметрами, відносними та абсолютними індикаторами, що всебічно розкриває стан відповідних процесів з метою моніторингу та своєчасного корегування. При цьому виокремлення різновидів ефективності надає можливість всебічної діагностики процесів структурно-функціонального середовища з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих факторів.

Професор О. Побережець визначала, що «ефективність відрізняється від результативності своєю багатогранністю та не ідентичністю, що підтверджується відповідними науковими працями. При цьому допускають певну спорідненість понять «результат» та «ефект», але з урахуванням деяких відмінностей між ними: на відміну від ефекту результат є більш загальним поняттям зі складним змістом, при цьому ефект як кінцевим результатом відповідних дій та процесів» [136].

Ефективність – це відносна величина, яка характеризує співвідношення отриманих результатів з цілями соціально-економічної системи або результату з витратами на його отримання.

«Таким чином, ефективність відображає ступінь досягнення стратегічних цілей відповідної соціально-економічної системи. Саме для досягнення своїх стратегічних цілей функціонування соціально-економічної системи має бути як максимально ефективною, так і результативною. Ефективність пропонується, насамперед, визначати як ступінь досягнення поставлених цілей. Отже, вирішальним елементом загального процесу

управління у відповідній соціально-економічній системі є діагностика, оцінка та контроль її ефективності» [136].

Функціонування сучасної економіки потребує дотримання певних принципів та наявність окремих складових, які забезпечують її зростання та розвиток, враховуючи ендогенне та екзогенне середовище. До зазначених складових належать адаптивність, яка характеризується здатністю системи до пристосування, з можливістю досягнення стратегічних цілей і тактичних завдань.

Можливість та властивість до адаптації є характеристикою сучасних стратегічних цілей економічного розвитку. При цьому наявні кризові явища глобального та локального рівня вимагають від системи національної економіки зміни існуючих форм та адаптації до нових реалій, враховуючи потенційні можливості.

На думку вчених, «завданням переходу до сестейнового розвитку означає необхідність переходу до нового типу економіки – сестейнової економіки, що надасть можливість поступового вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем. Крім того, впровадження парадигми сталого розвитку, яку доцільно розглядати не лише у контексті зміни стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, а як скоординовану глобальну стратегію виживання суспільства, орієнтовану на збереження і відновлення природних спільнот, є важливим аспектом при формуванні стратегічних цілей економічного розвитку» [195].

Зазначений тип економіки та соціально-економічних відносин безперечно пов'язаний із адаптацією до існуючих та виникаючих умов, чинників, які виникають як результат глобальних впливів, змін та криз.

З точки зору науковців К. Мейера і С. Девіса, адаптація представлена як еволюційний процес, під час якого системи змінюють свою структуру, а також свою поведінку з метою успішного протистояння впливу навколишнього середовища з відповідними чинниками. «Відповідно, адаптивність системи визначається як її властивість пристосовуватися до

змін умов зовнішнього оточення і внутрішнього середовища, за рахунок інформації зворотного зв'язку та негайної адекватної реакції на відповідні зміни» [87].

Таким чином, адаптивність представляє собою процес перманентного цілеспрямованого структурно-функціонального пристосування системи цілей стратегічного економічного розвитку до окремих умов існування, які визначаються під впливом чинників ендогенного та екзогенного середовища, що забезпечує побудову адаптаційних реакцій на можливий вплив постійного або дискретного характеру.

Акцентуємо увагу, що відповідну роль у питаннях створення управлінського процесу щодо стійкого розвитку соціально-економічної системи мають відігравати програмно-цільові та стратегічні інструменти, які сприяють досягненню стратегічних цілей в умовах глобальних викликів та загроз, і формалізовані в концепції суспільної безпеки. Суспільна безпека – є загальносистемною дефініцією, що цілеспрямовано відображає стратегічні завдання забезпечення стійкого, результативного, ефективного та адаптивного розвитку соціально-економічної системи відповідно до визначених стратегічних цілей, макроекономічних і суспільних пріоритетів в умовах впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Безпека соціально-економічної системи є і умовою, і результатом її стійкого, ефективного й адаптивного її розвитку.

Суспільна безпека характеризується безпекою всіх об'єктів економічної, соціальної та інших сфер суспільного життя, а питання національної безпеки вельми актуальні, потребують створення моделі системних індикаторів якісного та кількісного характеру, які забезпечать своєчасний моніторинг для реагування на небезпечні чинники у різних сферах життя суспільства та функціонування соціально-економічної системи.

Розвиток соціально-економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий.

Таким чином, стратегічні цілі економічного розвитку соціально-економічної системи визначаються потенційною єдністю взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових, а саме: стійкістю, результативністю, ефективністю, адаптивністю та суспільною безпекою, що уможливорює мультигранність оцінки стану процесів структурно-функціонального середовища. Рівень та параметри стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки характеризують закономірності економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання.

Висновки до розділу 1

З'ясовано, що розвиток економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий. Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі можуть бути визначені як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки. Дослідження економічних фактів стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки у їхній єдності та взаємообумовленості забезпечує якісно нове, глибше осмислення закономірностей економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання. За підсумками досліджень, визначено, що сестейновий розвиток економічної системи являє собою процес формування цілісної системи, що обумовлює перманентне відтворення та трансформацію соціально-економічних та екологічних процесів, який спрямований на оптимізацію використання економічних, технічних, наукових, екологічних та соціальних ресурсів, для забезпечення збалансованого розвитку національної економіки. «Дослідження генезису парадигм та теорій системи розвитку національної економіки дозволило визначити, що забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін

представляє собою сукупність заходів, які спрямовані на мультисегментний розвиток господарської системи країни з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів та використанням комплексного інструментарію» [136].

Дослідження наукових підходів до економічного розвитку національної економіки підтверджує не тільки їх різноманітність, оптимальність, але й можливість застосування з урахуванням локального потенціалу. Процес адаптації національної економіки під впливом факторного середовища вимагає своєчасного та послідовного виявлення чинників, детальної їх діагностики та оцінки з корегуванням тактичних планів та завдань, дотримуючись стратегічної мети економічного розвитку в умовах глобалізаційних змін.

Доведено, що відповідну роль у питаннях створення управлінського процесу щодо стійкого розвитку соціально-економічної системи повинні відігравати програмно-цільові та стратегічні інструменти, які сприяють досягненню стратегічних цілей в умовах глобальних викликів та загроз, і формалізовані в концепції суспільної безпеки. Суспільна безпека – є загальносистемною дефініцією, що цілеспрямовано відображає стратегічні завдання забезпечення стійкого, результативного, ефективного та адаптивного розвитку соціально-економічної системи відповідно до визначених стратегічних цілей, макроекономічних і суспільних пріоритетів в умовах впливу контрольованих і неконтрольованих факторів. Розроблено та обґрунтовано концептуальну модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи, яка дозволяє візуалізувати архітектоніку взаємозв'язків із пропорційністю інтегрованих сегментів на основі принципу біфуркації з орієнтацією на параметричне синтезування інструментів фундаментальної та практичної спрямованості, що уможливорює поступову модернізацію макроекономічного середовища за рахунок перманентної активізації соціально-економічних процесів. Доведено, що своєчасне виявлення контрольованих і неконтрольованих факторів впливу уможливорює

зниження ризиків для моделі стійкого економічного розвитку соціально-економічної системи. Стійкий розвиток виконує роль аттрактора, впливаючи на структурно-функціональні перетворення у соціально-економічній системі. Загальні аспекти стійкого розвитку соціально-економічної системи фокусується на макроекономічній стабільності, результативності, ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності господарського комплексу країни й суспільної безпеки.

Основні наукові положення, викладені у розділі, опубліковано в авторських роботах [11; 12; 15; 17; 19; 20; 21].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНА СКЛАДОВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Оцінка індикаторів стану національної економіки

Національну економіку у 2022 році спіткали катастрофічні для XXI століття процеси та їх руйнівні наслідки, невизначеністю щодо функціонування та розвитку у просторово-часових координатах. Повномасштабний напад агресора призвів до різкого зниження економічної активності та макроекономічних індикаторів у державі. Значна кількість економічних суб'єктів частково або повністю втратила можливість вести господарську діяльність, як наслідок - фізичне, фінансове, економічне, екологічне та соціальне руйнування цілих галузей національної економіки. В умовах воєнних дій та тимчасової окупації певних регіонів спостерігається високий рівень невизначеності та ризиків, порушення господарських та логістичних зв'язків, руйнування системи управління, вимушена внутрішня та зовнішня масова міграція населення, а також руйнівні екологічні наслідки, що негативно впливає на функціонування та розвиток національної економіки.

Дослідження функціонування та розвитку національної економіки за період 2016-2021 підтвердило, що узагальнюючою проблемою була макроекономічна нестабільність, її циклічність та вплив глобальних викликів. Зовнішні та внутрішні чинники призвели до загострення проблем економічної безпеки та неоднозначний вплив глобалізаційних змін на функціонування та розвиток національної економіки.

Стратегічними національними інтересами держави є забезпечення економічної стійкості, рівня добробуту населення, підтримка конкурентоспроможності економічної системи на всіх рівнів у глобальному

середовищі та досягнення на цій основі стабільного динамічного розвитку соціально-економічних стандартів, які у повному обсязі задовольняють всіх стейкхолдерів.

Потенційна стійкість економічної системи відображається у її стратегічній здатності витримувати вплив негативних чинників, явищ, дій та процесів, що надає можливість нейтралізації небажаних результатів і наслідків, продовжуючи підтримку соціально-економічного розвитку в країні, яка опинилася у надзвичайних умовах.

Базовими сегментами національної економіки є економічні суб'єкти та відповідні державні, регіональні й територіальні інституції, які забезпечують систему регулювання соціально-економічних процесів, створюють додану вартість, впроваджують принципи соціально-економічної справедливості або рівноваги та виступають як сила, що діє у національному просторі.

У національній економіці відбуваються певні флуктуації, які спрямовані на ентропію, циклічність та перманентність. Біфуркаційні процеси у національній економіці забезпечують трансформацію базових сегментів, враховуючи хаотичні коливання та їх вплив на системний розвиток.

Погодимося, що внутрішнє та зовнішнє макроекономічне середовище країни має чітку спрямованість, що підкреслює велику залежність національної економіки від структурно-функціональної складової, а її функцією є забезпечення належних умов, які дозволять задовольнити соціально-економічні потреби українського суспільства. А носіями суб'єктивної мети національної економіки є фізичні й юридичні особи, які, будучи ключовими елементами макроекономічного середовища країни, формують її стратегічні орієнтири та вектор розвитку [47] .

Під впливом глобальних викликів 2019-2022 років, узагальнюючою диспропорцією та проблемою національної економічної системи є питання економічної, фінансової, соціальної та екологічної нестабільності, враховуючі їх періодичність та циклічність.

У нашій країні періодично спостерігаються системні соціально-економічні кризи, а саме, кризові явища 1998, 2008, 2013-2015, 2019-2022 років, які відобразилися на стані та динаміці розвитку національної економіки, суспільства та господарюючих одиниць.

Моніторинг, діагностика та оцінка динаміки основних індикаторів стану та розвитку національної економіки, які наведені у табл. 2.1, підтверджують, що узагальнюючою соціально-економічною проблемою в країні є макроекономічна нестабільність, її мультиваріативна циклічність та залежність від впливу глобалізаційних змін.

Таблиця 2.1

Динаміка індикаторів економічного розвитку національної економіки за 2016-2021 рр.

Індикатори	Роки						2021 р. до 2016 р., %, ±
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7	8
Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн. грн.	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574	129,09
Валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року, млн. грн.	2034430	2445587	3083409	3675728	3818456	4363582	114,49
Темп приросту ВВП, %	19,9	25,2	19,3	11,7	5,5	30,2	10,3
Індекс промислового виробництва, %	103,1	97,1	95,3	91,7	104,5	97,8	-5,3
Індекс реальної заробітної плати, %	106,5	118,9	109,7	111,4	110,2	112	5,5
Індекс споживчих цін, %	112,4	113,7	109,8	104,1	105	110	-2,4
Індекс цін виробників, %	135,8	116,6	114,3	92,5	114,7	162,3	26,5
Платіжний баланс України, млн. дол. США	1346	2566	2877	5980	1990	487	-63,82

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Після кризових явищ 2014-2015 рр., макроекономічне середовище країни продемонструвало позитивні індикатори економічного розвитку національної економіки, але вплив глобальних викликів (поширення пандемії COVID-19, зовнішня агресія, військові дії, тимчасова окупація окремих територій країни) у наступні роки підтвердило, що національна економіка знаходиться у нестабільному стані, відповідно переважна більшість базових індикаторів соціально-економічного характеру продемонстрували тенденцію

до падіння, що підтверджує зростання економічних, соціальних та екологічних загроз в країні.

Основним макроекономічним індикатором, який характеризує розвиток національної економіки є валовий внутрішній продукт, який візуалізує підсумок діяльності економічних суб'єктів. Динаміка індикаторів ВВП України у фактичних цінах за період 2014-2021 роки наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

**Динаміка індикаторів ВВП України у фактичних цінах
за період 2014-2021 рр.**

Роки	У фактичних цінах, млн. грн.		У фактичних цінах, млн. дол. США	
	абсолютний індикатор	до попереднього періоду у %	абсолютний індикатор	до попереднього періоду у %
2014	1566728	107,681	131805	71,901
2015	1979458	126,343	90615	68,749
2016	2383182	120,396	93270	102,930
2017	2982920	125,165	112154	120,247
2018	3558706	119,303	130832	116,654
2019	3974564	111,686	153781	117,541
2020	4194102	105,524	155582	101,171
2021	5459574	130,173	200090	128,607

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Представлені індикатори демонструють позитивну тенденцію за останні шість років. У 2020 році темпи збільшення ВВП України у фактичних цінах в гривневому та доларовому еквіваленті значно просіли у порівняння з попереднім роком. У 2021 році номінальний валовий внутрішній продукт країни збільшився у національній валюті на 30,173 %, а у доларовому

еквівалентів на 28,607 %. Моніторинг динаміки даного індикатора підтверджує циклічність у темпах розвитку національної економіки.

Протягом 2016-2021 років спостерігається позитивна динаміка збільшення індикатора номінального (у фактичних цінах) ВВП України (рис. 2.1). У порівнянні з 2014 роком даний індикатор у 2021 році збільшився на понад 51,8 %, що свідчить про поступове збільшення економічного потенціалу національної економіки.

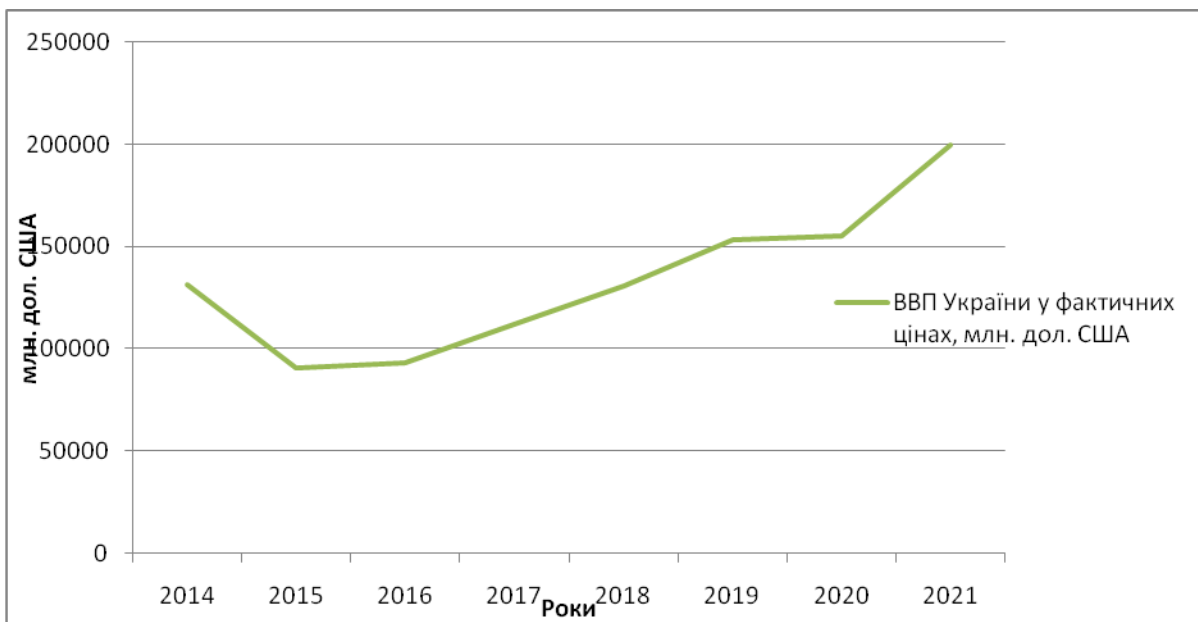

Рис. 2.1. Динаміка ВВП України у фактичних цінах за період 2014-2021 роки, млн. дол. США (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Поступове збільшення економічного потенціалу національної економіки підтверджує також динаміка індикаторів реального ВВП України наведена в табл. 2.3 та візуалізован на рис. 2.2.

Відмітимо, що при всій позитивній динаміці зміни ВВП України протягом попередніх років, необхідно констатувати, що в умовах військової агресії та тимчасової окупації певних територій держави, даний індикатор суттєво зменшиться, що підтверджується Національним банком України.

Таблиця 2.3.

**Динаміка індикаторів ВВП України у цінах попереднього року
за період 2014-2021 рр.**

Роки	У цінах попереднього року, млн. грн.	
	абсолютний індикатор	до попереднього періоду у %
2014	1365123	96,775
2015	1430290	104,774
2016	2034430	142,239
2017	2445587	120,210
2018	3083409	126,081
2019	3675728	119,210
2020	3818456	103,883
2021	4363582	114,276

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

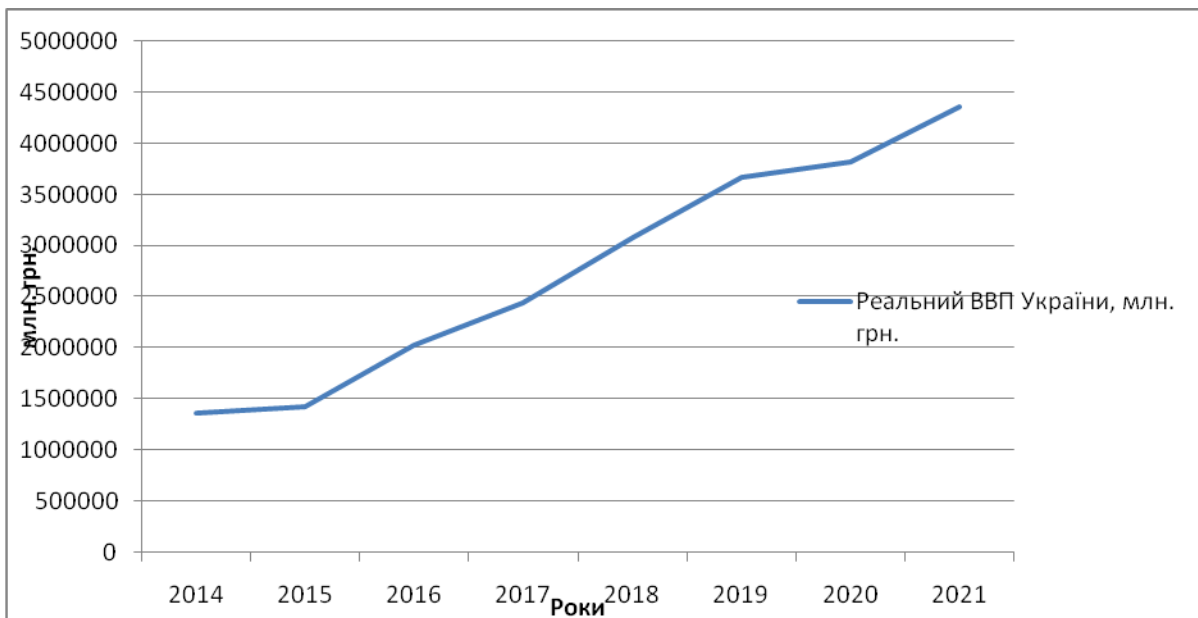

Рис. 2.2. Динаміка реального ВВП України за період 2014-2021 роки, млн. грн. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Згідно інфляційного звіту Національного банку України за підсумками 2022 року прогнозується спад ВВП на 33,4%, що візуалізує значне скорочення економічного потенціалу країни.

Протягом останніх років зростання національної економіки, як правило, відбулося за рахунок збільшення внутрішнього попиту та інфляції. Динаміка індикаторів інфляції в Україні наведена та візуалізовано в табл. 2.4 і рис. 2.3.

Таблиця 2.4

**Динаміка індикаторів інфляції у національній економіці за період
2014-2021 рр.**

Роки	Інфляція в Україні	
	відносний індикатор, %	у % до попереднього періоду
2014	124,90	124,279
2015	143,30	114,732
2016	112,40	78,437
2017	113,70	101,157
2018	109,80	96,570
2019	104,10	94,809
2020	105,00	100,865
2021	110,0	104,762

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Відмітимо, що інфляція в Україні за підсумками 2021 року дорівнювалася 10,0 %, що у 2 рази більше у порівнянні з попереднім роком. Упродовж січня-липня 2022 року індикатори інфляції знаходяться у діапазоні 0,7-4,5 %, що пов'язано з значними темпами зростання цін у національній економіці зумовленими зовнішньою агресією, впливом пандемії COVID-19

та значною руйнацією господарського потенціалу країни після 24 лютого 2022 року. Відповідно, протягом 2022 року спостерігалася загальна тенденція до стрімкого збільшення світових цін на енергоносії, що впливає на високий рівень інфляції в країні.

Рис. 2.3. Динаміка індикаторів інфляції в Україні за період 2014-2021 рр., % (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

У 2022 році прогнозується індикатор інфляції на рівні 31 %, що буде найвищим показником за останні десять років. Але, за рахунок інфляції у 2023 році номінальний ВВП досягне 5990 млрд. грн., що забезпечить істотне збільшення після просідання у 2022 році до 4540 млрд. грн.

У реаліях національної економіки на її розвиток, як правило впливає внутрішній споживчий попит, інфляційний компонент та зовнішня підтримка.

Також важливим індикатором розвитку національної економіки є баланс експорту й імпорту товарів і послуг за 2015-2021 роки економічних суб'єктів країни, які наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

**Індикатори балансу експорту й імпорту товарів і послуг
за 2015-2021 роки, млн. дол. США**

Показник	Рік						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Експорт товарів	35420	33560	39751	43341	46091	45143	63113
Імпорт товарів	38875	40502	49364	56055	60352	51921	69755
Зовнішньоторговельний баланс (товари)	-3455	-6942	-9663	-12714	-14261	-6778	-6642
Експорт послуг	12442	12448	14243	15836	17465	15564	18391
Імпорт послуг	11349	11959	13324	14500	15715	11164	14420
Зовнішньоторговельний баланс (послуги)	1093	489	919	1336	1750	4400	3971
Зовнішньоторговельний баланс (товари та послуги)	-2362	-6453	-8744	-11378	-12511	-2378	-2671

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

У 2021 році темпи зростання індикаторів балансу експорту товарів на 39,81 % та послуг на 18,16 % прискорилися за рахунок сприятливої зовнішньої цінової кон'юнктури та відновлення ділової активності після шоку, який пов'язаний з розповсюдження пандемії COVID-19. Відмітимо, що поживлення споживчого попиту в Україні вплинуло на швидке зростання імпорту у 2021 році, а саме: товари – 34,35 %, послуги – 29,17 %.

Динаміка індикаторів балансу експорту та імпорту товарів і послуг за 2015-2021 роки візуалізована на рис. 2.4 та 2.5.

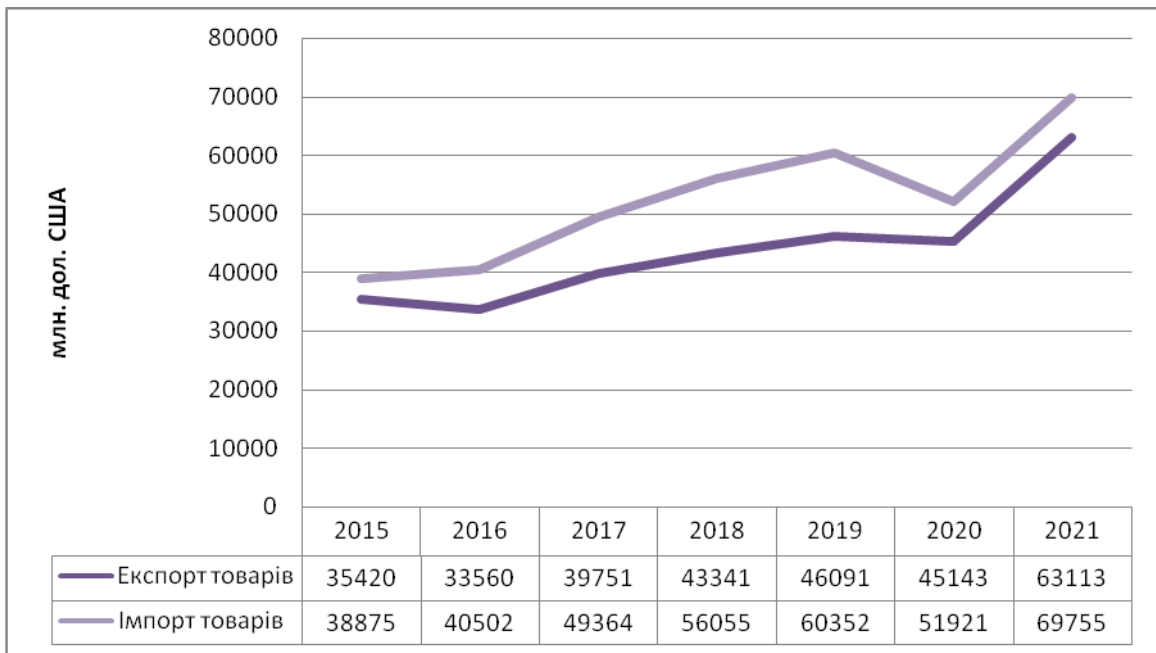

Рис. 2.4. Динаміка індикаторів балансу експорту та імпорту товарів за 2015-2021 роки, млн. дол. США. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Індикатор, який характеризує загальні результати зовнішньоекономічної складової національної економіки – зовнішньоторговельний баланс країни. Протягом останніх семи років зовнішньоторговельний баланс за товарами показує постійний циклічний негативний вплив експортно-імпортних операцій на національну економіку. Але, необхідно відмітити, що у 2021 році даний показник покращився на 2,01 % у порівнянні з попереднім роком. Найгірший даний індикатор мав значення у 2018 році – (-12714 млн. дол. США); найкращий у 2015 році – (-3455 млн. дол. США).

Динаміка індикаторів зовнішньоторговельного балансу України за 2015-2021 роки візуалізована на рис. 2.6.

Протилежний вплив на зовнішньоторговельний баланс країни показують експортно-імпортні операції (послуги), де протягом 2015-2021 років спостерігається циклічна позитивна динаміка. Зовнішньоторговельний

баланс (послуги) у 2021 році зменшився на 9,75 % у порівняння з 2020 роком, але він у порівняння з іншими роками показав суттєве зростання.

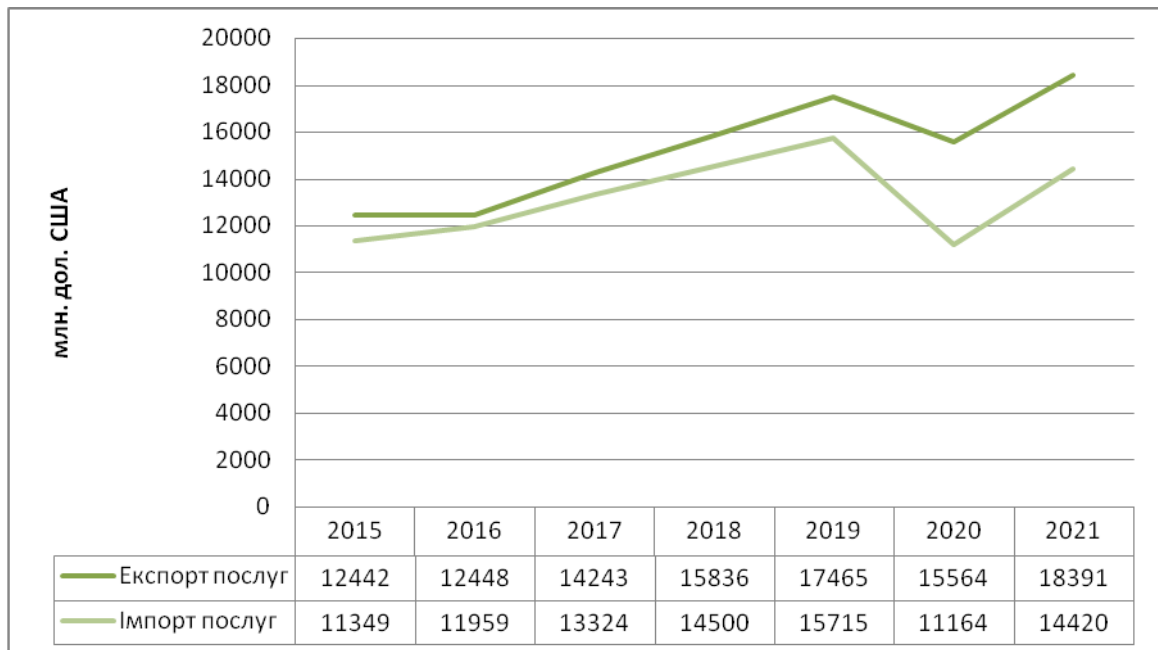

Рис. 2.5. Динаміка індикаторів балансу експорту та імпорту послуг за 2015-2021 роки, млн. дол. США. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Таким чином, оцінюючи зовнішньоекономічну складову національної економіки за період 2015-2021 роки, необхідно констатувати про значний потенціал зростання індикаторів експортно-імпортової діяльності, що відповідно впливатиме на розвиток національної економіки, але виникає необхідність пріоритетної підтримки системи державного регулювання й управління зазначених видів діяльності.

Основний потенціал економічного розвитку національної економіки зосереджено у кількості суб'єктів господарювання, які займаються великим або середнім підприємництвом. Будь-який активний господарюючий суб'єкт та більшість галузей національної економіки, які створюють додану вартість, задовольняють потреби суспільства та мають значний експортний потенціал, сприятимуть її динамічному розвитку без циклічних коливань.

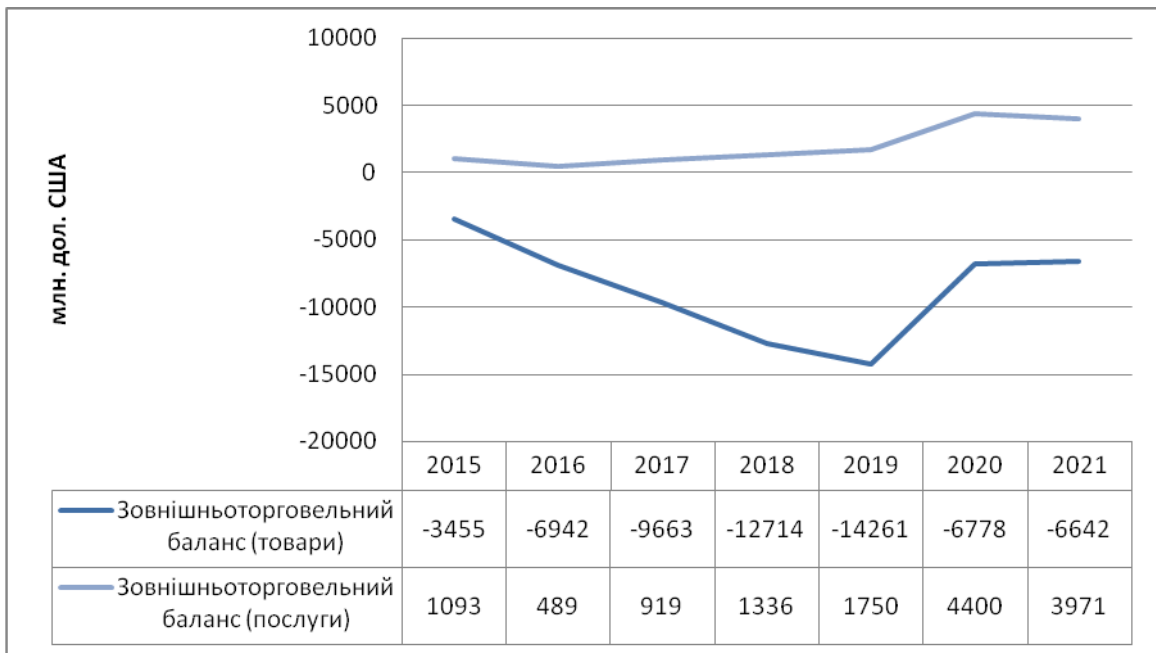

Рис. 2.6. Динаміка індикаторів зовнішньоторговельного балансу України за 2015-2021 роки, млн. дол. США. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

У табл. 2.6 наведена інформація щодо кількості діючих суб'єктів господарювання у національній економіці за період 2013-2020 роки

Таблиця 2.6

Динаміка кількості діючих суб'єкт господарювання у національній економіці за період 2013-2020 роки, одиниць

Індикатор	Роки	Усього, одиниць	У тому числі			
			фізичні особи-підприємці, одиниць		юридичні особи, одиниць	
			од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6	7
Національна економіка	2013	1722251	1328743	77,2	393508	22,8
	2014	1932325	1591160	82,3	341165	17,7
	2015	1974439	1630878	82,6	343561	17,4
	2016	1865631	1559161	83,6	306470	16,4
	2017	1805144	1466803	81,3	338341	18,7
	2018	1839672	1483716	80,7	355956	19,3
	2019	1941701	1561028	80,4	380673	19,6
	2020	1973652	1599755	81,1	373897	18,9

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Кількість діючих суб'єкт господарювання у національній економіці на початок 2021 року становила 1973652 одиниць, що більше на 14,6 % у порівнянні з 2013 роком. Збільшення даного індикатора свідчить про певний економічний потенціал, який сприятиме розвитку національної економіки.

Значний соціально-економічний ефект на розвиток національної економіки здійснюють показники кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки, осіб

Індикатор	Роки	Усього, осіб	У тому числі			
			у фізичних осіб-підприємців, осіб		у юридичних осіб, осіб	
			од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6	7
Національна економіка	2013	9965118	2322582	23,3	7642536	76,7
	2014	9008315	2498180	27,7	6510135	72,3
	2015	8331952	2290330	27,5	6041622	72,5
	2016	8244013	2307185	28,0	5936828	72
	2017	8271365	2328116	28,1	5943249	71,9
	2018	8661298	2572956	29,7	6088342	70,3
	2019	9145513	2610276	28,5	6535237	71,5
	2020	9057014	2565757	28,3	6491257	71,7

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за період 2013-2020 років зменшився на 9,11 % та на початок 2021 року становив 9057014 осіб.

Необхідно відмітити, що динаміка кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки, рис. 2.7, за період 2013-2020 роки, має позитивні, але циклічні ознаки, якщо у 2016 році у національній економіці працювало 8244013 осіб, то на початок 2021 року – 9057014 осіб, що менше на 9,11 % у порівнянні з 2013 роком. Зменшення зайнятих працівників свідчить про звуження господарської діяльності та

зменшення потенціалу створення доданої вартості, що негативно впливає на розвиток національної економіки.

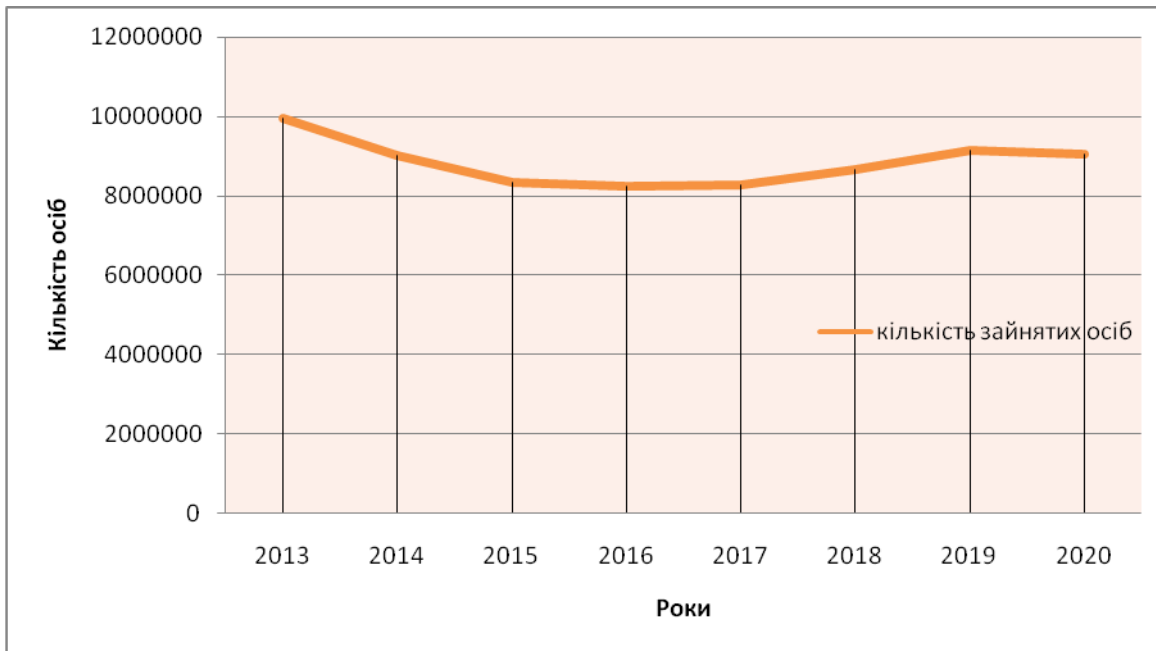

Рис. 2.7. Динаміка кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки, осіб (Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України)

На національному ринку праці протягом 2013-2021 років спостерігаються тенденції, які пов'язані із структурним дисбалансом між попитом і пропозицією кваліфікованої робочої сили, що спонукає суб'єктів господарювання до збільшення витрат на оплату праці найманих працівників.

Основні позитивні орієнтири, які впливають на національний ринок праці:

- зменшення безробітних;
- збільшення кваліфікованої робочої сили;
- зменшення диспропорцій на ринку праці; зайнятості
- підвищення економічної активності працездатного населення;
- зменшення розбалансованості на галузевому ринку зайнятості.

Певний соціально-економічний ефект на розвиток національної економіки здійснюють показники кількості найманих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка кількості найманих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки, осіб

Індикатор	Роки	Усього, осіб	У тому числі			
			у фізичних осіб-підприємців, осіб		у юридичних осіб, осіб	
			од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6	7
Національна економіка	2013	8515443	993839	11,7	7521604	88,3
	2014	7311651	907020	12,4	6404631	87,6
	2015	6589493	659452	10,0	5930041	90
	2016	6597583	748024	11,3	5849559	88,7
	2017	6706225	861313	12,8	5844912	87,2
	2018	7088709	1089240	15,4	5999469	84,6
	2019	7418837	1049248	14,1	6369589	85,9
	2020	7379539	966002	13,1	6413537	86,9

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Відмітимо, що результати діяльності суб'єктів господарювання візуалізуються у показниках обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), які представлені в табл. 2.9.

За період 2013-2020 років обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у суб'єктів господарювання національної економіки збільшився на понад 2,5 рази, що свідчить про певні ознаки збільшення доданої вартості, що позитивно впливає на розвиток національної економіки.

Таблиця 2.9

**Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у суб'єктів
господарювання національної економіки
за період 2013-2020 роки, тис. грн.**

Індикатор	Роки	Усього, тис. грн.	У тому числі			
			у фізичних осіб-підприємців, тис. грн		у юридичних осіб, тис. грн	
			од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6	7
Національна економіка	2013	4437326059,8	284238089,0	6,4	4153087971	93,6
	2014	4608978076,9	289042270,6	6,3	4319935806	93,7
	2015	5716431039,2	397473299,3	7,0	5318957740	93
	2016	6877077355,5	489204642,0	7,1	6387872714	92,9
	2017	8467031958,2	604336739,4	7,1	7862695219	92,9
	2018	10148847229,6	760755083,9	7,5	9388092146	92,5
	2019	10725442974,1	884382236,4	8,2	9841060738	91,8
	2020	11285578867,3	1012426332,7	9,0	10273152535	91

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

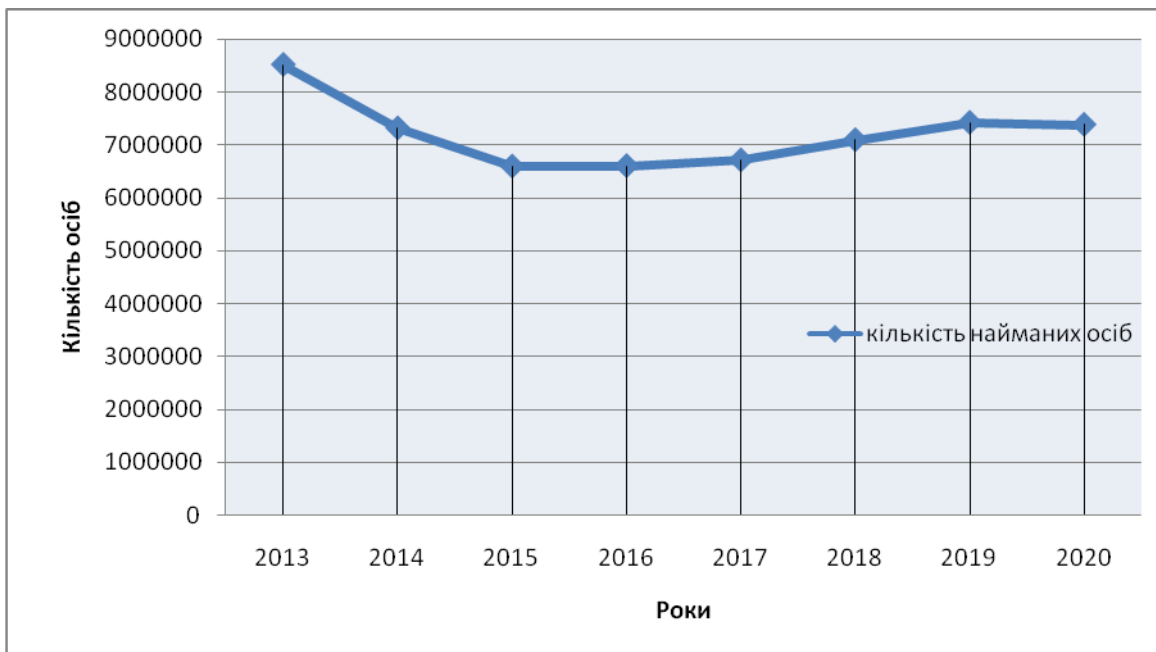

Рис. 2.8. Динаміка кількості найманих працівників у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки, осіб
(Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки візуалізована на рис. 2.9.

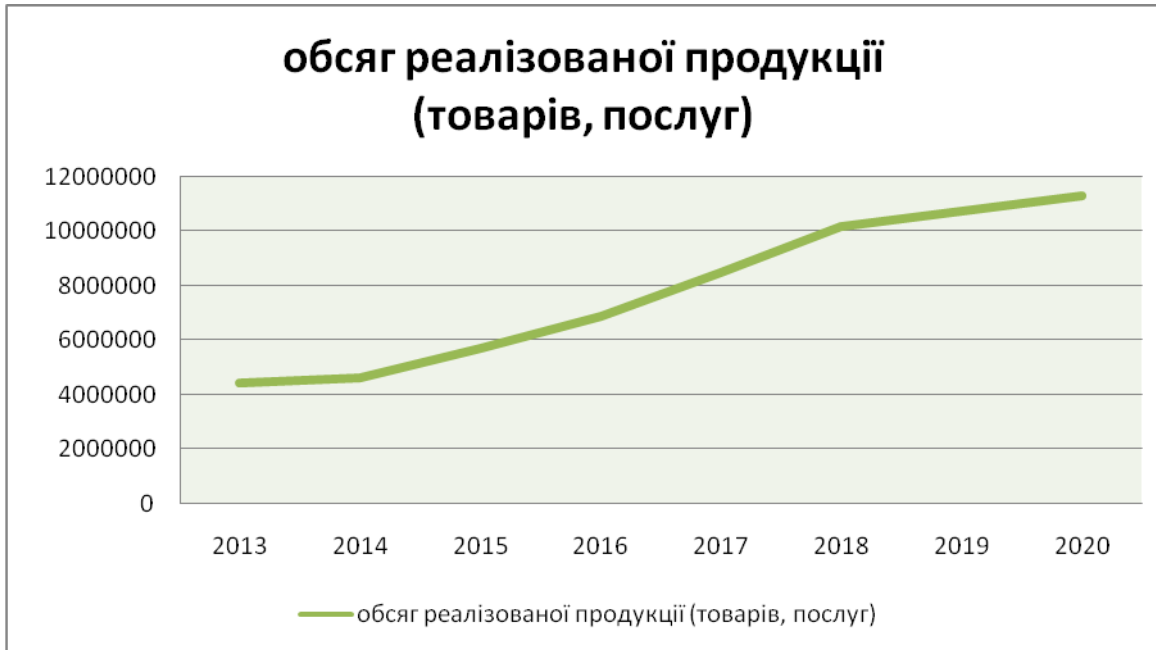

Рис. 2.9. Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у суб'єктів господарювання національної економіки за період 2013-2020 роки, млн. грн. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Глобалізація обумовлює посилення залежності національної економіки як невід'ємних його структурно-функціональних сегментів від шоківих впливів екзогенного й ендогенного характеру. Можливості мінімізації негативних наслідків у національній економіці залежать, насамперед, від мобілізації внутрішніх чинників її економічного розвитку та зростання, що забезпечується підвищенням продуктивності праці та сприяє конкурентоспроможності результатів господарської діяльності.

Продуктивність праці за видами економічної діяльності можна розраховувати за рахунок співвідношення валової доданої вартості за

певними економічної діяльності із чисельністю зайнятого населення за даними видами господарської діяльності.

Динаміка індексу продуктивності праці за період 2015-2019 роки представлена на рис. 2.10.

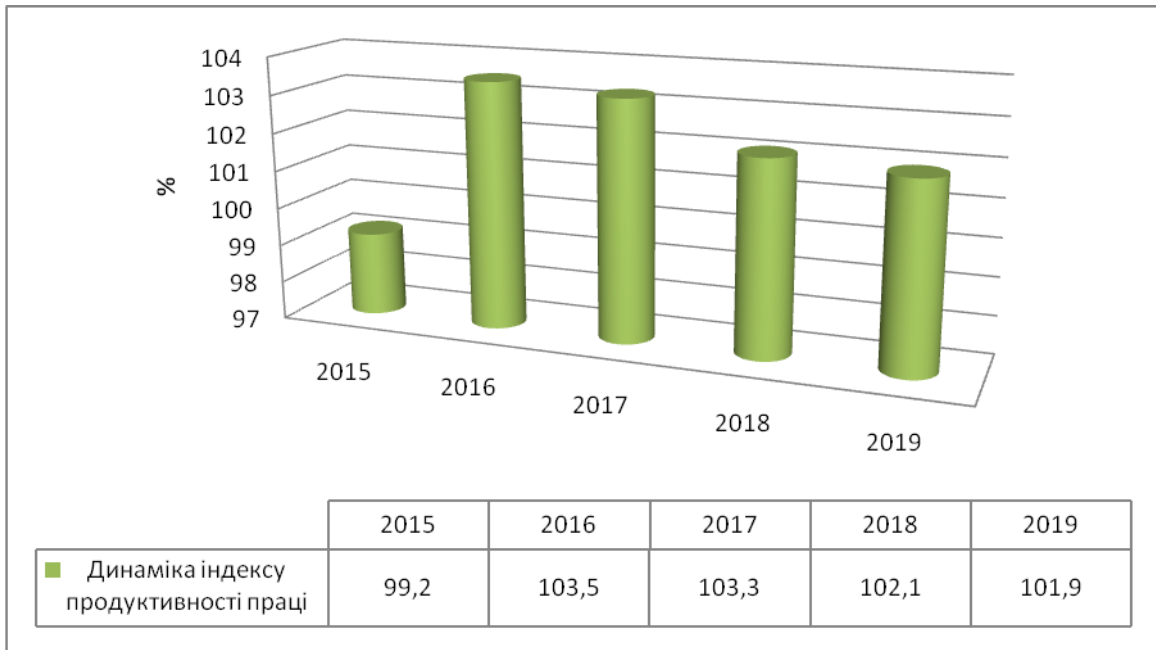

Рис. 2.10. Динаміка індексу продуктивності праці за період 2015-2019 рр. (%) (Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Моніторинг динаміки індексу продуктивності праці за останні п'ять років свідчить, що ефективність трудових ресурсів значно знизилась, що негативно впливає на розвиток національної економіки.

Розвиток національної економіки характеризує також рівень оплати праці в країні, який забезпечує зростання попиту та пропозиції на споживчі товари, роботи та послуги. У 2014-2019 роках значний попит на трудові ресурси генерувався поживленням ділової активності у національному макроекономічному середовищі, що сприяло збільшенню результативності та ефективності бізнес-процесів в країні. Відмітимо, що пандемія COVID-19, карантинні обмеження, зовнішня агресія та трудова міграція нівелювала підприємницьку активність, яка динамічно зростала.

Позитивним фактом 2014-2022 років є те, що показник мінімальної заробітної платні постійно збільшується, що свідчить про потенційні можливості зростання споживчого ринку, це сприятиме також розвитку національної економіки.

Показник мінімальної заробітної платні на початок 2022 року складає 6500 грн., а на 1 жовтня повинна скласти 6700 грн. Відмітимо, що соціально-економічний ефект від збільшення мінімальної заробітної платні нівелювала військова агресія та значна інфляція.

Показники мінімальної заробітної платні за 2014-2022 роки представлені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10.

**Показники мінімальної заробітної платні
на 1 січня 2014-2022 рр.**

Рік	Мінімальна заробітна платня на 1 січня відповідного року			
	грн.	у % до попереднього року	у еквіваленті дол. США	у % до попереднього року
1	2	3	4	5
2014	1147	106,901	144	106,801
2015	1218	106,190	102	70,833
2016	1378	113,136	63	61,765
2017	3200	232,221	125	198,413
2018	3723	116,344	140	112,000
2019	4173	112,087	150	107,143
2020	4723	113,180	199	132,667
2021	6000	127,038	215	108,040
2022	6500	108,333	238	110,698

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Позитивні індикатори зростання мінімальної заробітної платні, рис. 2.11, за дев'ять років, які спостерігаються у доларовому еквіваленті, свідчить про позитивні очікування у розвитку економіки, а також значно впливає на збільшення добробуту населення. Але на 1 серпня 2022 року мінімальна

заробітна платня у доларовому еквіваленті дорівнювалася 177 дол. США, що свідчить про потенційне погіршення споживчого попиту в країні.

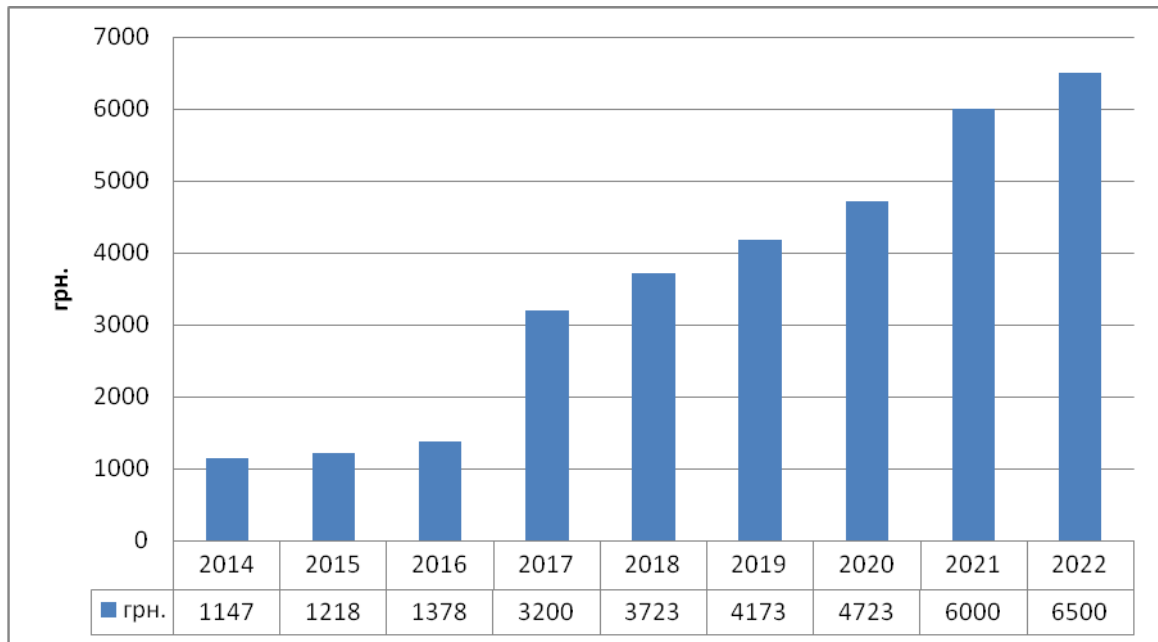

Рис. 2.11. Динаміка мінімальної заробітної плати на 1 січня 2014-2022 рр. (Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Таблиця 2.11.

Показники платіжного балансу України за 2016-2021 роки, млн. дол. США

Індикатор	Роки					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Рахунки поточних операцій	-1866	-3473	-6432	-4124	5267	-3249
Рахунки операцій з капіталом	92	-4	37	38	-3	15
Фінансовий рахунок	-3120	-6043	-9272	-10066	3274	-3721
Зведений баланс	-813	2566	2877	5980	1990	487

(Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Позитивним індикатором розвитку національної економіки є платіжний баланс країни, який за останні роки має постійний профіцит (табл. 2.11). Але

за 2021 рік індикатор зведеного платіжного балансу України знизився на 75,53 %, що негативно може вплинути у майбутніх періодах на розвиток національної економіки.

Відмітимо, що «економічний розвиток національної економіки забезпечується ефективністю функціонування підприємницького середовища, результативністю окремих господарських одиниць і залежить від впливу чималої кількості чинників, стратегічне значення серед яких належить загальній інвестиційно-інноваційній активності у економічній системі щодо здійснення капітальних інвестицій» [135]. **Результатом** реального інвестування фінансових ресурсів є оновлення необоротних активів, використання інноваційних технологій, підвищення продуктивності існуючих виробничих потужностей та праці, зниження енергоємності господарської діяльності, рівня небезпечного впливу на навколишнє природне середовище, підвищення соціально-економічних стандартів та ін. ста тощо. Динаміка капітальних інвестицій у національній економіці за період 2014-2020 роки представлена на рис. 2.12.

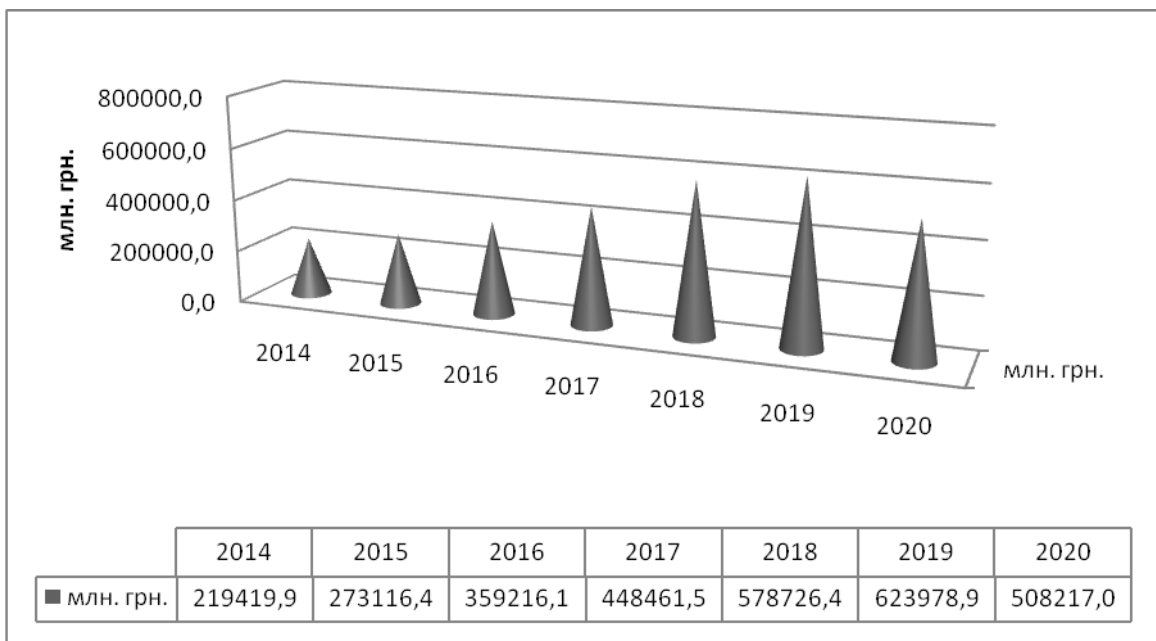

Рис. 2.12. Динаміка капітальних інвестицій у національній економіці за період 2014-2020 рр. (Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Обсяг капітальних інвестицій у національну економіку у 2020 році зменшився на 18,5 % у порівнянні з попереднім роком, що свідчить про негативний вплив на оновлення виробничого потенціалу у господарському комплексі країни, що відповідно у майбутньому може вплинути на розвиток національної економіки.

Відмітимо, що рушійною силою, яка забезпечить розвиток національної економіки є інноваційна діяльність економічних суб'єктів. Загальні витрати на інновації у 2020 році склали 23329,625 млн. грн., що на 6,8 % менше у порівнянні з попередніми періодами. Істотним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні є власні ресурси суб'єктів господарювання, на частку яких приходиться понад 70 % від обсягу витрат на інновації.

Інноваційні процеси у макроекономічному середовищі впливають на економічну, фінансову, соціальну та екологічну складові розвитку національної економіки. Вплив на економічну складову призведе до зниження витрат на виробництва, підвищення продуктивності праці, корегування рентабельності господарської діяльності, удосконалення якості товарів (робіт, послуг), зростання валового внутрішнього продукту та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Вплив на фінансову складову призведе до збільшення фінансової результативності у господарській системі, підвищиться рентабельність власного та запозиченого капіталу, збільшаться відрахування податків і зборів до відповідних бюджетів. Вплив на соціальну складову візуалізується у задоволенні сучасних потреб споживачів, підвищення соціальних стандартів життя. Вплив екологічної складової фокусується на збереженні природних ресурсів і зменшення забруднення природного навколишнього середовища.

Моніторинг, діагностика, оцінка інноваційної діяльності в країні підтвердили, що інноваційність недостатня, її необхідно активізувати для

відновлення та розвитку національної економіки в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Аналіз індикаторів розвитку національної економіки підтвердив, що у постійно відбуваються турбулентні циклічні процеси та під впливом надзвичайних і руйнівних подій 2020-2022 років спостерігається негативна тенденція у соціально-економічному стані країни.

Протягом 2020-2022 років національна економіка знаходиться у нестабільному стані, відповідно значна кількість соціально-економічних індикаторів візуалізують тенденцію до суттєвого падіння, що підкреслює можливість виникнення ризиків та загроз ендогенного та екзогенного походження.

Військова агресія та тимчасова окупація частини території України катастрофічно вплинули на структурно-функціональний стан національної економіки та її сегментних складових. Починаючи з 24 лютого 2022 року, значно скоротилася ділова активність економічних суб'єктів, що вплинуло на локальні та загальні макроекономічні індикатори, які характеризують соціально-економічний розвиток України. За перше півріччя 2022 року значно скоротився зовнішньоекономічний потенціал країни, а саме: обсяг експортних операцій скоротився на приблизно 48 %, а імпортних 37 %. Починаючи з липня 2022 року, після значного просідання експортно-імпортних операцій спостерігається часткове відновлення, особливо після відкриття «зернових коридорів», але необхідно констатувати, що відновлення експорту відбувається повільніше, ніж імпорту.

Детальна оцінка Платіжного балансу України констатує про значне збільшення його дефіциту у порівнянні з попередніми періодами. На 1 липня 2022 року дефіцит Платіжного балансу України склав понад 8 млрд. дол. США.

Доведено, що інфляція в Україні за підсумками 2021 року дорівнювалася 10 %, що у 2 рази більше у порівнянні з попереднім роком., але упродовж січня-липня 2022 року індикатори інфляції знаходяться у

діапазоні 0,7-4,5 %, що пов'язано із значними темпами зростання цін у національній економіці зумовленими зовнішньою агресією, впливом пандемії COVID-19 та значною руйнацією господарського потенціалу країни після 24 лютого 2022 року. Відповідно, протягом 2022 року спостерігалася загальна тенденція до стрімкого збільшення світових цін на енергоносії, що впливає на високий рівень інфляції в країні. У 2022 році прогнозується індикатор інфляції на рівні 31 %, що буде найвищим показником за останні десять років. Але, за рахунок інфляції у 2023 році номінальний ВВП досягне 5990 млрд. грн., що забезпечить істотне збільшення після просідання у 2022 році до 4540 млрд. грн. Масштабні негативні наслідки, яких зазнала національна економіка у 2022 році пов'язані з міграцією населення, у тому числі трудових ресурсів.

Дослідження підтверджує, що скорочення валового внутрішнього продукту в країні відбувається не тільки за рахунок прямих втрат необоротних і оборотних активів в результаті військових дій та окупації, але також через низку соціально-економічних проблем: зниження продуктивності праці, дефіцит та значне подорожчання паливно-мастильних матеріалів та інших енергоресурсів, проблеми із забезпечення сировиною, що вплинуло на зростання собівартості товарів (робіт, послуг), руйнування логістичних шляхів та пошук нових маршрутів, скорочення внутрішнього споживчого попиту тощо. Константуємо, що наявність позитивних прогнозів та певних тенденцій щодо воєнної ситуації в Україні демонструє потенційні можливості відновлення та поступового розвитку національної економіки.

2.2. Соціально-економічні та екологічні компоненти якості розвитку національної економіки

Суттєва трансформація ролі держави у регулюванні національного макроекономічного середовища в умовах воєнного стану вимагає перегляду

системного впливу соціально-економічних та екологічних компонентів на розвиток національної економіки. Відповідно до сучасних концепцій, які отримують все більшого поширення, держава розглядається як інститут надання специфічних послуг суспільству, що підтверджує необхідність підвищення вимог щодо якості державного регулювання та соціально-економічного розвитку країни.

В умовах воєнного стану виникає потреба підвищення рівня відповідальності державних інституцій щодо розробки та впровадження ефективної стратегії розвитку та розв'язання основних соціально-економічних та екологічних проблем.

Питання розробки стратегій розвитку та концепцій вирішення основних суспільних проблем, які пов'язані перш за все із відбудовою країни, потребують спільного вирішення державними та регіональними установами на всіх рівнях за умови взаємодії з громадськими організаціями, що значно посилить ефективність результатів. Тільки в цьому випадку будуть запропоновані напрями вирішення, адекватні як державним, так і суспільним інтересам і потребам післявоєнного стану. Для відновлення майна та стабілізації добробуту населення необхідно нарощувати потенціальні можливості держави та сприяти підвищенню ефективності регулювання якості розвитку національної економіки з врахуванням соціально-економічних та екологічних аспектів.

Найбільш складний та неоднозначний вплив на формування нових умов розвитку країни пов'язаний з виникненням нової міжнародної загрози національній безпеці, що вимагає посилення вимог щодо якості функціонування національної економіки в умовах зростання значущості соціально-економічних та екологічних обмежень розвитку.

Зміна умов розвитку міжнародної економіки призводить до необхідності формування нових вимог до якісних та кількісних критеріїв функціонування національної економіки, яка налаштована на потреби

захисту країни в умовах зовнішньої агресії та підтримку громадян у відповідних сферах життя.

Ситуація, що склалася у міжнародному середовищі потребує визначення нових пріоритетів національної безпеки та можливостей розвитку національної економіки. Зазначимо, що на зміну традиційним чинникам зростання, які опираються на класичні підходи сталого розвитку приходять сучасні та технологічні концепти з урахуванням економічності та екологічності окремих процесів у макроекономічному середовищі.

При цьому зберегти концепцію розвитку, яку використовують європейські країни із високим рівнем доходу, неможливо через обмеженість умов її застосування в Україні, що пов'язане з адаптацією до соціально-економічних реалій сьогодення. По суті, існуюча на сьогодні модель суспільного відтворення лише посилює соціально-економічну нерівність у міжнародній економіці.

Причому на сучасному етапі дотримання соціальних і екологічних обмежень постає обов'язковою умовою для всіх країн без винятку, тому що врахування стандартів, технологій та обсягів споживання ресурсів може призвести до кризи у національному та міжнародному середовищі.

Тільки суттєва трансформація міжнародних господарських зв'язків може сприяти подоланню сформованих диспропорцій у міжнародному розвитку, що у відповідно впливає на стан національної економіки.

На сьогодні доводиться констатувати скоріше посилення диференціації у міжнародному середовищі за лінією багатство–бідність, ніж подолання бідності та формування великого розриву за більшістю якісних та кількісних характеристик розвитку.

Структура міжнародної економіки – це складна, багатопланова та мультинаціональна господарська система, у якій відображення співвідношення щодо взаємозв'язків і взаємозалежностей між певними сегментами системи у процесі її функціонального розвитку.

Посилення диференціації між розвиненими країнами і такими, що розвиваються, не дозволяє подолати основну негативну тенденцію, що склалася на даний момент у бідних регіонах глобального простору, що підтверджує наявність диспропорцій між розвитком людського потенціалу та рівнем доходів. При цьому регіони, які розвиваються, рухаються шляхом, що спрямований на зменшення частки людей, які мають дохід, менший п'яти доларів на день.

Але в інтересах розвинених країн важливим постає зростання рівня освіти, охорони здоров'я, природоохоронних заходів та ін., що сприятиме сталому розвитку країн, які розвиваються, що поступово збалансує соціально-економічні та екологічні процеси у міжнародній економіці.

Прямий та зворотний зв'язок між соціально-економічними компонентами може призвести до підвищення продуктивності праці та добробуту у суспільстві.

Теоретичні підходи до функціонування та розвитку соціально-економічних процесів у макроекономічному середовищі характеризується наступними аспектами:

- політична стабільність та відсутність зовнішньої агресії;
- наявність балансу потреб у вільному руху інвестиційного капіталу;
- гармонізація геополітичних відносин на основі національної ідентичності;
- посилення інноваційної складової у стратегічно важливих галузях;
- розв'язання політичних, безпекових, економічних, демографічних, соціальних та екологічних питань, які впливають на рівень життя та розвиток суспільства.

Таким чином, проблема виокремлення соціально-економічних та екологічних компонентів розвитку національної економіки потребує системного розв'язання з урахуванням базових факторів державної політики, національної ідентичності та за умови врахування міжнародного досвіду.

Міжнародний досвід в сфері формування та реалізації соціально-економічного розвитку є різноплановим і різноманітним. Кожна країна, світової системи, орієнтуючись на свої стратегічні цілі, завдання, можливості й обмеження, виокремлює для себе певний стратегічний сценарій розвитку з урахуванням соціально-економічних та екологічних компонентів.

В умовах воєнної агресії зважене інституційне регулювання соціально-економічних та екологічних процесів має зорієнтуватися на розвиток пріоритетних галузей національної економіки, які забезпечують необхідний рівень безпеки, створюють додану вартість та експортноорієнтовані.

Україні, в умовах сьогодення дуже складно поліпшити показники, які характеризують рівень соціально-економічного життя у суспільстві, але не зважаючи на масштабну міграцію та негативний природний приріст населення, який за більшістю прогнозів збережеться також у довгостроковій перспективі, держава має великі формальні можливості для поліпшення рівня соціально-економічного добробуту суспільства, хоча темпи економічного зростання очікуються на низькому рівні.

Однак для цього необхідно забезпечити кардинальну перебудову структурно-функціональної складової національної економіки з метою підвищення її якості, соціальної, екологічної й інноваційної орієнтації, що можна забезпечити за умови підтримки значних темпів приросту інвестицій на рівні 20 % на рік.

Дотримання вимог захисту довкілля в Україні особливо ускладнено військовими діями на території країни. Повномасштабне вторгнення агресора на незалежну Україну завдало та продовжує завдавати величезної шкоди суспільству, господарському комплексу та особливо природному навколишньому середовищу та природоохоронній інфраструктурі.

«В умовах продовження військових дій, неможливо повністю оцінити їх вплив на довкілля через брак достовірної, обґрунтованої та своєчасної інформації. Основні причини пов'язані з наступними аспектами:

- систематизувати інформацію щодо забруднення навколишнього середовища небезпечно, оскільки тривають активні бойові дії;
- знищення природоохоронної інфраструктури, яка забезпечує отримання інформації;
- не вся об'єктивна інформація може бути озвучена публічно з тактичною метою забезпечення обороноздатності країни» [130].

Прогнозовано, чим довше триватиме війна, тим більше шкоди вона завдасть природному навколишньому середовищу та у майбутньому ми матимемо більш негативні наслідки із забрудненням екології України.

Особливо небезпечним для країни та міжнародної спільноти є загрози ядерній та радіаційній безпеці.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України констатувало, що «під час вторгнення російські війська захопили Чорнобильську атомну електростанцію та інші атомні об'єкти в Чорнобильській зоні відчуження. У заручники взяли українських співробітників атомних об'єктів. Над новим безпечним конфайнментом та об'єктом «Укриття» на зруйнованим блоком більше немає міжнародного контролю. У сховищах відпрацьованого ядерного палива у Чорнобильській зоні відчуження знаходиться понад 22 000 відпрацьованих паливних збірок. У руках жахливого агресора ця значна кількість плутонію-239 може перетворитися на брудну бомбу, яка перетворить тисячі гектарів на мертву без життя пустелю. Якщо артилерійські чи ракетні удари окупантів зруйнують сховище ядерних відходів, радіоактивний пил може покрити території України, Білорусі та країн ЄС» [81].

Але, агресор продовжує тероризувати Україну та світ шляхом захвату та продовженням руйнування Запорозької атомної електростанції, що може привести до катастрофічних наслідків.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України констатувало, що «внаслідок атаки російських військових на Запорізьку АЕС на одному з енергоблоків спрацював аварійний захист – і один із трьох

працюючих енергоблоків тепер відключений. Під час обстрілів серйозно пошкоджені азотно-киснева станція, об'єднаний допоміжний корпус, пошкоджено три датчики радіаційного моніторингу навколо майданчика. Залишаються ризики витоку водню та розпилення радіоактивних речовин, високою є і пожежна небезпека» [133].

Причому міжнародні механізми запобігання виникненню екологічних загроз у цьому випадку не ефективні, а агресор продовжує шантажувати Україну та світ ядерною катастрофою.

Особливої уваги при оцінці справжніх і майбутніх екологічних загроз заслуговує проблема енергоспоживання. Звертає на себе увагу неминучість збільшення темпів споживання енергоресурсів під час відновлення країни, що, мабуть, різко змінить уявлення про потреби в енергії і відповідно пов'язаних з виробництвом та споживанням енергії екологічних проблем.

Відмітимо, що національна економіка має складну та багатогранну господарську систему, у якій відображаються співвідношення щодо взаємозв'язків і взаємозалежності між її складовими. Тому, багаторівневість, організаційність і функціональна структурованість національної економіки повинна обов'язково враховувати соціально-економічні та екологічні компоненти, які впливають на її розвиток.

На сьогоднішній момент не помічається або ігнорується, що після переходу економічних відносин у стадію глобалізації та при досягненні майже граничного навантаження на природні ресурси, прямування будь-якої країни шляхом індивідуалізму постає катастрофічним. Тому, у даних умовах необхідно формувати нову концепції розвитку національної економіки, яка забезпечить відновлення та розвиток країни з урахуванням національних та глобальних інтересів міжнародного середовища.

Досягнення згоди у світовому співтоваристві щодо конкретизації соціально-економічних та екологічних цілей розвитку, маючи на увазі не просто максимізацію доходів, а про соціально-економічну та екологічну результативність, що у довгостроковому аспекті може створити основу для

переходу до нової інституційної системи національного та міжнародного господарювання.

Зміна концептуальних підходів до якості розвитку національної економік ґрунтується на змінах у міжнародній економіці, соціальній системі та екології під впливом глобальних контрольованих і неконтрольованих факторів. У рамках трансформації суспільної системи у бік посилення вимог до якості та рівня життя населення, дотримання мінімальних соціально-економічних стандартів гостро виникає необхідність підвищення якості людського капіталу як однієї з основних цілей розвитку. Дана мета може забезпечуватися шляхом зміни структурно-функціональної складової національної економіки, та її переходу на ресурсозберігаючий та інноваційний шлях розвитку, але з обов'язковим врахуванням соціальних та екологічних аспектів. Крім того, через погіршення екологічної ситуації в Україні в умовах зовнішньої агресії помітне досить різке скорочення кількості та зниження якості основних експлуатованих природних ресурсів, екологічні критерії стали вагомим компонентом стратегії розвитку національної економіки у вигляді її обмежень.

Домінуючим трендом сучасної економічної, фінансової, соціальної та екологічної реальності є підвищення результативності й ефективності використання накопиченого національного та європейського досвіду, адаптація методів моніторингу, діагностики та оцінки, а також системне використання професійних компетенцій людських ресурсів.

Погодимося, що «без формування цілеспрямованих стимулів до продуктивної праці у симбіозі із персоніфікованою компетентністю, координацією та діловою активністю неможливо забезпечувати системний розвиток національної економіки, а означені фактори потребують спектрального дослідження сутності та адаптаційних властивостей людського капіталу з огляду на побудову ефективної інноваційно-орієнтовної економіки» [122].

Людський капітал – це сформований персоніфікований, компетентностний й інтегрований ресурс економічного розвитку національної економіки, який враховує соціально-економічні та екологічні аспекти.

У сучасних надзвичайних умовах на розвиток людського капіталу в країні впливає :

- значна руйнація системи освітньо-професійної підготовки;
- значна зовнішня міграція трудових ресурсів;
- соціальна складова демографічного стану;
- пошкодження, руйнування або трансформація соціально-економічної інфраструктури;
- глобальні та локальні виклики у системі охорони здоров'я;
- зниження рівня доходів у національному просторі;
- екологічні загрози.

Обґрунтована реальність проблеми інституційного регулювання розвитку людського капіталу в умовах надзвичайних подій, а саме:

- зростання попиту на професійність трудових ресурсів, їх мобільність та психологічний стан;
- недостатній рівень адаптованості системи освіти до надзвичайних умовах функціонування, що впливає на формування людського капіталу;
- системне регулювання формуванням і розвитком людського капіталу в умов воєнного стану та нової соціально-економічної реальності.

Концептуальна основа соціально-економічних та екологічних компонентів якості розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін візуалізована на рис. 2.13.

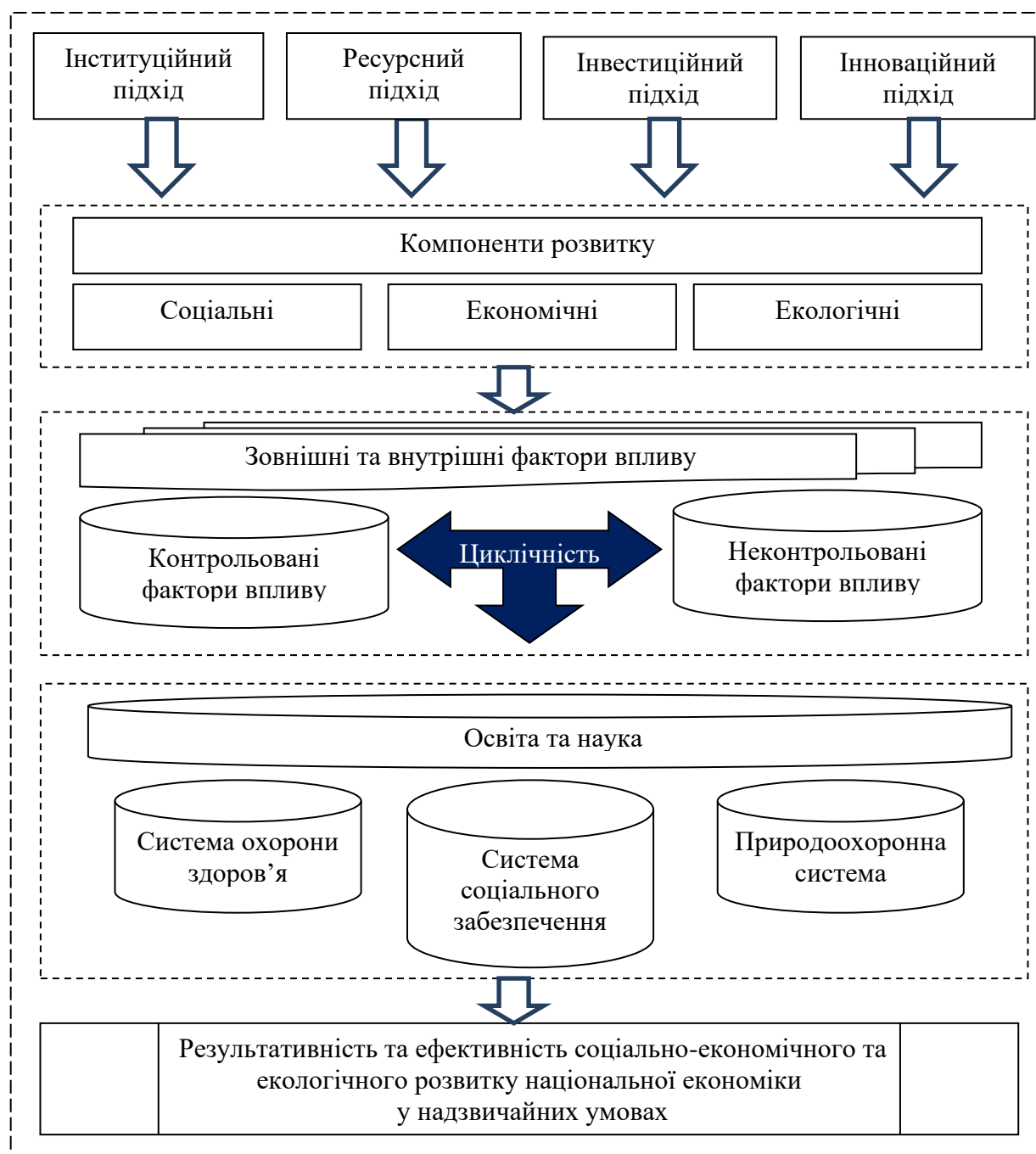

Рис. 2.13. Концептуальна основа соціально-економічних та екологічних компонентів якості розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін (Джерело: розроблено автором)

Відмітимо, що будь-яка соціально-економічна система має властивості складної імовірнісної динамічної системи, у якій відбуваються відповідні

процеси – виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних, нематеріальних та інших благ.

Тому, важливою властивістю соціально-економічної системи є емерджентність, тобто наявність таких специфічних властивостей, які не випливають з властивостей, притаманних її компонентам, а виникають у процесі їхньої взаємодії як наслідок відповідних взаємопов'язаних ефектів. Емерджентні властивості соціально-економічної системи вимагають моніторингу, діагностики та оцінки контрольованого та неконтрольованого впливу відповідних соціальних, економічних та екологічних компонентів.

Здоров'я, освіта, добробут, права, екологічна безпека та свобода людини утворюють внутрішній зміст соціально-економічної та екологічної складової розвитку національної економіки. Із соціалізацією та екологізацією економічного розвитку національної економіки відбувається підпорядкування своїм завданням усіх форм взаємин в країні, зумовлюючи при цьому динаміку соціально-економічної та екологічної системи регулювання та життєзабезпечення.

Основними об'єктами соціально-економічної системи є фізичні особи, їх спільноти, взаємостосунки та соціалізація, відповідні соціальні потреби, соціальна інфраструктура (освіта, виховання, культура, охорона здоров'я, спосіб і якість життя), природоохоронна інфраструктура, екологія та ін.

Основні напрями концептуальної підтримки дослідження соціально-економічних та екологічних компонентів якості розвитку національної економіки:

- безперервний комплексний просторово-часовий моніторинг соціально-економічних та екологічних явищ і процесів, які розгортаються у національному середовищі;
- внутрішня та зовнішня діагностика впливу соціально-економічних та екологічних явищ і процесів;
- оцінка впливу контрольованих і неконтрольованих факторів ендогенного або екзогенного характеру;

– розробка критеріїв, параметрів, якісних і кількісних індикаторів стану соціально-економічної й екологічної стабільності на мікро-, мезо- та макрорівні;

– прогнозування комплексу чинників, які визначають загрозу соціально-економічній та екологічній стабільності;

створення моделей соціально й екологічно значущих економічних проєктів, які забезпечать розвиток національної економіки;

– верифікація моделей та виявлення випадків, коли модель і фактичні параметри соціально-економічного та екологічного розвитку наближаються до критичних значень;

– розробка комплексних заходів щодо удосконалення інституційної підтримки соціально-економічної та екологічної системи країни.

Сучасний період функціонування національної економіки супроводжується процесами надмірного використання ресурсів. В Україні відбувається вичерпування природо-ресурсного потенціалу, що може призвести до певної екологічної кризи, яка охопить різноманітні соціально-економічні аспекти у національному просторі. Тому, необхідно пам'ятати, що економічний розвиток національної економіки без урахування впливу екологічних чинників не може мати стратегічні перспективи. Національна економіка у після воєнний період повинна відбудовуватися на принципах соціально-економічної результативності, ефективності та екологічної збалансованості. В умовах значної шкоди нанесеною військовою агресією природному навколишньому середовищу потребує формування обґрунтованої концепції екологізації національної економіки з урахуванням впливу глобальних контрольованих та неконтрольованих факторів.

Екологізація національної економіки – це перманентна мультиваріативна результативна діяльність у відповідній економічній системі під впливом контрольованих і неконтрольованих факторів, з врахуванням екологічної та природоохоронної ефективності, справедливості та соціальної спрямованості. Процес екологізації національної економіки

спрямований на формування та розвиток господарської системи з урахуванням впливу на природне навколишнє середовища, результативному й ефективному використанню природних ресурсів, екологічної культури на всіх рівнях та збереженню якості навколишнього природного середовища в умовах впливу глобалізації або надзвичайних процесів.

«В екологічній економіці є дві точки зору на питання взаємодії економіки та навколишнього природного середовища. З одного боку, діє закон збереження енергії, або перший закон термодинаміки, який стверджує, що потік ресурсів, які надходять в економічну систему із довкілля, мають дорівнювати потоку відходів, що повертаються в навколишнє середовище в результаті економічної діяльності. Оскільки відходам властиве явище рециркуляції (повернення у виробництво та особисте використання), то у навколишнє природне середовище надходить тільки неперероблена частина відходів» [157].

Оптимізація взаємодії відповідних факторів господарської системи, їхнє багатоконпонентне комбінування та варіативність дозволить знизити навантаження на природні ресурси, що сприятиме їх збереженню та відновленню. В умовах катастрофічного руйнування природоохоронної інфраструктури потребує також розробка концепцій інноваційної екологічної політики, яка сприятиме відновленню екологічного стану в країні. Екологізації національної економіки в надзвичайних умовах орієнтується на зменшення навантаження на навколишнє середовище за умови збільшення безпечності з точки зору екологічності результатів господарювання.

Підтримка екологізації національної економіки в надзвичайних умовах вимагає скоординованих зусиль всіх стейкхолдерів, у тому числі державних та регіональних органів влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, міжнародних інституцій, суб'єктів господарювання та суспільства. Стейкхолдери мають сприяти дослідженню екологічної складової національної економіки, забезпечувати нормативно-правовими документами, сприяти надходження ресурсів у природоохоронну сферу,

розвивати відповідну інфраструктуру, спонукати до використання нововведень та інновацій, які пов'язані з екологією та ін.

Основні напрями стейкхолдерської підтримки екологізації національної економіки на рис. 2.14.

Рис. 2.14. Основні напрями стейкхолдерської підтримки екологізації національної економіки (Джерело: розроблено автором)

Підтримка екологізації національної економіки в надзвичайних умовах має орієнтуватися на системний підхід, який сфокусований на оцінці складних об'єктів природи, явищ, загроз, господарських процесів і соціуму як систем, тобто об'єднань компонентів, які взаємопов'язані певною системою відносин та виступають єдиним цілим.

У системному підході об'єкт визначається як сукупність цілеспрямованої взаємодії пов'язаних компонентів, має встановлені входи, виходи, внутрішньосистемний зв'язок, зворотний зв'язок і наділений властивістю синергії, тобто загальним ефектом, який візуалізується при взаємодії відповідної кількості контрольованих і неконтрольованих

факторів, а їх одноосібна дія достатньо сильно переважає ефект кожного окремого компонента.

Системний підхід до екологізації національної економіки в надзвичайних умовах вимагає дослідження (моніторингу, діагностики, аналізу та оцінки) об'єктів підтримки, які будуть сприяти економічному розвитку країни у взаємозв'язку між компонентами (рис. 2.15).

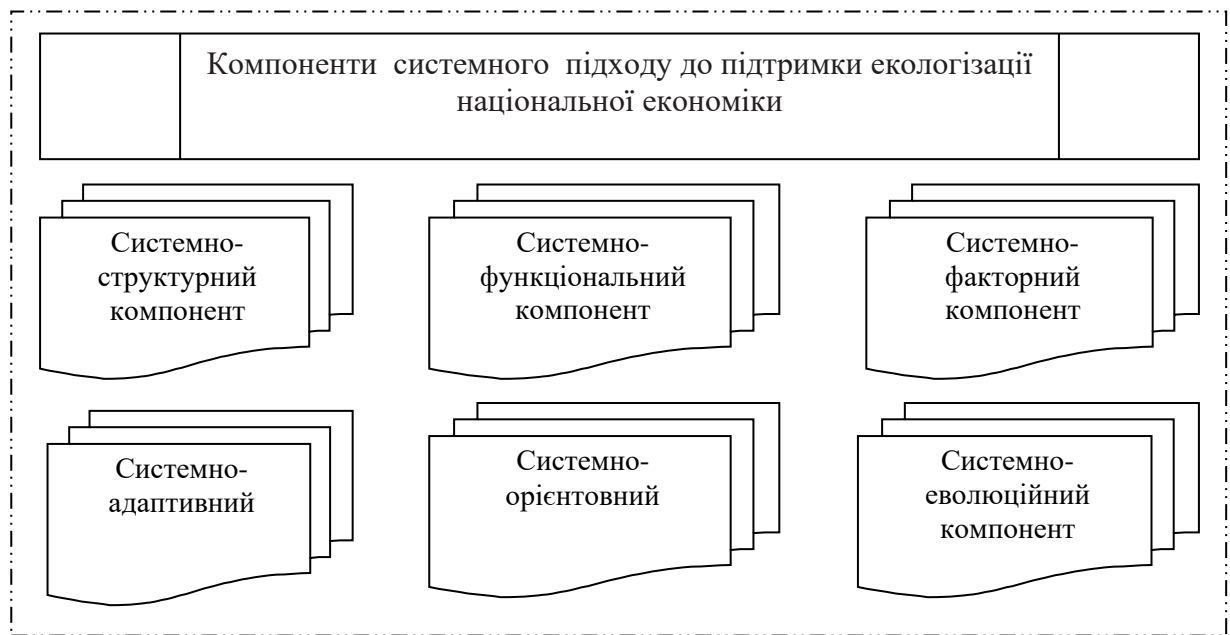

Рис. 2.15. Компоненти системного підходу до підтримки екологізації національної економіки в надзвичайних умовах (Джерело: розроблено автором)

Системно-структурний сегмент компоненти екологізації національної економіки в надзвичайних умовах – забезпечує оцінку топології об'єкта екологізації; системно-адаптаційний – оцінює адаптацію суб'єктів та об'єктів до процесу екологізації; системно-орієнтовний – сфокусований на спрямуванні потужностей до забезпечення екологізації; системно-функціональний – оцінка функцій та функціональних зв'язків у економічній системі; системно-факторний – оцінка системо-утворюючих факторів участі стейкхолдерів у підтримці екологізації національної економіки в

надзвичайних умовах; системно-еволюційний – враховує циклічність підтримки екологізації національної економіки.

Таким чином, значна руйнація господарського комплексу країни потребує стратегічного структурно-функціонального перетворення у всіх сферах національної економіки та координації змін процесу виробничого відтворення та потреб суспільства (окремих індивідуумів), що забезпечить відновлення та розвиток країни. Економічний розвиток національної економіки забезпечить інтелектуальний потенціал країни, система науки та освіти, охорона здоров'я та міжнародна підтримка.

Нові підходи до розвитку національної економіки мають зосереджувати свою увагу на поєднанні кількісних та якісних факторів економічного зростання для досягнення соціально-економічних цілей розвитку з урахуванням соціальних та екологічних обмежень. Крім того, одним з основних чинників в оцінці якості економічного розвитку є підвищення ролі держави у підвищенні соціально-економічної ефективності розвитку національної економіки.

2.3. Інтеграційна складова у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів

Структура національної економіки, як система, є сукупністю соціально-економічних сегментів, які перебувають у відносинах та зв'язках між собою та утворюють певну цілісність, єдність та спрямованість. У відповідності до загальної теорії систем, відомо, що ціле більше суми його сегментів, тому, структура національної економіки візуалізує свою цілісність у єдності із середовищем та у взаєминах із нею.

Структура національної економіки – це складна, багатопланова та мультикомпонентна господарська система, у якій відображаються співвідношення щодо взаємозв'язків і взаємозалежностей між певними

сегментами системи у процесі її функціонального розвитку. Ієрархічність, багаторівневість та організаційно-функціональна структурованість встановлять морфологію й генезис формування національної економіки.

Окремі рівні структури національної економіки зумовлюють цілком певні аспекти її функціонування, поведінки та розвитку. Цілісне функціонування національної економіки є результатом цілеспрямованої взаємодії всіх сегментів у її структурі.

У структурі національної економіки, як системи, виокремлюються наступні основні сегменти:

- а) відтворювальний;
- б) галузевий;
- в) територіальний;
- г) регіональний;
- д) ринковий.

Кожен з визначених сегментів має власне специфічне функціональне навантаження, що у кінцевому підсумку забезпечує загальноцільову функціональність макроекономічної системи.

Для національної економіки, як системи, характерна наявність у ній комунікаційної складової щодо передачі інформації та управління господарськими процесами на всіх рівнях.

До керуючого, регулюючого та керованого впливу схильні також окремі сегменти структури.

Структура національної економіки віддзеркалює склад, властивості й упорядкованість основних сегментів соціально-економічної системи, а також спосіб їх синтезу та просторового розташування. Крім того, від структури національної економіки залежить сукупність моделей, методів, форм і механізмів координації діяльності всіх суб'єктів господарювання.

Таким чином, системний підхід дозволяє при дослідженні структури національної економіки враховувати її системні властивості, у тому числі наявність перманентних або дискретних взаємозв'язків та взаємозалежностей

її сегментів, а також можливість регулюючого впливу на структурно-функціональні та інтеграційні процеси.

Формування ефективної структури національної економіки відбувається внаслідок структурної перебудови всієї системи. Результативність структурно-функціональних зрушень у національній економіці визначає її ефективність розвитку загалом.

Сучасна структура національної економіки є підтвердженням не ефективності використання ресурсного потенціалу, потребує суттєвих структурно-функціональних змін, які сприятимуть соціально-економічній стабільності та сталому економічному розвитку. Структурно-функціональні зміни в національній економіці повинні враховувати вплив глобальних факторів та вектор світових тенденцій щодо зростання та розвитку. Заходи інституційної регуляторної політики повинні бути спрямовані на стимулювання інноваційних процесів, технологічної модернізації, підвищення екологізації господарських процесів та оновлення соціально-економічної інфраструктури, що сприятиме розвитку національної економіки.

З метою вирішення стратегічних завдань щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін потребує удосконалення її інтеграційна складова.

Погодимось, що «тенденція інтеграції, яка намітилася за останні десять років, прийшла на зміну дезінтеграційним процесам, які супроводжували перехід до нового типу господарської системи у національному макроекономічному середовищі країни, тому, важливо закріпити дану тенденцію, оскільки вона надає позитивний вплив на мобільність і динамічність економіки, яка характеризується рухливістю, здатністю маневрувати наявними ресурсами та забезпечити розвиток макросередовища країни» [47].

Значний внесок щодо досліджень сучасних інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі зробили: О. Гальцова, О. Головченко, Г.

Григор'єв, Н. Маслій, Ю. Мельник, Ю. Сафонов, К. Шапошников та ін., які досліджували організаційно-економічні особливості співпраці та впливу створених структур на національну економіку України. Проте відсутні розробки щодо інтеграційної складової у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів та визначення ефективних форм інтеграції враховуючи вплив контрольованих і неконтрольованих факторів.

Динамічність, адаптивність, мобільність та ефективність господарських процесів має стратегічне значення для стійкості розвитку національної економіки.

Мобільність національної економіки має вагоме значення для забезпечення обороноздатності країни, що особливо актуально в умовах тимчасової окупації частини території країни та військової агресії з боку сусідньої держави.

Інтеграція у макроекономічному середовищі – це процес цілеспрямованої взаємодії структурно-функціональних сегментів національної економіки, яка забезпечує отримання планових або прогнозних результатів.

Інтеграційний процес у макроекономічному середовищі супроводжується значною кількістю проблем:

- нестабільна зовнішньополітична та внутрішньополітична ситуація в країні;
- недосконале та непрозоре нормативно-правове забезпечення;
- слаборозвинені ринкові інституції;
- відсутність сучасної моделі інтеграції на всіх рівнях господарської системи.

Основні мотиви інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі:

- диверсифікація господарської діяльності;
- кількісне й якісне покращення активів;
- ефективність використання необоротних та оборотних активів;

- ефективність використання власного та запозиченого капіталу;
- підвищення конкурентоспроможності результатів господарської діяльності;
- селективність ризиків у господарській діяльності;
- ефективність використання інвестиційних ресурсів;
- розвиток соціально-економічної інфраструктури;
- перерозподіл ресурсного забезпечення;
- збалансованість результатів господарської діяльності;
- використання інвестиційно-інноваційного потенціалу;
- побудова структур, які мають потенціал до ефективного саморозвитку;
- збільшення інвестиційної привабливості;
- розвиток територіальних громад та регіонів;
- сприяння національній безпеці та обороні країни в умовах агресивних дій зовнішнього оточення.

Поширення пандемії COVID-19 протягом 2020-2021 років суттєво вплинула на структурно-функціональну складову національної економіки та негативно відзначилася на результатах господарської діяльності суб'єктів, що відповідно вплинуло на макроекономічні показники країни.

Карантинні обмеження на відповідних територіях, які не системно та періодично запроваджуються в Україні, здебільшого, себе виправдовують з огляду на високий ступінь невизначеності негативних соціально-економічних наслідків від поширення пандемії COVID-19 на час їх запровадження.

Таким чином, під впливом глобальних викликів та агресивної поведінки зовнішнього оточення обґрунтовано складається необхідність поглиблення або удосконалення інтеграційних процесів у національній економіці з метою забезпечення адаптованості суб'єктів господарювання до умов ринкового середовища під впливом контрольованих і неконтрольованих факторів.

Інтеграційні процеси у національній економіці спонукають її суб'єктів до активної рухливості, інвестиційно-інноваційної діяльності та сприятимуть реалізації внутрішньогосподарського потенціалу.

Інтенсифікація інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі країни можлива лише за рахунок ефективної структурно-функціональної трансформації. Тому, особливо важливими завданнями є: а) визначення форм інтеграції; б) сфери виникнення інтеграційних переваг; в) інструменти досягнення інтеграції у макроекономічному середовищі.

Інтеграційні процеси у макроекономічному середовищі країни мають наступні основні форми: локальна, національна та глобальна (рис. 2.16). Перелічені форми інтеграції враховують рівні інтеграції економічних суб'єктів.

«Сутність інтеграції у макроекономічному середовищі можна визначити як процес, який відбувається в основних напрямках реалізації інтеграційної тенденції, як основи підтримки стабільності розвитку національної економіки та підсилення контролю над ринковою ситуацією, до якої можна віднести той факт, що суб'єкти господарювання реагують на посилення конкуренції шляхом розвитку горизонтальної інтеграції з іншими економічними суб'єктами. Це дозволяє знизити операційні витрати завдяки збільшенню серійності у операційній діяльності та покращенню спеціалізації учасників інтеграційного об'єднання» [148]. З іншого боку, економічні суб'єкти, які пов'язані з послідовністю стадій операційної діяльності та підвищенням конкурентоздатності процесу її забезпечення мають більше шансів на отримання запланованих результатів. Відмітимо, що особливістю інтеграції у макроекономічному середовищі є створення інтеграційних об'єднань типу конгломератів, які знижують ризики шляхів диверсифікованості операційної діяльності. Також у процесі інтеграції виникають цільові об'єднання економічних суб'єктів, які враховують структурно-функціональну складову господарської діяльності.

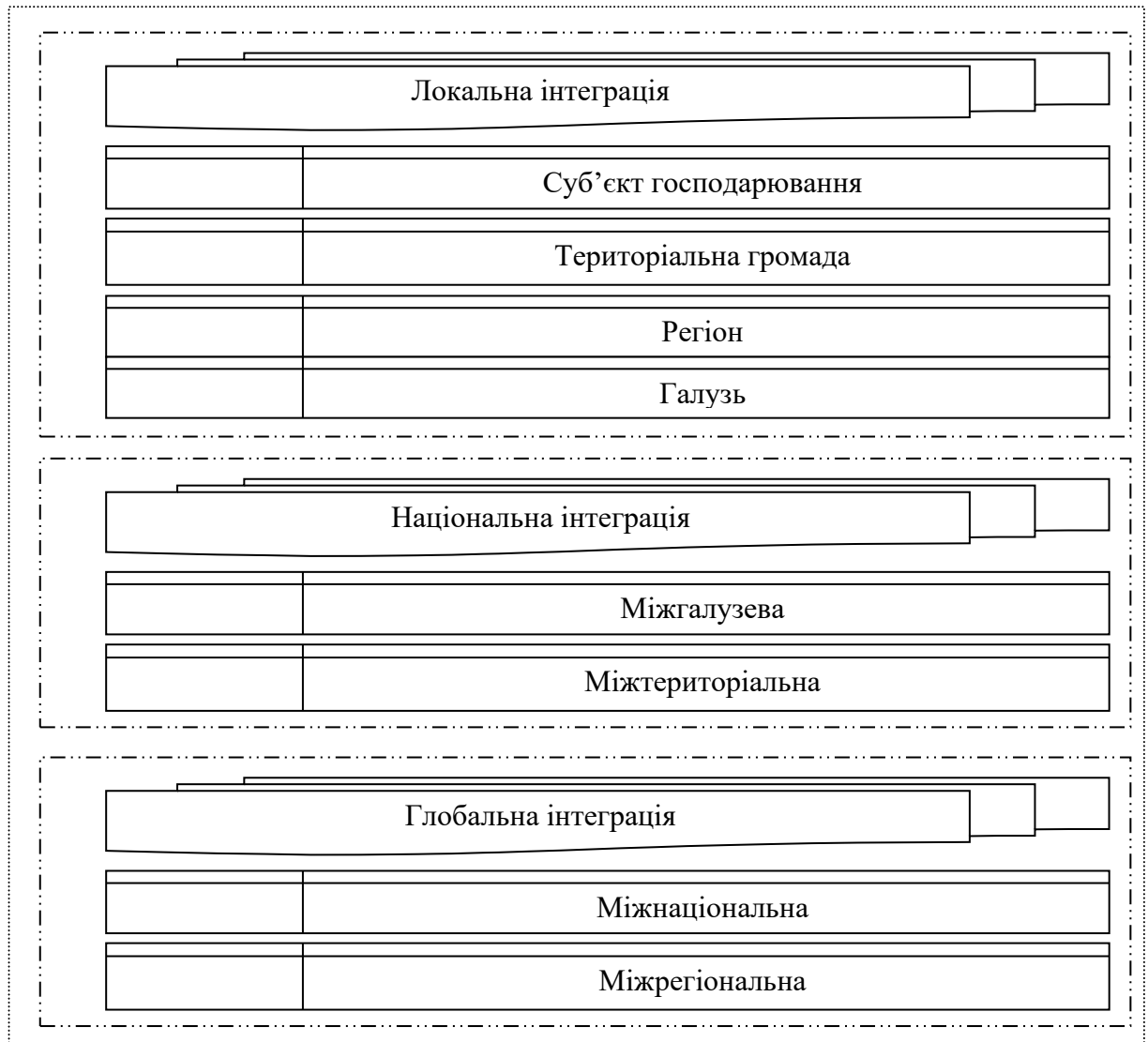

Рис. 2.16. Основні форми інтеграції у макроекономічному середовищі
(Джерело: розроблено автором)

Науково-практичний досвід підтверджує, що процес інтеграції у макроекономічному середовищі розвивається, в першу чергу там, де існують найбільш ефективні умови для централізації й інтеграції науково-технічного, інвестиційного та людського капіталу.

Особливої уваги заслуговує інтеграція капіталу у макроекономічному середовищі. Економічні суб'єкти мають у своєму розпорядженні різноманітні види матеріальних ресурсів і людського капіталу, але для перманентного відновлення та розширення операційної діяльності вони постійно потребують

відповідної інвестиційно-інноваційної підтримки, яку можуть забезпечити відповідні інфраструктурні сегменти національної економіки.

Підтримка інтеграційних процесів формується на наступних інвестиційно-інноваційних аспектах:

- векторний розвиток фундаментальної та прикладної науки;
- стратегічні напрями інвестиційно-інноваційної діяльності;
- підтримка перспективних інноваційних та інвестиційних проєктів регіонального, національного та міжнародного спрямування;
- створенні та функціонуванні інвестиційно-інноваційних центрів;
- міжнародна науково-технічна кооперація, трансферт сучасних технологій та діджиталізація.

Відмітимо, що інвестиційно-інноваційна сфера визначає характер інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі.

Основною метою інтеграційних процесів є розвиток національної економіки в умовах глобальних викликів.

Основними підходами декомпозиції інтеграційних процесів у національній економіці є:

- агрегований;
- адресний;
- деталізований;
- диференційований.

«Декомпозиція – це процес логічного розчленування об'єкта дослідження, яка дозволяє розглядати будь-які системи, які складаються з окремих взаємопов'язаних підсистем. Підсистеми можуть бути також розчленовані на ще більш дрібні сегменти. У теоретичних та практичних дослідження до таких систем відносяться: поняття, принципи, завдання, процеси, явища тощо. Декомпозиція забезпечує деталізацію об'єкта дослідження та є інструментом системного аналізу, де використовується для структуризації визначеної мети, завдань, протиріч, проблемних питань, відповідних рішень, стратегій пріоритетного розвитку та інших напрямків

функціонально-структурного підходу до аналізу дослідження наявних систем або синтезу сучасних систем. Зовнішня форма декомпозиції має схематичний вигляд» [113].

В агрегованому підході декомпозиції інтеграційних процесів визначаються показники, які повинні бути досягнуті в результаті реалізації інтеграційного процесу. Показники вважаються агреговані, коли вони узагальнені, групові, синтетичні та характеризують розвиток сегментів національної економіки.

Агрегованими компонентами при декомпозиції інтеграційних процесів можуть бути:

- загальна ефективність операційної діяльності економічного суб'єкта;
- індикатори та вимірювачі продуктивності праці у економічного суб'єкта, резерви та фактори її збільшення;
- інтенсифікація та показники використання необоротних і оборотних ресурсів;
- інтенсифікація та показники використання власного та запозиченого капіталу;
- підвищення ефективності функціонування системи управління на відповідних рівнях;
- підвищення рівня конкурентоспроможності результатів операційної діяльності економічного суб'єкта;
- показники рентабельності операційної діяльності;
- потенційні резерви для освоєння інновацій;
- інші показники.

Адресний підхід при декомпозиції інтеграційних процесів конкретизує відповідні структурно-функціональні сегменти, наприклад, сегментами процесу забезпечення є: матеріальне, фінансове та інше ресурсне забезпечення.

Деталізований підхід при декомпозиції інтеграційних процесів розкриває показники за кожним компонентом сегменту та конкретизує

інформацію, наприклад, фінансовий результат на всіх стадіях виробництва та реалізації продукції.

Диференційований підхід при декомпозиції інтеграційних процесів візуалізує інформацію за кожним структурно-функціональним блоком:

- структурно-функціональна модель процесу забезпечення діяльності економічного суб'єкта;
- структурно-функціональна модель виробничого процесу економічного суб'єкта;
- структурно-функціональна модель процесу реалізації результатів діяльності економічного суб'єкта.

Таким чином, запропонована декомпозиція інтеграційних процесів дозволяє поєднати цілі та засоби їх реалізації за кожним економічним суб'єктом макроекономічного середовища, враховуючи при цьому його стратегічний розвиток за рахунок координації засобів досягнення мети з урахуванням наявних ресурсів.

Ініціація інтеграційних процесів у національній економіці взаємопов'язана із значними обсягами інвестиційного капіталу необхідного для:

- діагностики інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі;
- проектування господарського циклу інтегрованих структур;
- формування системи внутрішньогосподарського управління, тобто створення управлінських служб, відповідних підсистем управління та інформаційно-комунікаційний взаємозв'язок;
- створення системи моніторингу та контролінгу з метою отримання та передачі обґрунтованої, неупередженої та повної інформації стейкхолдерам, щодо реалізації інтеграційного процесу.

Інтеграційний процес у господарській діяльності візуалізовано на рис. 2.17.

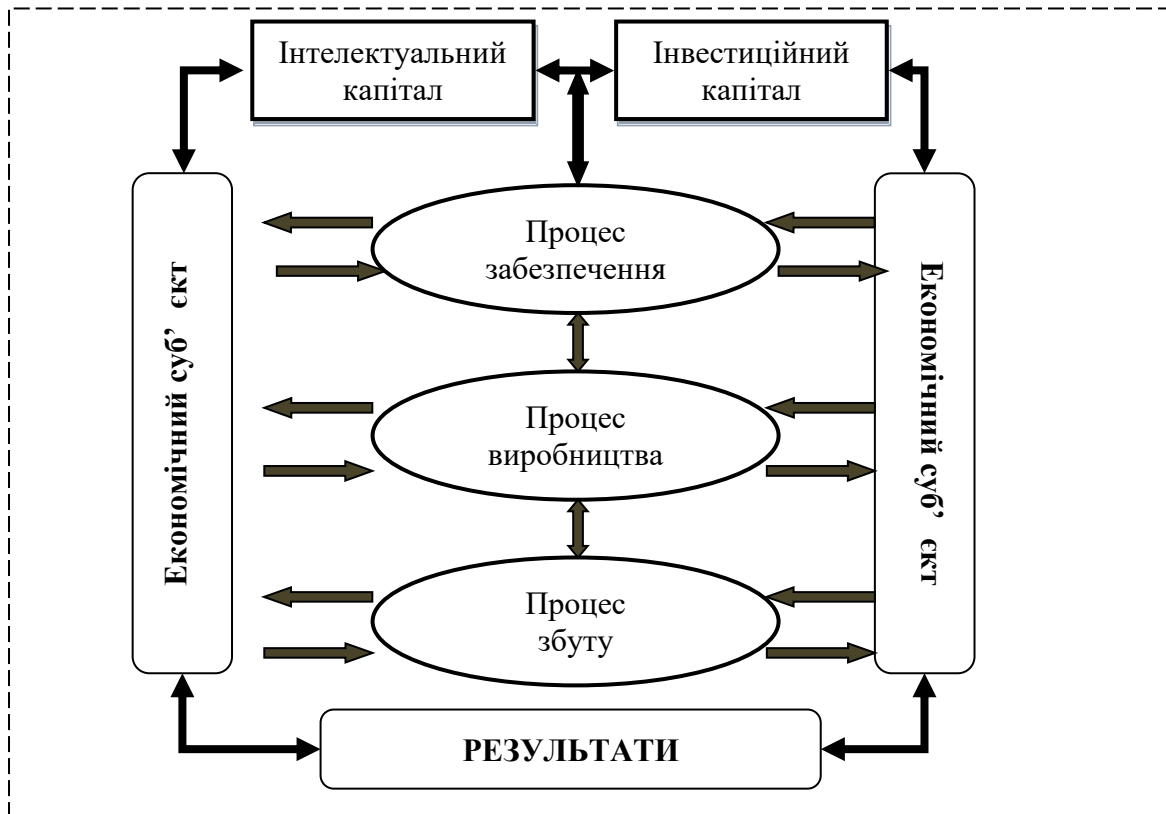

Рис. 2.17. Інтеграційний процес у господарській діяльності (Джерело: розроблено автором)

Інтеграційні процеси у національній економіці мають відбуватися комплексно, з урахуванням господарського й географічного сегменту та у рамках взаємопов'язаних етапів.

Таким чином, результативний вплив інтеграційних процесів на розвиток національної економіки полягає в тому, що вони забезпечують застосування інвестицій та інновацій у господарській діяльності економічних суб'єктів й у кінцевому випадку позитивно впливають на загальну соціально-економічну ефективність у макроекономічному середовищі. Інтеграційним процесам у макроекономічному середовищі властиві такі загальні риси, як синхронізація процесів відтворення та реалізації результатів операційної діяльності; створення міжгосподарського комплексу з тісними взаємозв'язками та скоординована міжгосподарська політика.

Глобальні виклики сьогодення є визначальною характеристикою інтеграційних процесів у макроекономічному середовищі. Забезпечення

конкурентоспроможності національної економіки, визначення найболючіших проблем економічного розвитку і напрямів їх вирішення стають для України дедалі гострішими, особливо в умовах агресивної поведінки зовнішнього оточення.

У макроекономічному середовищі інтегрована сукупність бізнес-одиниць орієнтована на наступні види інтеграції:

- вертикальна;
- горизонтальна;
- діагональна;
- мультикомбінована.

Вертикальна інтеграція у макроекономічному середовищі є охоплена однією ієрархічною системою, процесом об'єднання стадій господарської діяльності: від забезпечення операційної діяльності до реалізації її результатів. Саме ці процеси надають змогу цілеспрямовано контролювати всі етапи господарської діяльності, що забезпечує отримання максимальних результатів і значну ефективність, а також знижує вплив зовнішніх ризиків.

Вертикальна інтеграція у національному економічному просторі сфокусована на механізмі централізації господарських процесів, а в її основі знаходиться виробничо-функціональна неподільність процесів господарювання, яка сприяє результативному й ефективному функціонуванню суб'єктів національної економіки.

Вертикальна інтеграція відбувається у двох напрямках: економічні суб'єкти створюють структурні підрозділи в інших ланках внутрішньогосподарського ланцюжка цінностей або поглинають інших суб'єктів, які здійснюють діяльність у цих ланках. Вертикальна інтеграція сприяє зміцненню конкурентно-орієнтовної позиції економічних суб'єктів та зниженню витрат господарської діяльності.

Вертикальна інтеграція у національному економічному просторі створює передумови для стратегічного розвитку значної кількості господарюючих суб'єктів, галузей та національної економіки в цілому, в

умовах глобальних викликів Вона є одним з важливих чинників результативності й ефективності функціонування економічних суб'єктів, у тому числі здатності їх швидко отримувати інвестиційні ресурси та спрямовувати їх на вдосконалення технологій операційної діяльності, трансформації організаційно-технічних рішень функціонального характеру, впроваджувати інновації на розвитк людського капіталу.

Внутрішньогалузева інтеграція надає можливість здійснювати маневрування активами, капіталом, зобов'язаннями та робочою силою у економічних суб'єктів, з метою використання їх у господарській системі більш раціонально, результативно й ефективно [202].

“Основні цілі вертикальної інтеграції у господарському середовищі національної економіки:

- контроль над усіма процесами господарської діяльності;
- обмеження конкуренції через монополізацію певних сегментів господарської діяльності;
- зниження витрат господарської діяльності;
- покращення якості результатів операційної діяльності;
- швидке пристосування до змін виробничих технологій за рахунок планомірного регулювання напрямів і масштабів операційної діяльності;
- економічна ефективність;
- розвиток інноваційної діяльності” [55].

Перевагою вертикальної інтеграції у господарському середовищі національної економіки є можливість зниження операційних витрат у господарській діяльності та збільшення фінансових результатів до оподаткування. Недоліком є обмеження, які вона накладає на конкуренцію у господарському середовищі національної економіки.

Горизонтальна інтеграція у макроекономічному середовищі є об'єднанням економічних суб'єктів, які створюють однорідну продукцію. Відмітимо, що при цьому досягається ефект масштабу, який забезпечує отримання певних конкурентних переваг.

Горизонтальна інтеграція візуалізує процес взаємодії суб'єктів господарювання «по горизонталі» з урахуванням їх спільної діяльності та результати яких мають однорідну або подібну, сфокусовані на формі внутрішньогалузевого кооперування здебільшого однотипних або подібних суб'єктів господарювання, яка забезпечує поглиблення спеціалізації окремих сегментів єдиного технологічного ланцюга, або територіально інтегрованих процесів з метою реалізації кількісних та якісних орієнтирів у господарській діяльності суб'єктів, що впливає на їх ефективність [52].

Горизонтальна інтеграція у господарському середовищі національної економіки забезпечує поглиблення спеціалізації окремих ланок єдиного технологічного ланцюга для збільшення та покращення результатів господарювання, зміцнення та стабілізації економічного становища, підвищення ефективності операційної діяльності. Метою горизонтальної інтеграції є отримання фінансових результатів від економії за рахунок масштабів діяльності та захист від зовнішньої конкуренції.

Основні напрями горизонтальної інтеграції у господарському середовищі національної економіки:

- функціональний – передбачає кооперацію стейкхолдерів;
- ресурсний – акумуляція ресурсів та їх перерозподіл;
- освітньо-науковий – об'єднання стейкхолдерів, завданням яких є освоєння інноваційних технологій, форм організацій та управління господарською діяльністю;
- соціально-економічний – спрямований на задоволення соціально-економічних потреб у господарському середовищі.

«Процес горизонтальної інтеграції пов'язаний зі створенням диверсифікованих господарських структурних одиниць. Процес горизонтальної інтеграції на рівні господарюючих суб'єктів називається виробничою диверсифікацією. Але, внутрішньогалузева диверсифікація є багатоаспектним економічним поняттям. У найзагальнішому вигляді,

диверсифікація – це процес розширення сфери господарської діяльності у нових напрямках» [47].

Діагональна інтеграція передбачає об'єднання між несуміжними або неоднорідними економічними суб'єктами, але які включаються в технологічний ланцюг господарської діяльності.

Діагональна інтеграція у макроекономічному середовищі відбувається з метою диверсифікації ризиків, створення тиску на контрагентів і конкурентів, а також є об'єднанням економічних суб'єктів, які знаходяться на різних рівнях вертикального циклу господарської діяльності. Результатами операційної діяльності є паралельні види продукції. Метою діагональної інтеграції у макроекономічному середовищі є цілеспрямований вплив на господарську діяльність через взаємопов'язані сегменти.

Відмітимо, що діагональна інтеграційна взаємодія у макроекономічному середовищі характеризується певними ознаками:

- взаємопроникнення економічних суб'єктів у господарську діяльність;
- внутрішньогосподарська спеціалізація або кооперація;
- стратегія або тактика розвитку.

Мультикомбінована інтеграція – це інтеграція вздовж господарського процесу і його супутніх галузей, що надає змогу зменшити трансакційні витрати та забезпечує управління портфелем сукупного асортименту. Вона створюється на основі об'єднання економічних суб'єктів, які не пов'язані між собою міжгалузеву приналежністю.

Погодимося, що «комплексне дослідження сучасної динаміки інтеграційних процесів у національній господарській системі під впливом глобальних факторів має велику вагу для визначення перспектив інтеграції нового типу та її стратегічних пріоритетів» [47].

До загальної переваги вертикальної, горизонтальної, діагональної та мультикомбінованої інтеграції у макроекономічному середовищі належить варіативність структурно-функціональної перебудови та встановлення внутрішньогосподарських зв'язків, які завдяки координації, векторності,

симбіозу та узгодженості діяльності між всіма ланками управлінських мереж у межах інтеграції сприяють залученню ресурсів для розвитку як економічних суб'єктів, так і національної економіки в цілому.

Погодимось, що «інтеграційні процеси на рівні галузі є одним з важливих факторів соціально-економічної адаптації до трансформаційних змін у макроекономічному середовищі країни. Інтеграція сприяє швидкому запровадженню інновації у господарську діяльність» [47].

Основою інтеграційних процесів у господарській діяльності економічних суб'єктів є диверсифікація.

Диверсифікація – це:

- стратегія, що дозволяє економічному суб'єкту використати поточні переваги в нових видах господарювання за умов істотної мінливості господарського середовища;

- збільшення напрямів діяльності економічного суб'єкту у міжгалузевому середовищі;

- фокусування на видах діяльності, які найбільш результативні й ефективні в умовах глобальних викликів;

- види діяльності, які забезпечать найефективнішу реалізацію конкурентних переваг економічного суб'єкта;

- стратегія, яка передбачає вихід економічного суб'єкта на нові для сфери підприємництва;

- процес проникнення економічного суб'єкта у нові галузі національної економіки з метою зниження ризику його операцій.

Основна мета диверсифікації сфокусована на підвищенні результативності й ефективності господарської діяльності економічних суб'єктів не тільки в даний момент чи в найближчому майбутньому, але і на тривалу перспективу. Але, процес диверсифікації потребує певного часу, зусиль, ретельного дослідження ринкового середовища та відповідного ресурсного забезпечення. Диверсифікація охоплює значний спектр можливостей економічних суб'єктів, варіюючись від досить обмеженого

вторгнення в нову галузь господарської діяльності (вузька диверсифікація) до широкого вторгнення у господарські сфери інших країн (широка диверсифікація).

Диверсифікацію можуть застосувати будь-які економічні суб'єкти, оскільки вона передбачає найбільш оптимальний метод виправлення певних диспропорцій або проблем із розподілом наявних ресурсів. У процесі переорієнтування або розширення галузевого спрямування значно ефективніше відбувається реструктуризація господарської діяльності економічних суб'єктів, що впливає на результативність національної економіки.

Таким чином, процес диверсифікації сфокусований на розширенні господарської діяльності економічних суб'єктів та перманентний розвиток різних, невзаємопов'язаних видів виробництва, розширення номенклатури та асортименту результатів операційної діяльності в межах економічного суб'єкта та перетворює господарську діяльність на складний мультицільовий комплекс, який створює додану вартість різного призначення та характеру. За своєю суттю диверсифікація передбачає використання методу покращення господарської діяльності економічного суб'єкта за новими напрямками з метою збільшення соціально-економічних результатів та використання своїх наявних активів із максимальною ефективністю.

Диверсифікація відображає діалектичну єдність концентрації та деконцентрації операційної діяльності економічного суб'єкта. У масштабах національної економіки диверсифікація пов'язана з трансформаційними процесами, які відбуваються у макроекономічному середовищі країни.

В умовах сьогодення, для національної економіки характерна більш вузька диверсифікація, яка сфокусована на наступних сегментах:

- галузева диверсифікація;
- міжгалузева диверсифікація;
- диверсифікація операційної діяльності;
- диверсифікація фінансової діяльності;

- диверсифікація інвестиційної діяльності;
- диверсифікація інноваційної діяльності;
- диверсифікація напрямів зростання економіки суб'єкта;
- диверсифікація необоротних і оборотних активів;
- диверсифікація власного та залученого капіталу;
- диверсифікація ризиків.

Погодимося, що «між усіма видами диверсифікації існує певна обґрунтована взаємозалежність. Наприклад, при здійсненні диверсифікації операційної діяльності, економічні суб'єкти проникають у нові для себе сфери і галузі, розширюють асортимент продукції, робіт, послуг або сервісів та поступово перетворюються в багатогалузеві господарські комплекси. Тому, міжгалузева диверсифікація орієнтується на організаційно-функціональне та соціально-економічне об'єднання суб'єктів різних галузей національної економіки. Також необхідно враховувати, що будучи за своєю економічною сутністю міжгалузевим перерозподілом капіталу, міжгалузева диверсифікація являє собою один з варіантів горизонтальної інтеграції у господарській системі країни» [47].

Відмітимо, що ранжування передумов, мотивів і завдань диверсифікації у господарському комплексі національної економіки дозволяє більш предметно визначити, за яких умов відбувається диверсифікація, та які заходи повинні вжити економічні суб'єкти для впровадження даного процесу.

Генезис концептуальної моделі інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів відображено на рис. 2.18.

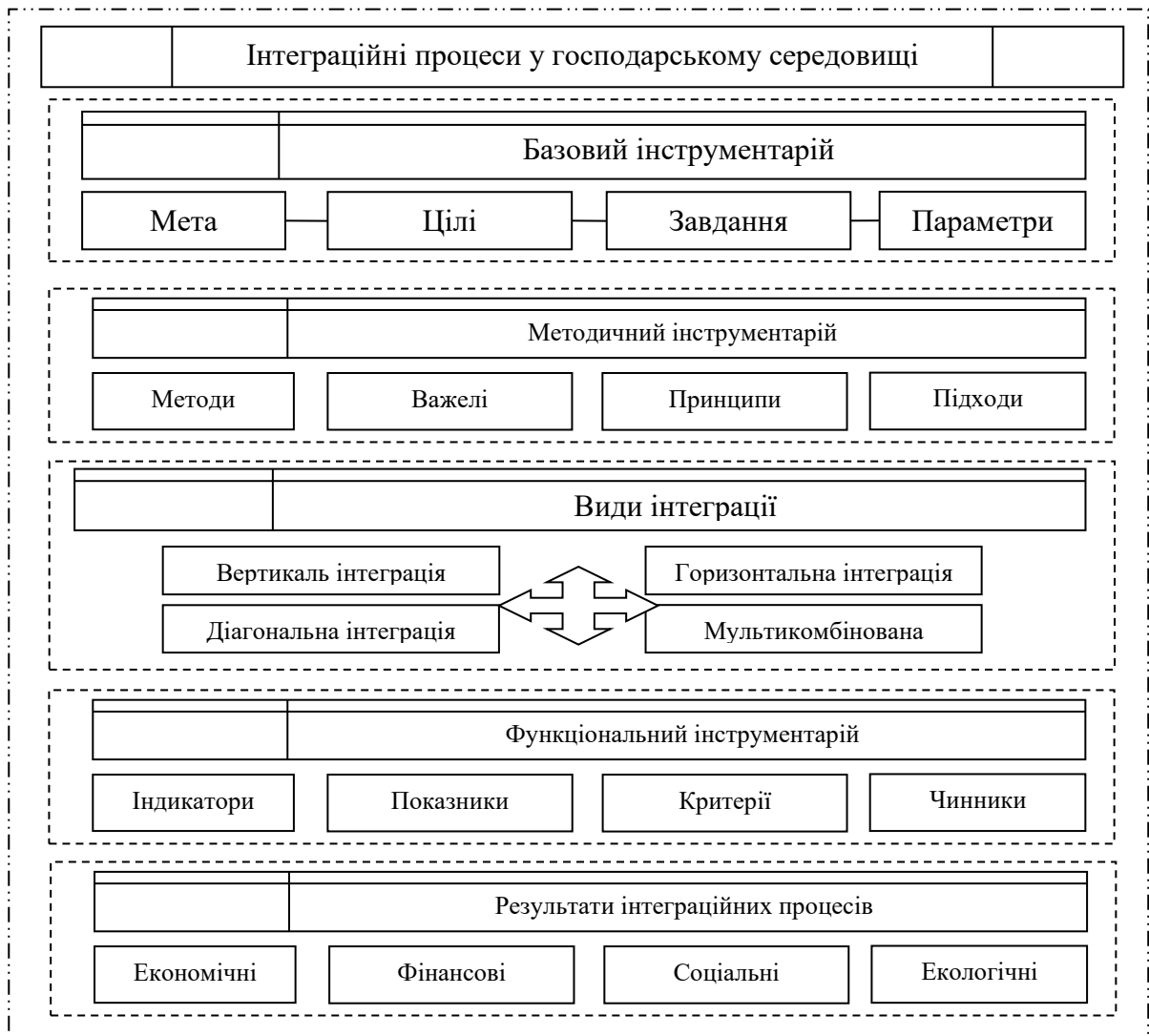

Рис. 2.18. Концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів (Джерело: розроблено автором)

Процес пошуку управлінських рішень, на яких базується процес формування концептуальної моделі інтеграції у господарській діяльності економічних суб'єктів повинен враховувати:

- господарські цілі інтеграційних процесів;
- соціально-економічні цілі інтеграційних процесів;
- пріоритети господарювання;
- природоохоронну складову інтеграції;

- потенційні можливості та потреби національної економіки та її структурних сегментів;

- пошук стратегічних альтернатив і внесення змін у процеси інтеграції.

Основні принципи на яких ґрунтується концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів:

- системне об'єднання інтересів економічних суб'єктів;
- стратегічна спрямованість;
- перманентність і динамізм;
- безумовної відповідальності;
- транспарентність і безпечність;
- результативність та комплексність;
- економічна ефективність.

Аналіз досліджень сучасних підходів надає можливість виокремити певні концепції щодо інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів:

- концепція раціонального використання активів, яка базується на диверсифікації та розглядається як вид трансакцій між окремими економічними суб'єктами;

- ринкові концепції, які враховують вагомий вплив конгломератів на структуру ринкового середовища та посилюються через створені вертикальні, горизонтальні та діагональні інтегровані структури, перерозподіл та концентрацію ресурсів;

- ресурсно-орієнтовані концепції диверсифікації М. Портера, що визначає залежність процесу від чинників, ресурсів, операційної діяльності;

- концепція на основі структурованості ринків, яка характеризується ефективністю диверсифікації та залежить від періодичності кон'юнктурних коливань на споживчих ринках;

– концепція інтерналізації, яка враховує проблеми об'єднання ринків проміжної продукції в рамках економічного суб'єкта та скорочення вартості трансакцій;

– трансакційний підхід О. Вільямсона, який розглядає чинники генерації трансакційних витрат;

– синергетична теорія злиття, яка враховує мультиваріативний спектр синергії та підкреслює наслідок об'єднання ресурсного забезпечення, а цілі інтеграції фокусуються на максимізації добробуту економічних суб'єктів [1].

Розвиток інтеграційних процесів, особливо в умовах глобалізаційних змін впливає на стан національної економіки та параметри її зростання, враховуючи властивості та можливості економічних суб'єктів та системний вплив контрольованих і неконтрольованих факторів. Системна інтеграція підвищує конкурентні можливості економічних суб'єктів та сприятиме зниженню монополізації на споживчому ринку.

Таким чином, інтеграційна складова у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів вплине на зростання результатів діяльності економічних суб'єктів та сприятиме ефективності диверсифікації у внутрішньогосподарській системі країни. Вертикальна, горизонтальна, діагональна та мультикомбінована інтеграція дозволить виокремити оптимальний варіант ресурсного забезпечення. Сучасні інтеграційні процеси у макроекономічному середовищі відбуваються у межах визначених етапів, які характеризуються системним функціонуванням, спрямуванням та структурною трансформацією.

Концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів надає теоретико-методичну підтримку структурній і функціональній трансформації економічних суб'єктів у національному макроекономічному середовищі. Інтеграційні процеси сприятимуть структурній збалансованості у національній економіці, технологічному трансферту між економічними суб'єктами, обміну сучасними або інноваційними технологіями та

підвищення економічної стійкості у господарській системі країни з урахуванням синергетичного ефекту. Інтеграційні процеси необхідно здійснювати з урахуванням принципів цілеспрямованості, селективності, з адаптацією до впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Висновки до розділу 2

Аналіз індикаторів розвитку національної економіки, підтвердив, що у ній постійно відбуваються турбулентні циклічні процеси та під впливом надзвичайних і руйнівних подій 2020-2022 років спостерігається негативна тенденція у соціально-економічному стані країни. Протягом 2020-2022 років національна економіка знаходиться у нестабільному стані, відповідно значна кількість соціально-економічних індикаторів візуалізують тенденцію до суттєвого падіння, що підкреслює можливість виникнення ризиків та загроз ендогенного та екзогенного походження. Військова агресія та тимчасова окупація частини території України катастрофічно вплинули на структурно-функціональний стан національної економіки та її сегментних складових. Починаючи з 24 лютого 2022 року, значно скоротилася ділова активність економічних суб'єктів, що позначилось на локальні та загальні макроекономічні індикатори, які характеризують соціально-економічний розвиток України. За перше півріччя 2022 року значно скоротився зовнішньоекономічний потенціал країни, а саме: обсяг експортних операцій скоротився на 48 %, а імпорتنих 37 %. Починаючи з липня 2022 року, після значного просідання експортно-імпорتنих операцій спостерігається часткове відновлення, особливо після відкриття «зернових коридорів», але необхідно констатувати, що відновлення експорту відбувається повільніше, ніж імпорту. Детальна оцінка Платіжного балансу України підтверджує про значне збільшення його дефіциту у порівнянні з попередніми періодами. На 1 липня 2022 року дефіцит Платіжного балансу України склав понад 8 млрд. дол.. США. Доведено, що інфляція в Україні за підсумками 2021 року

дорівнювалася 10 %, що у 2 рази більше у порівняння з попереднім роком, але впродовж січня-липня 2022 року індикатори інфляції знаходяться у діапазоні 0,7-4,5 %, що пов'язано із значними темпами зростання цін у національній економіці, зумовленими зовнішньою агресією, впливом пандемії COVID-19 та значною руйнацією господарського потенціалу країни після 24 лютого 2022 року. Відповідно, протягом 2022 року спостерігалася загальна тенденція до стрімкого збільшення світових цін на енергоносії, що впливає на високий рівень інфляції в країні. У 2022 році прогнозується індикатор інфляції на рівні 31 %, що буде найвищим показником за останні десять років. Але, за рахунок інфляції у 2023 році номінальний ВВП досягне 5990 млрд. грн., що забезпечить істотне збільшення після просідання у 2022 році до 4540 млрд. грн. Масштабні негативні наслідки, яких зазнала національна економіка у 2022 році пов'язані з міграцією населення, у тому числі трудових ресурсів. Дослідження підтверджує, що скорочення валового внутрішнього продукту в країні відбувається не тільки за рахунок прямих втрат необоротних і оборотних активів, через військові дії та окупацію, але також через низку соціально-економічних проблем: зниження продуктивності праці, дефіцит та значне подорожчання паливно-мастильних матеріалів та інших енергоресурсів, проблеми із забезпеченням сировиною, що вплинуло на зростання собівартості товарів (робіт, послуг), руйнування логістичних шляхів та пошук нових маршрутів, скорочення внутрішнього споживчого попиту тощо. Необхідно констатувати, що наявність позитивних прогнозів та певних тенденцій щодо воєнної ситуації в Україні демонструє потенційні можливості відновлення та поступового розвитку національної економіки.

Обґрунтовано, що значна руйнація господарського комплексу країни вимагає стратегічного структурно-функціонального перетворення у всіх сферах національної економіки та координації змін процесу виробничого відтворення, потреб суспільства (окремих індивідуумів), що забезпечить відновлення та розвиток країни. Економічний розвиток національної

економіки забезпечить інтелектуальний потенціал країни, система науки та освіти, охорона здоров'я та міжнародна підтримка. Нові підходи до розвитку національної економіки мають зосереджувати свою увагу на поєднанні кількісних та якісних аспектів економічного зростання для досягнення соціально-економічних цілей розвитку з урахуванням соціальних та екологічних обмежень. Крім того, одним з основних моментів в оцінці якості економічного розвитку стає підвищення ролі держави у підвищенні соціально-економічної ефективності розвитку національної економіки. Доведено, що економічний розвиток національної економіки без урахування впливу екологічних чинників не може мати стратегічні перспективи. Національна економіка у після воєнний період повинна відбудовуватися на принципах соціально-економічної результативності, ефективності та екологічної збалансованості. В умовах значної шкоди нанесеною військовою агресією природному навколишньому середовищу, потребує формування обґрунтованої концепції екологізації національної економіки з урахуванням впливу глобальних контрольованих та неконтрольованих факторів. Екологізація національної економіки – це перманентна мультиваріативна результативна діяльність у відповідній економічній системі під впливом контрольованих і неконтрольованих факторів, з урахуванням екологічної та природоохоронної ефективності, справедливості та соціальної спрямованості. Процес екологізації національної економіки спрямований на формування та розвиток господарської системи із увагою впливу на природне навколишнє середовища, результативному й ефективному використанню природних ресурсів, екологічної культури на всіх рівнях та збереженню якості навколишнього природного середовища в умовах впливу глобалізації або надзвичайних процесів. Підтримка екологізації національної економіки в надзвичайних умовах має орієнтуватися на системний підхід, який сфокусований на оцінці складних об'єктів природи, явищ, загроз, господарських процесів та соціуму як системи, тобто об'єднань компонентів, які взаємопов'язані певною системою відносин та виступають єдиним цілим.

Обґрунтовано, що інтеграційні процеси сприятимуть структурній збалансованості у національній економіці, технологічному трансферту між економічними суб'єктами, обміну сучасними або інноваційними технологіями та підвищення економічної стійкості у господарській системі країни з урахуванням синергетичного ефекту. Розроблено методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів, які передбачають цілеспрямовану взаємодію структурно-функціональних сегментів економічної системи, що забезпечує отримання планових або прогнозних результатів на основі горизонтальної, вертикальної, діагональної та мультикомбінованої інтеграції з урахуванням синергетичного ефекту, що забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у післявоєнному періоді. Розроблена концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів надає теоретико-методичну підтримку структурній і функціональній трансформації економічних суб'єктів у національному макроекономічному середовищі. Доведено, що інтеграційні процеси необхідно здійснювати з урахуванням принципів цілеспрямованості, селективності, з адаптацією до впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Розроблено та обґрунтовано методичне забезпечення моделювання детермінантів державного інституційного регулювання відкритої економіки, що спрямоване на композиційне регулювання процесів у макроекономічному середовищі з урахуванням перманентної турбулентності, впливу ризиків та надскладних, мультилатеральних і багаторівневих взаємозалежностей процесів глобалізації та державного регулювання. Моделювання детермінантів державного інституційного регулювання відкритої економіки забезпечує методичну підтримку системи стратегічного розвитку національної економіки. Доведено, що суттєвим напрямом глобальних зсувів виступає зміна владних систем, моделей і механізмів, які

забезпечують формування сучасних адекватних організаційно-функціональних структур державного інституційного регулювання, для виокремлення яких ще не віднайдено сталих та домінуючих дефініцій.

Основні наукові положення, викладені у розділі, опубліковано в авторських роботах [11; 13; 14; 17; 22].

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

3.1. Концептуальні підходи забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін

Повномасштабне військове вторгнення на територію України завдало потужного удару по всіх сферах національної економіки. В умовах військової агресії відбувається повне руйнування більшості галузей національної економіки, зменшується виробництво основних видів продукції (робіт, послуг), нищівні дії призводять до втрати транспортно-логістичної, маркетингово-збутової та інженерної інфраструктури. Під загрозою залишається можливість реалізації експортного потенціалу країни у зв'язку з блокадою основних логістичних шляхів. Крім того, відбувається внутрішня та зовнішня міграція населення, що призводить до відтоку трудових ресурсів з окремих галузей національної економіки.

Військові дії, які розгорнулися та відбуваються у національному макроекономічному середовищі, обумовлюють необхідність адаптивного підходу до всіх сфер теорії і практики формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін. Суттєве руйнування виробничого потенціалу країни потребує докорінної перебудови економічного мислення суб'єктів господарювання, державних та регіональних інституцій, пошуку адаптивних методів, способів і механізмів задоволення потреб у суспільстві та виявлення пріоритетних, соціально-орієнтованих напрямів відбудови країни та її майбутнього розвитку.

Процес відновлення та майбутнього розвитку національної економіки залежить від певних факторів, які повинні бути враховані при розробці стратегії розвитку, реалізацію якої забезпечать пріоритетні галузі країни.

Стратегія представляє собою модель дії економічних суб'єктів у національному макроекономічному середовищі, яка сприяє досягненню запланованих результатів господарювання за умови ефективного використання наявного ресурсного потенціалу та впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Зазначимо, що стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін фокусується на формуванні стратегічних цілей, їх досягненні та вирішенні завдань економічних суб'єктів у межах відповідного ринкового середовища. Стратегія повинна формуватися у повній відповідності з ринковою кон'юнктурою, можливостями економічних суб'єктів та потребами суспільства.

Тлумачення поняття «стратегія» відомих науковців І. Ансоффа, А. Чандлера, А. Томпсона, Г. Мінцберга та багатьох інших, по суті, зводиться до того, що було висловлено Арістотелем: «Спочатку визначитесь зі своїм ідеалом: поставте мету. Потім запасіться необхідними засобами для її досягнення: мудрістю, грошима, методами і матеріалами. І, нарешті, використовуйте всі свої кошти для досягнення мети» [45].

Стратегія – це цілеспрямовані принципові орієнтири та дії у національному макроекономічному середовищі з метою отримання запланованих результатів від діяльності економічних суб'єктів.

Професор О. Шермет зазначав: «стратегія – це систематичний план потенційної поведінки суб'єкта господарювання в умовах відсутності повного інформаційного забезпечення про майбутній розвиток господарської системи, а також відповідні шляхи, процедури та правила прийняття управлінських рішень для найбільш ефективного використання ресурсної бази, сильних сторін і можливостей, виокремлення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища» [202].

«Стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін фокусується на наступних сегментах[115]:

- місія – виступає основним орієнтиром, бажаною, очікуваною або кінцевою метою стратегії;

- стратегічні наміри – передбачають досягнення реальних цілей з урахуванням наявного ресурсного забезпечення;

- стратегічне бачення – візуалізує стратегічні проблеми розвитку національної економіки; цільові орієнтири на певну перспективу; конкурентоспроможність та конкурентні переваги національної економіки; пріоритетні напрями розвитку та принципи управління стратегічними змінами;

- стратегічні цілі – очікувані результати, які визначені терміном досягнення з конкретними кількісними та якісними характеристиками;

- стратегічні завдання – комплекс заходів, які забезпечать реалізацію стратегії розвитку національної економіки.

Генрі Мінцберг візуалізує стратегію з урахуванням п'яти взаємопов'язаних структурних компонентів:

- а) план (дії та визначені орієнтири);
- б) принципи (правила) поведінки;
- в) поведінкова модель (певні маневри);
- г) позиція (характер поведінки або маневрів);
- д) перспектива (основний спосіб дії) [114].

Стратегія є документом, за допомогою якого економічні суб'єкти у національному макроекономічному середовищі можуть протистояти у мінливих або непередбачуваних умовах і домагатися запланованого розвитку з урахуванням його результативності й ефективності.

Характерні особливості формування стратегії в умовах глобальних викликів:

- у нестабільних умовах і несподіваних змін у національному макроекономічному середовищі, стратегія має бути розроблена з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів;

- у процесі створення стратегії необхідно передбачити всі можливості, при складанні проекту конкретних заходів;
- інформаційно-аналітичне забезпечення може бути неповним або неточним;
- стратегія не повинна бути незмінною, а з урахуванням принципу зворотного зв'язку підлягає корегуванню та модифікації;
- процес формування стратегії на макроекономічному рівні не завершується певними (терміновими) діями, а візуалізує загальні напрями розвитку національної економіки;
- стратегія має враховувати потенційні можливості внутрішнього та зовнішнього ресурсного забезпечення та системні ризики.

Таким чином, концептуальне забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін є органічним поєднанням логіки визначення стратегічних намірів, орієнтирів, національних програм і проєктів, специфічного теоретико-методичного інструментарію та підходів, цілісної системи індикаторів і критеріїв, які відображають результативність функціонування національної економіки, а також комплексу методів складання та обґрунтування оптимальності прогнозних і планових показників результативного господарювання у національному макроекономічному середовищі.

Основні види стратегії, які притаманні функціонуванню національної економіки структуровані на рис. 3.1.

Кожна з представлених стратегій повинна враховувати глобальні виклики сучасності та можливі наслідки, що надає можливість оптимізувати методичний інструментарій, який притаманний процесу реалізації стратегічних намірів.

«Концептуальне забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін – це взаємопов'язана система методологічного інструментарію, моделюючого компоненту та інструментів багато параметричної дії, які за рахунок інноваційних підходів

та врахування аспектів адаптивності, оптимальності, системності та циклічності забезпечують формування стратегії розвитку національної економіки» [115].

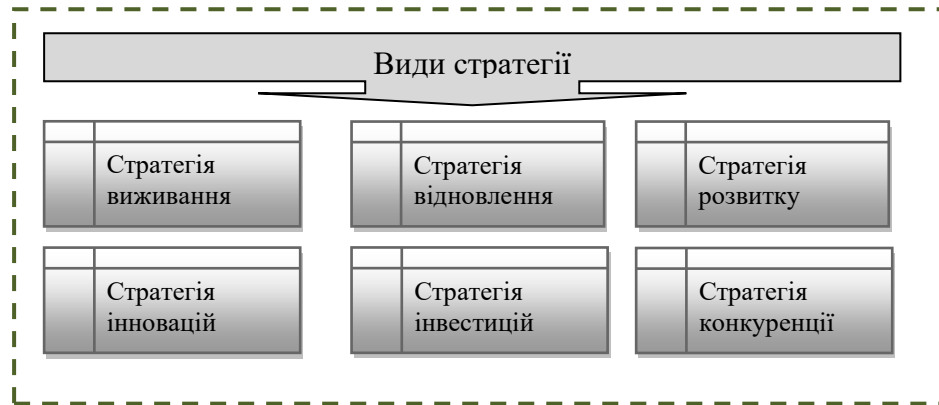

Рис. 3.1. Основні види стратегії у макроекономічному середовищі з урахуванням впливу глобальних викликів (Джерело: побудовано автором)

Важливим компонентом забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін є виокремлення системи концептуальних принципів, дотримання яких забезпечить динамічне відновлення та розвиток національної економіки після деокупації території країни.

Основні концептуальні принципи забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін:

– принцип єдності історичного і логічного – досліджуючи історію розвитку економічної системи пізнаємо її об’єктивну логіку, вивчаючи ж предмет логічно, ми реконструюємо його історію. Історичний аспект – минуле – ключ до розуміння сучасного, і дедуктивний підхід у ньому домінує над індуктивним. Логічний аспект – сучасне – ключ до розуміння минулого, і індуктивний підхід у ньому домінує над дедуктивним [52];

– принцип сходження від абстрактного до конкретного – дослідження дійсності у макросистемі, суть якої полягає в послідовному переході від

абстрактних і однобічних уявлень про економічну систему до більш конкретного їх відтворення у теоретичному мисленні;

– принцип цілісності – дослідження національної економіки як цілісної господарської системи, за допомогою визначеної стратегії, виконує роль організуючого фокусу та забезпечує єдність елементів системи управління на макрорівні;

– принцип біфуркації – дослідження складних динамічних систем національної економіки та її сегментних складових з множинними альтернативними траєкторіями структурно-функціонального розвитку, які змінюють напрямок руху у точках біфуркації або розгалуження й визначають поріг якісного перетворення відповідного об'єкту;

– принцип варіативності – виявлення та дослідження потенційних альтернативних варіантів забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін;

– принцип виділення провідного сегмента – припускає ранжування контрольованих і неконтрольованих факторів впливу з метою всебічного дослідження;

– принцип єдності оцінки та синтезу – характеризує поділ на сегменти складних процесів, об'єктів, дій, явищ, напрямів, орієнтирів, які аналізуються з метою всебічного дослідження їх ознак і властивостей, та подальшому розгляді їх у цілому з урахуванням взаємозалежності та взаємозв'язку;

– принцип інформаційно-аналітичного забезпечення – дослідження повинно ґрунтуватися на зваженій, об'єктивній, актуальній, адекватній і повній аналітичній інформації, яка реально відображає дійсність та нейтральна по відношенню до всіх потенційних стейкхолдерів; індикатори мають у повному обсязі відображати процеси та явища у відповідній економічній системі;

– принцип об'єктивності – стратегія неупереджена та обґрунтована, формування фактів мають бути максимально об'єктивними, не можуть орієнтуватись на власні орієнтири, заангажованість, симпатії (антипатії),

настрій тих, хто приймає рішення про розробку та впровадження у роботу стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін;

– принцип партнерства – ідеологічною основою взаємодії є прагнення створити максимально взаємовигідні умови для співпраці у національному макроекономічному середовищі для того, щоб господарська система країни могла наблизитися до своєї мети з мінімальними витратами. Взаємодія між економічними суб'єктами є фундаментом побудови господарських відносин в країні;

– принцип синергії – збільшення результативності й ефективності національної економіки в результаті інтеграції, злиття окремих сегментів у єдину цілеспрямовану макросистему за рахунок емерджентності;

– принцип системності – програмно-цільовий підхід до розробки та реалізації стратегії, реалізується за допомогою взаємопов'язаного та взаємодоповнюючого дослідження впливу контрольованих і неконтрольованих факторів ендогенного та екзогенного середовища;

– принцип прогресивності – стратегія зорієнтована на інноваційні аспекти у розвитку національної економіки.

Запропоновані основні концептуальні принципи забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, які відображають сучасні вимоги до процесу формування стратегії розвитку. Дотримання запропонованих принципів забезпечує стійкий позитивний ефект процесу формування стратегії та виступає неодмінною умовою якісного вирішення завдань, які пов'язані з її реалізацією.

Погодимося, що «процес формування стратегії має орієнтуватися на системний підхід, який визначає методологію комплексного дослідження складних об'єктів природи, техніки і соціуму як систем, тобто об'єднань елементів, пов'язаних системою відносин і які виступають як єдине ціле. За умови системного підходу будь-який об'єкт розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, має вихід, вхід, зв'язок з відповідним середовищем, зворотний зв'язок і володіє властивістю синергії – сумарним

ефектом, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їхня дія суттєво переважає ефект кожного окремого елемента у вигляді простої їхньої суми в національній економіці» [52].

Концептуальне забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін візуалізовано на рис. 3.2.

При формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін особливу увагу необхідно приділяти економічним циклам, які демонструють періодичне зниженням або зростання рівня активності у макроекономічному середовищі.

Кожний економічний цикл у макроекономічній системі починається з найнижчої точки економічної активності, проходить через фазу зростання, досягаючи найвищої позначки циклу, але потім знову продовжується стадія спаду – аж до досягнення наступної найнижчої точки.

Причини економічної циклічності у макроекономічному середовищі:

- військові дії та тимчасова окупація частини території України;
- руйнація економічного потенціалу країни;
- міграція людського капіталу;
- політичні процеси;
- інноваційна діяльність економічних суб'єктів;
- інтенсифікація інтеграційних процесів на міжнародному та національному рівнях;
- незбалансованість бюджетно-фіскальної політики;
- нестабільна грошово-кредитна політика;
- інфляційні процеси;
- фінансові, економічні, екологічні та соціальні негаразди, які характерні умовам воєнного стану.

Відмітимо, що особливо впливає на розвиток національної економіки значний рівень трудової міграції та втрати людського потенціалу.

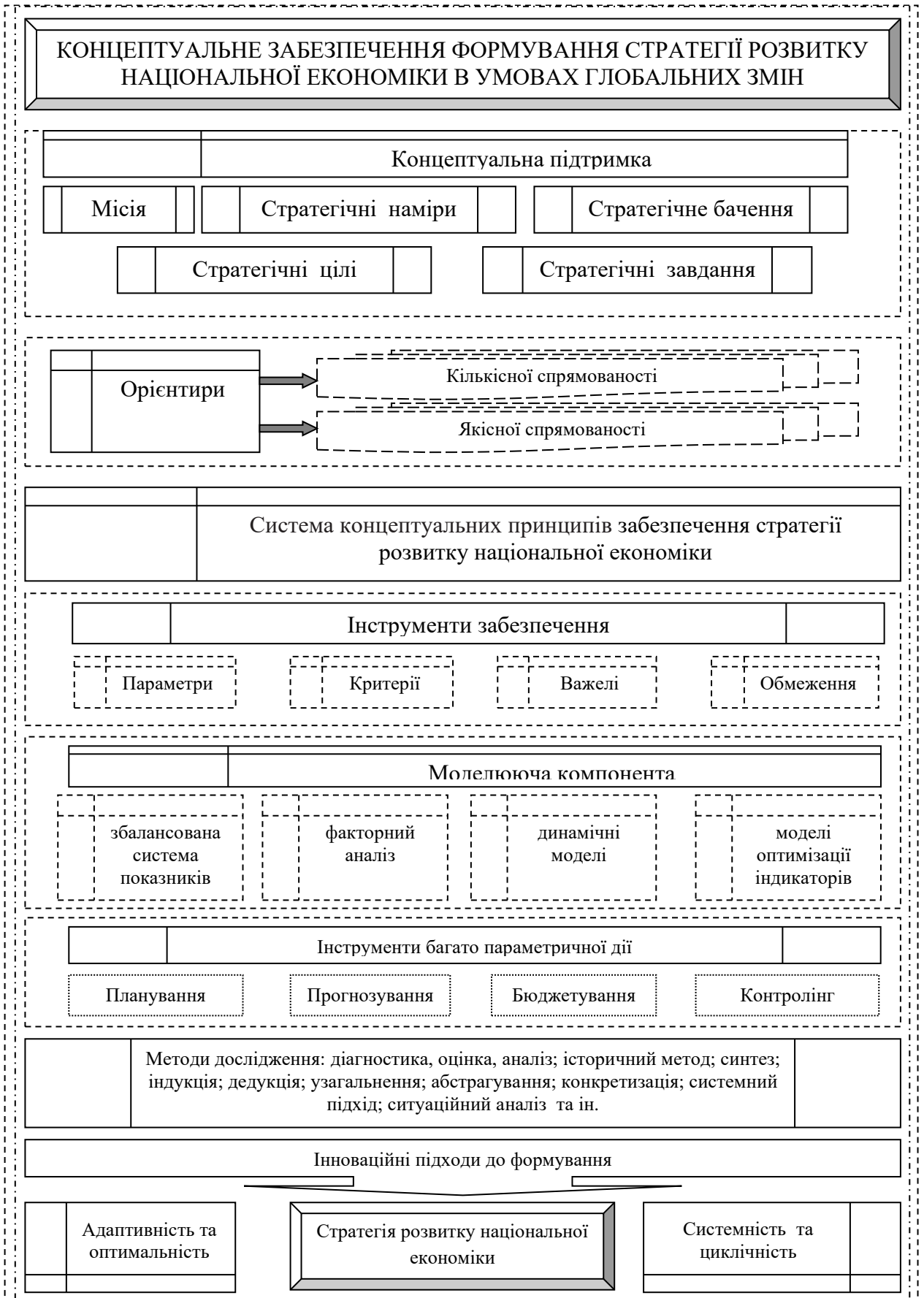

Рис. 3.2. Концептуальне забезпечення формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін (Джерело: побудовано автором)

Основними причинами трудової міграції є :

- воєнні дії на території України;
- низький рівень заробітної плати;
- невідповідність кваліфікації вимогам ринку праці;
- незадоволеність системою охорони здоров'я;
- соціально-економічна підтримка працездатних осіб.

Демографічна криза 2022 року у перспективі матиме негативний вплив на економічну систему країни через зменшення обсягу внутрішнього ринку та чисельності робочої сили.

У 2021 році Кабінетом Міністрів України затверджена Національна економічна стратегія, яка сфокусована на створенні можливості для реалізації наявного географічного, ресурсного та людського потенціалу країни для забезпечення належного рівня добробуту, самореалізації, безпеки, прав та свобод кожного громадянина України через інноваційне випереджальне економічне зростання [126].

Стратегія визначає такі основні орієнтири:

- правова держава;
- верховенство права;
- вільна і чесна конкуренція;
- всебічна підтримка інноваційної діяльності;
- гендерна рівність;
- безбар'єрний рух капіталу;
- економічна свобода;
- європейська та євроатлантична інтеграція;
- захищеність прав усіх суб'єктів права власності;
- інституційна спроможність забезпечити розвиток національної економіки;
- інтегральний економічний підхід, спроможність ефективного єднання ліберальних та інституційних підходів;
- національна безпека за рахунок партнерства та інвестицій;

- нетерпимість корупції;
- підвищення енергоефективності;
- прагматичність, суб'єктність у визначенні напрямів економічного розвитку;
- реінтеграція тимчасово окупованих територій;
- рівний доступ для бізнесу;
- розвиток відновлюваних джерел енергії;
- розвиток підприємництва;
- розвиток циркулярної економіки;
- розвиток цифрової економіки.

Зазначимо, що реалізація базових положень Національної економічної стратегії забезпечується за допомогою поступового реформування відповідних систем (безпекова, судова, податкова, медична, освітня, логістична та ін.) у національному просторі, а також вирішують питання енергоефективності, інвестиційно-інноваційної привабливості та модернізації національної інфраструктури.

На превеликий жаль, розроблена Національна економічна стратегія потребує докорінного перегляду у зв'язку з втратою актуальності в умовах воєнного стану та військової агресії в Україні. Значна руйнація економічного потенціалу країни та тимчасова окупація частини території України негативно впливає на загальний стан національної економіки.

Таким чином, концептуальні підходи забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін сприятимуть перегляду Національної економічної стратегії.

Концептуальні підходи забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін фокусується на відповідних гіпотезах:

- гіпотеза прозорості орієнтує, що відкритість та прозорість національної економіки забезпечить стратегічний її розвиток;

– гіпотеза залежності від міжнародного середовища, визначає оптимальну модель поведінки економічної системи у міжнародному макроекономічному середовищі;

– гіпотеза випадковості, зосереджує увагу на різних наборах певних типів поведінки економічної системи, які притаманні окремим видам проблем;

– гіпотеза конгруентності визначає, що для досягнення мети, рівень агресивності стратегії має відповідати рівню турбулентності у макроекономічному середовищі країни;

– гіпотеза когнітивності орієнтує, що стратегія оптимальна, якщо когнітивні здатності ключових суб'єктів економічної системи є подібними та не суперечливими;

– гіпотеза збалансованості та конвергенції підтверджує, що для кожного рівня турбулентності можна визначити комбінацію або векторне спрямування елементів, що забезпечить економічній системі досягнення стратегічної мети;

– гіпотеза цілісності орієнтує на галузевий стратегічний успіх.

Гіпотеза – це філософська форма мислення, яке зосереджується на основних припущеннях про існування та розвитку певного закономірного зв'язку між явищами, процесами, діями тощо, та причини виникнення яких можливо невідомі [202].

Гіпотези розкривають механіку функціонування економічної системи та передбачають перспективи її розвитку з обов'язковим врахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів впливу.

На стратегію розвитку національної економіки впливають наступні ендогенні та екзогенні фактори впливу:

– окупація частини території країни та воєнні дії;

– кризовий стан у більшості галузей національної економіки;

– низька конкурентоспроможність певних галузей національної економіки;

- системна неузгодженість між державними та регіональними інститутами при вирішенні проблем функціонування економічної системи;
- значною руйнацією виробничих потужностей промислового сектору;
- пошкодження та руйнація логістичної інфраструктури;
- стан банківської системи;
- темпи інфляції;
- міграція людського капіталу;
- трансформацією приватних заощаджень в інвестиційні ресурси;
- рівень сучасного екологічного стану навколишнього природного середовища;
- неефективною політикою у системі енергозбереження;
- якість підтримки інноваційної діяльності в умовах воєнного стану;
- соціальна відповідальність підприємницького середовища;
- рівень економічної безпеки країни.

Для зменшення негативного впливу перелічених факторів важливим є оперативна їх діагностика, оцінка впливу та нейтралізація, що забезпечує можливість підвищення результативності й ефективності від реалізації стратегії.

Стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін має бути спрямована на оптимальне використання можливостей економічної системи, державної та регіональної інституційної підтримки і запобігання помилкових дій, які можуть призвести до зниження результативності й ефективності національної економіки.

«Стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін передбачає:

- мультиваріативність стратегії;
- розробку заходів та механізмів щодо досягнення стратегічно-орієнтовних цілей економічної системи;
- застосування сучасного забезпечуючого інструментарію, який дозволить розв'язати стратегічні завдання;

– сформувати основу для прийняття наступних стратегічних рішень, які пов’язані з динамічним розвитком економічної системи» [115].

Таким чином, стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін – це взаємопов’язаний комплекс рішень, функціональних дій, системних процесів, принципів і обмежень, які формуються на основі результатів оцінки ситуації у макроекономічному середовищі та потенційних можливостей економічної системи в надзвичайних умовах.

При формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін визначається регулюючий вплив державних і регіональних інституцій на розвиток економічної системи. Роль впливу інституційної складової на підвищення ефективності економічної системи в надзвичайних умовах достатньо вагома.

Інституційний вплив – це відповідна нормативно-правова діяльність, певних державних та регіональних інституцій, яка опирається на встановлені принципи, правила та стандарти з метою впливу на економічну систему.

Забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін можливе тільки при суттєвій трансформації неефективної та неадекватної регулюючої системи. Тому, подолання дисбалансів у розумінні й здійсненні регулюючих функцій державних і регіональних інституцій може забезпечити розвиток економічної системи з урахуванням якісної та кількісної ознаки. Регулюючі інституції повинні бути допоміжним регулятором будь-яких процесів у економічній системі та орієнтуватися на стратегічний перерозподіл ресурсів у національному макроекономічному середовищі.

Важливим компонентом впровадження та досягнення цілей стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін є розробка стратегічних карт і планів із визначенням тактичних й оперативних кроків, з урахуванням соціально-економічного потенціалу, результатів стратегічного планування та прогнозування. Розробка та затвердження стратегічних карт і планів діяльності економічних суб’єктів забезпечує ефективність

покрокового вирішення завдань, які пов'язані з розвитком національної економіки.

«У стратегії необхідно враховувати системність впливу на управління розвитком національної економіки, яка формується на основі господарської інфраструктури, що залежить від географічного розташування економічних суб'єктів» [198], ступеня інституційного впливу, потенціальних можливостей людського капіталу, а також від структури стейкхолдерів відповідного рівня функціонування - це представлено на рис. 3.3.

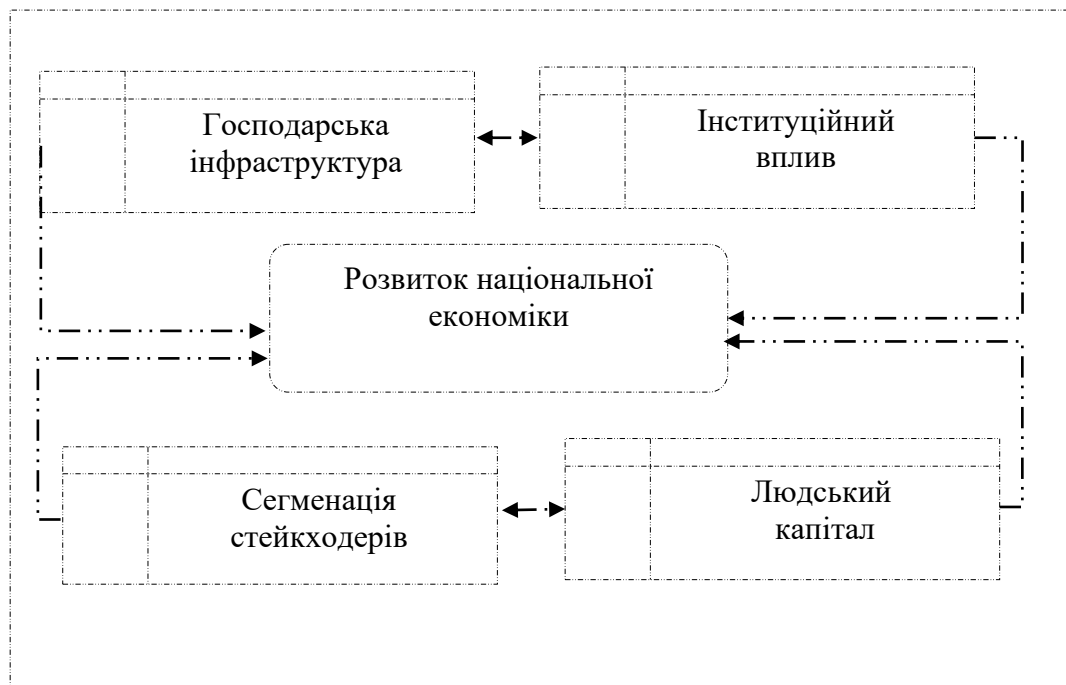

Рис. 3.3. Системність впливу на управління розвитком національної економіки в умовах глобальних змін (Джерело: розроблено автором)

Вивчаючи тенденції щодо глобальних змін, необхідно зосередитись на можливості виконання завдань макроекономічного рівня за рахунок ресурсного, людського, економічного та фінансового потенціалу. Саме тому, потребує поетапного впровадження системи господарської автаркії, яка забезпечує відповідну незалежність в управлінні потоковими процесами у економічній системі.

Господарська автаркія – це закрита взаємопов’язана система, яка відповідає сучасним вимогам щодо самозабезпеченості ресурсами, господарською й інформаційно-комунікаційною інфраструктурою та не залежить від впливу ендогенного економічного середовища.

Автаркія візуалізується як форма здійснення національного суверенітету, яка базується на автономному функціонуванні відповідної економічної системи. Автаркія не є протиставленням зовнішньої діяльності країни та не означає повну ізоляцію. Вона спрямована на недопущення зовнішнього управління та враховує національні інтереси у господарській системі.

Автаркія характеризується наступними аспектами:

- політичною незалежністю;
- фінансово-економічною незалежністю однієї країни від інших;
- економічною самодостатністю;
- наявністю необхідних логістичних систем у макроекономічному середовищі.

Побудова ефективної системи інституційного регулювання, а також формування економічної політики країни в умовах глобальних викликів уможливорює підвищення автономності економічної системи з урахуванням соціально-політичної незалежності.

Враховання в стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін трансформаційних підходів до управління економічною системою, які спрямовані на впровадження інноваційних механізмів управління на основі мультисистемних зв’язків, а також за допомогою структурно-інтегрованих суб’єктів, що орієнтовані на забезпечення комплексної модернізації господарської системи та впровадження процедур діджиталізації й цифровізації.

Підкреслюємо, що стратегічно важливим є не тільки реструктуризація матеріальних об’єктів економічної системи, але також перебудова свідомості щодо системи управління, у тому числі господарськими процесами за

рахунок впровадження та застосування нестандартних підходів до формування інструментального забезпечення в умовах глобальних викликів.

Сепарація методів втручання автаркічного характеру надає можливість сформувати найбільш ефективний механізм регулювання господарських процесів у макроекономічному середовищі. Основним етапом на шляху інвестиційно-інноваційного розвитку економічної системи повинні бути інтеграційні процеси, які характеризуються синергетичністю, комплексністю та композиційністю з відповідною інституційною підтримкою за умови урахування ринкових механізмів, що посилює результативність й ефективність, у тому числі господарської діяльності у національній економіці.

Таким чином, стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін базується на взаємодії господарських, ринкових і державних механізмів, що підвищує результативність й ефективність впливу на економічну систему. Застосування стратегії уможливорює отримання динамічних зрушень щодо функціонування економічної системи в надзвичайних умовах.

Системність впливу на управління розвитком національної економіки здійснюється на основі господарської інфраструктури, яка залежить від географічного розташування економічних суб'єктів, ступеня інституційного впливу, а також потенціальних можливостей трудового, матеріального та фінансового характеру. Вирішення проблем трансформації та модифікації господарської інфраструктури забезпечує результативність й ефективність економічної системи на всіх рівнях.

Основна увага при формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін фокусується на діагностиці та стратегічному аналізі ринкового середовища, галузевої структури та ресурсного забезпечення для оцінки потенційних можливостей у відповідних ринкових сегментах, їх використання з метою забезпечення розвитку національної економіки та посилення її конкурентоспроможності. Необхідно

також враховувати потенційні можливості економічних суб'єктів у зовнішньоекономічній діяльності, що сприятиме розширенню випуску нової продукції, освоєння інноваційних технологій, видів діяльності, зон господарювання, розвитку господарської інфраструктури та ін.

Підсумком процедури формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін є попередній проєкт відновлення та розвитку національної економіки, який враховує масштаби руйнування господарської системи країни в умовах воєнного стану.

Проєкт охоплює, як правило, виокремлення певних сегментів національної економіки, які є стратегічно важливими та забезпечать її розвиток; визначення джерел матеріально-технічного забезпечення; вибір моделей, способів і механізмів підтримки господарської діяльності у відповідних сегментах економічної системи. У загальному вигляді це і є стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, а процес формування її може бути представлений у вигляді алгоритму взаємопов'язаних етапів і дій.

«Кількість і зміст етапів формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, а також її структуру, може суттєво варіювати та залежить від безлічі факторів ендогенного або екзогенного характеру з урахуванням ознаки контрольованості та неконтрольованості» [115]. Загальна модель формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін візуалізована на рис. 3.4.

Особливої уваги при формуванні стратегії заслуговує детальне дослідження впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, що дозволить не тільки прогнозувати зміни основних індикаторів стратегії, але й значно підвищити ефективність економічної системи за рахунок виявлення і використання резервів господарського потенціалу країни.

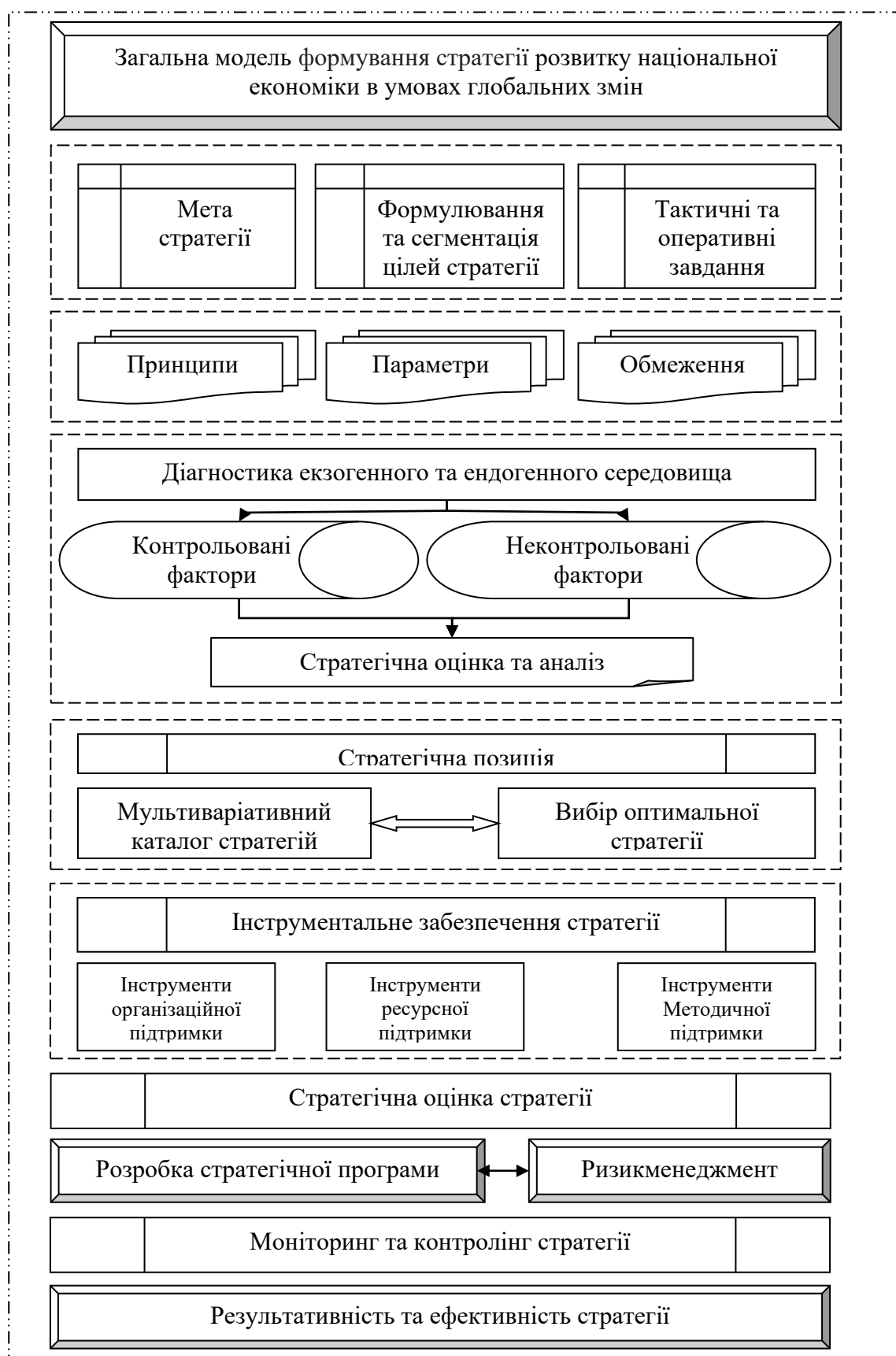

Рис. 3.4. Загальна модель формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін (Джерело: розроблено автором)

«Стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін залежить від діяльності економічних суб'єктів та від факторів, які мають наступний характер:

- організаційний;
- технічний;
- технологічний;
- соціальний;
- економічний;
- екологічний;
- безпековий» [115].

Вплив контрольованих і неконтрольованих факторів на результати стратегії може бути як позитивним, так і негативним, що суттєво відображається на розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Таким чином, процес формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін повинен враховувати багатоваріативність впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, які визначають величину та динаміку змін показників економічної системи.

Емпіричне узагальнення та своєчасне розуміння екзогенного та ендогенного середовища, а також факторів, які впливають на результативність та ефективність економічної системи, є запорукою динамічного розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

В умовах глобальних викликів та військової агресії серед пріоритетів стратегії розвитку національної економіки потрібно виокремити реалізацію механізмів досягнення та отримання високотехнологічної та інноваційної економіки, яка забезпечить стрімке відновлення господарського комплексу країни у післявоєнний період.

Сучасна державна політика ґрунтується на векторах національної безпеки, утримання економічної системи на рівні розвиненої цивілізації, гарантування мінімального рівня життя та добробуту, мінімізації

екологічних наслідків воєнних дій та забезпечення системи охорони здоров'я у надзвичайних умовах, враховуючи при цьому негативний вплив зовнішньої агресії.

Розробка та реалізація стратегічних проєктів у надзвичайних умовах повинна здійснюватися на основі мультилатеральної оцінки потенціальних можливостей економічної системи, своєчасності виявлення та зниження негативного впливу військових дій, збереження ресурсного потенціалу, у тому числі людського капіталу. Крім того, є необхідність перманентного усунення можливих наслідків від бойових дій, диспропорцій і дисбалансу у складових економічної системи, що вимагає відповідних інституційних заходів та міжнародної підтримки.

«Таким чином, стратегія розвитку національної економіки в умовах глобальних змін візуалізує взаємопов'язаний комплекс рішень, функціональних дій, системних процесів, принципів і обмежень, які формуються на основі результатів оцінки ситуації у макроекономічному середовищі та потенційних можливостей економічної системи в надзвичайних умовах, які виникли в результаті військової агресії північних сусідів» [115]. При формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін має визначатися регулюючий вплив державних і регіональних інституцій на функціонування економічної системи. Роль впливу інституційної складової на підвищення ефективності економічної системи в надзвичайних умовах достатньо вагома.

3.2. Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах

Конкурентоспроможність національної економіки у надзвичайних умовах виступає однією з вагомих характеристик ефективності розвитку

країни і, водночас, можливостей відновлення її економічного потенціалу в умовах воєнної агресії.

Значний внесок у розвиток теоретико-методологічної основи конкурентоспроможності національної економіки забезпечили: О. Амоша, А. Бутено, І. Бураковський, В. Буркинський, І. Відоменко, В. Гейць, О. Гальцова, В. Дикань, О. Кузьмін, Є. Масленніков, Ю. Мельник, Й. Петрович, Ю. Сафонов, К. Шапошников, Т. Хворост та ін. Вагомий внесок у становлення і розвиток основ теорії конкуренції та конкурентоспроможності внесли відомі вчені: І. Ансофф, С. Бір, М. Вебер, Д. Джонс, П. Друкер, Ф. Котлер, Дж. Куїнн, М. Маклюєн, А. Маслоу, А. Маршалл, Дж. Міль, Г. Мінцберг, М. Портер, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, П. Срафф, Ф. Тейлор, А. Томпсон та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, які присвячені конкуренції та конкурентоспроможності, практично відсутні розробки щодо механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах.

«Конкуренція – це ключова категорія у ринкових відносинах та виступає у різних формах і функціональних аспектах, здійснюється багатоваріантними способами та відбувається на всіх рівнях глобального економічного середовища» [171].

Конкуренція – це постійне суперництво господарських суб'єктів у економічній системі. Відомо, що конкуренція є базовим механізмом регулювання, корегування та стимулювання ринкового середовища. Вона є мультिवаріативним явищем, яке забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у надзвичайних умовах.

Теоретичний базис щодо конкуренції, як рушійну силу розвитку національної економіки забезпечили:

- А. Сміт – обґрунтував теоретичну основу конкуренції;
- Д. Рікардо – побудував модель досконалої конкуренції;
- Дж. Міль – досліджував методологію досконалої конкуренції;

- Дж. Робінсон – досліджував монополістичну конкуренцію;
- А. Курно – обґрунтував теоретичну основу олігополії;
- П. Сраффа – дослідив розвиток монополії;
- А. Маршалл – поглибив дослідження механізмів автоматичного встановлення рівноваги у ринковому середовищі за допомогою досконалої конкуренції й дії законів граничної корисності та продуктивності.

А. Сміт обґрунтував конкуренцію з позиції суперництва між продавцями й покупцями за найбільш вигідні умови продажу та купівлі економічних благ [1].

М. Портером, який розглядав конкуренцію як динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти [138].

Згідно Закону України «Про захист економічної конкуренції», конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [144].

Погодимося, що національна економіка в умовах сьогодення повинна враховувати виклики глобальної міжнародної конкуренції, яка спирається на:

- компетентнісний підхід;
- інформаційні сервіси;
- комунікаційні технології;
- цифровізацію;
- діджиталізацію;
- мережеву побудову;
- інновації.

Таким чином, конкуренція візуалізує відносини у ринковому середовищі та сприяє боротьбі за лідерство, інвестиції, інновації та пріоритети розвитку.

Функціонування та розвиток національної економіки необхідно розглядати у сукупності взаємопов'язаних підходів:

- інституційний;
- системно-функціональний;
- процесний;
- ресурсний;
- рівневий.

Інституційний підхід – дозволяє візуалізувати роль органів державної влади у регулюванні споживчого ринку в локальному, регіональному, глобальному й інтегральному контекстах.

Системно-функціональний підхід – надає можливість діагностувати й оцінити параметри функціонування національної економіки після дослідження її структури, базових умов, поведінки господарюючих одиниць та економічної політики. Застосування даного підходу сприятиме формуванню принципів, парадигми, моделей та гіпотез відновлення і розвитку національної економіки з урахуванням впливу досконалої або недосконалої конкуренції.

Процесний підхід – дозволяє виявити особливості бізнес-процесів у національній економіці та координації підприємництва у макроекономічному середовищі з метою формування національної конкурентної стратегії, кінцевий результат якої – максимальна результативність й ефективність.

Ресурсний підхід – візуалізує носіїв конкурентних переваг у макроекономічному середовищі за об'єктами конкуренції в контексті ресурсів, компетенції та результативності.

Рівневий підхід – дозволяє виділити рівні конкуренції у національній економіці з урахуванням масштабності та часової ознаки.

Аспекти конкуренції у макроекономічному середовищі візуалізуються у відповідних діях:

- протистояння;
- протиборство;
- суперництво;
- виживання;
- змагання та ін.

Таким чином, конкуренція є механізмом регулювання, корегування та стимулювання ринкового середовища у національному та глобальному просторі та є мультиваріативним явищем, що забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у надзвичайних умовах. Глобалізація є основним фактором розвитку будь-якої економічної системи, а інтенсивна цінова або нецінова конкуренція змушує вносити коригування у стратегію розвитку національної економіки.

Стратегічний розвиток національної економіки може бути успішним, коли економічні суб'єкти отримуватимуть конкурентоспроможні результати, що сприятимуть кількісному й якісному зростанню добробуту в країні.

У наукових дослідженнях наведено безліч визначень конкурентоспроможності. Саме репрезентативне трактує конкурентоспроможність, як можливість економічних суб'єктів задовольняти відповідні запити на споживчому ринку краще, ніж конкуренти, і, завдяки цьому, ефективно розповсюджувати результати бізнес-процесів.

Розрізняють відповідні взаємопов'язані поняття: конкурентоздатність і конкурентоспроможність, які характеризують ефективність функціонування економічної системи. Відмітимо, що у даних поняттях є лінгвістичні відмінності. Великий тлумачний словник української мови надає наступну характеристику:

а) спроможний – це суб'єкт, який має здатність працювати, здійснювати, виконувати певні дії та має відповідні здібності до певного процесу;

б) здатний – це суб'єкт, який може, вміє працювати, здійснювати, виконувати, певні дії та поводити себе певним чином у відповідному середовищі [30].

Спільною ознакою у конкурентоздатності та конкурентоспроможності є властивості конкуренції – змагання, боротьба або суперництво. Спроможність є ознакою у слові «конкурентоспроможність», а здатність – у «конкурентоздатності».

Таким чином, конкурентоспроможність – це системна характеристика економічної системи, яка визначає її потенційний результат у макроекономічному середовищі. Конкурентоздатність візуалізує здатність економічної системи витримувати конкуренцію у макроекономічному середовищі.

«Конкурентоспроможність в епоху економіки знань – це здатність країни забезпечити високу соціальну спрямованість національної економіки, підвищення її рівня соціально-економічної результативності та збільшення добробуту громадян країни відносно зовнішніх аналогів на базі сталого економічного зростання шляхом використання інноваційних технологій, розвитку людського капіталу та інтелекту нації» [198].

Конкурентоспроможність національної економіки візуалізує здатність країни ефективно розпоряджатися національними ресурсами в умовах конкурентного глобального середовища.

Протягом 2016-2021 років національна економіка планово, динамічно та результативно переорієнтувалася на ринок Європейського Союзу та ефективно позиціонується на інших континентах глобального ринкового середовища.

«З 2016 року запрацювала стратегічна й всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та країнами Європейського союзу й розпочався

процес повномасштабної економічної інтеграції країни до спільного європейського конкурентоспроможного ринкового простору» [171].

Структурна динаміка зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу представлена на рис. 3.5

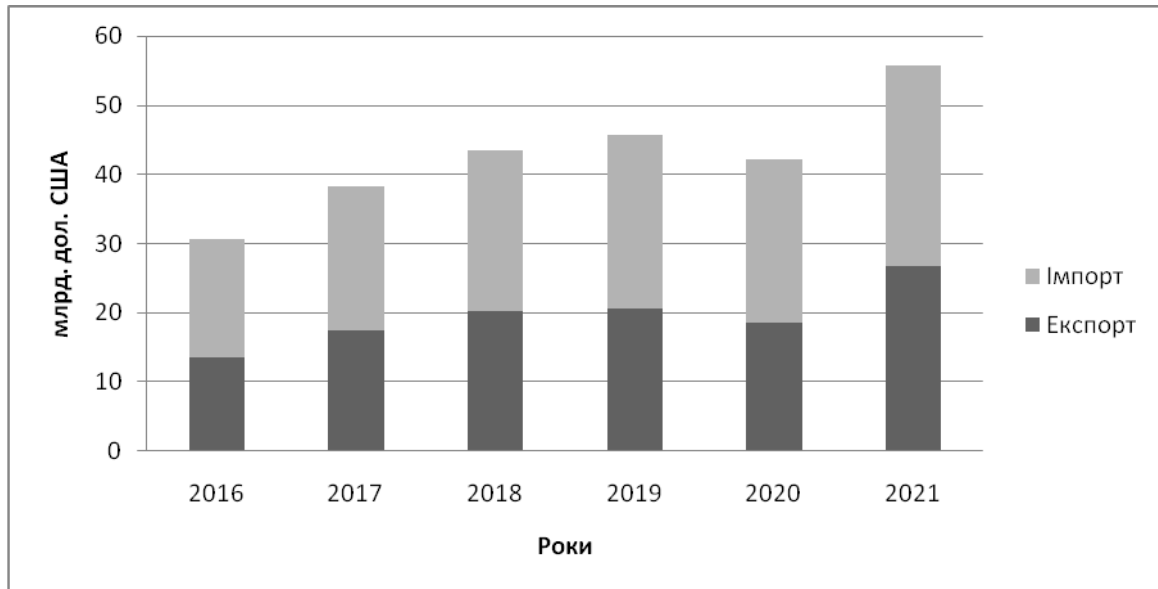

Рис. 3.1. Структурна динаміка зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу за період 2016-2021 років (Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України)

Абсолютні індикатори товарного обороту з країнами Європейського Союзу динамічно зростають з 2016 року, але винятком є 2020 рік, коли пандемія COVID-19 суттєво вплинула на процес зовнішньоекономічної діяльності більшості країн світу став лише кризовий для світу 2020 рік. Попри це, за останні шість років обсяги експорту збільшилися на 98,5%, а імпорту – на 69,1%.

Входження України до економічної системи Європейського Союзу відкриває вільний доступ європейських конкурентів на національний ринок товарів та послуг, а спроби українських господарських сегментів сфокусувалися на європейському споживчому ринку, потребує постійного моніторингу, діагностики та оцінці з позиції формуванням ринкових

механізмів конкуренції та підвищенням рівня конкурентоспроможності національної економіки та її господарських сегментів.

Індикатори конкурентоспроможності економіки відображають здатність національної економічної системи забезпечувати, за будь-якого впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, економічну та соціальну оптимальність у країні, яка візуалізується у суспільному стратегічному ефекті.

Основні підходи, які характеризують конкурентоспроможність національної економіки відображені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Основні підходи, які характеризують конкурентоспроможність
національної економіки**

Назва підходу	Характеристика
Ресурсний	Наявність відповідних ресурсів з урахуванням кількісної та якісної ознаки. Наприклад, наявність природних ресурсів, інвестиційного капіталу, економіко-географічне положення країни, екологічний стан, технології, людський капітал та ін.
Рейтинговий	Відображення стану національної економіки за допомогою макроекономічних індикаторів, а саме: валовий внутрішній продукт, рівень інфляції, масштаби тіньової економіки, потенціал зовнішньоекономічної діяльності, рівень та умови життя населення та ін..
Факторний	Темпи зростання макроекономічних індикаторів національної економіки, що впливає на місце країни у глобальному просторі
Науково-технічний	Відображає вплив науково-технічної діяльності на функціонування та розвиток національної економіки, а саме: витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, інноваційна діяльність, впровадження інновацій, стан фундаментальної та прикладної науки та ін.

(Джерело: побудовано автором)

У надзвичайних умовах функціонування національної економіки конкурентні переваги повинні бути засновані на інноваційній або науково-технічній складовій. Саме наука, освіта та інформаційно-комунікаційне середовище забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у міжнародному конкурентному середовищі.

Інноваційні технології та обладнання сприятимуть результативності й ефективності господарської діяльності в країні та забезпечать конкурентоспроможність національної економіки.

Основні конкурентні переваги України:

- вигідне економіко-географічне розташування;
- запаси природних ресурсів;
- потужна матеріально-технічна база та логістика;
- науково-технічний потенціал;
- людський капітал.

Відмітимо, що реалізація конкурентних переваг національної економіки ускладнюється неефективністю їх застосування, тому що рівень результативності й ефективності використання всіх ресурсів, капіталу та потенційних можливостей візуалізує конкурентоспроможність економічної системи у глобальному ринковому середовищі.

Інтеграційні процеси у глобальному ринковому середовищі постають потенційно потужними та динамічними факторами впливу на конкурентоспроможність національної економіки. У надзвичайних умовах та подальшого посилення фінансової та інноваційної взаємозалежності у міжнародному середовищі, захмарних цін на енергоресурси та сировинні товари, нестабільність економічної, соціальної та природоохоронної системи, воєнні дії та тимчасова окупація частини території країни ускладнюють національній економіці отримати конкурентні переваги від процесу інтеграції та глобалізації.

Загальний стан національної економіки має об'єктивну характеристику – неоднакові темпи розвитку її економічних сегментів та регіональна галузева нерівномірність, що є стимулюючим або стримуючим фактором для економічного розвитку національної економіки у надзвичайних умовах .

Тому, від інструментального забезпечення, яке є у розпорядженні державних інституцій при удосконаленні політики підвищення конкурентоспроможності економічної системи, залежить спроможність

держави не допустити критичного розростання диспропорцій у національній економіці.

У забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки особливу увагу необхідно приділяти економічним циклам, які показують періодичне зростання та зниження рівня конкурентоспроможності у відповідній економічній системі. В економічних циклах глобальних та локальних сфер необхідно досліджувати спектр зростання конкурентоспроможності, тому що він має бути сприятливим тоді, коли темпи зростання її значні, а спади відбуваються періодично.

Зазначимо, що кожен економічний цикл починається з найнижчої точки конкурентоспроможності національної економіки, проходить через фазу зростання, досягаючи найвищої позначки, а потім відбувається поступове зниження до досягнення наступної найнижчої позначки.

Основі причини економічної циклічності у конкурентоспроможності національної економіки:

- військові дії та окупація території;
- політичні процеси;
- грошово-кредитна політика та її зміни;
- зовнішня та внутрішня міграція;;
- інноваційна діяльність;
- інвестиційна діяльність;
- зміна податкової політики;
- цінові коливання;
- міжнародні інтеграційні процеси;
- розроблення та впровадження конкурентоздатних технологій;
- організаційно-технічні рішення господарського характеру на всіх рівнях.

Зауважимо, що деякі економічні цикли у конкурентоспроможності національної економіки суттєво відрізняються за параметрами інтенсивності та тривалості, але фази у них такі ж.

Таким чином при розробці механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах необхідно особливу увагу приділяти економічним циклам.

В умовах ринкового середовища, якщо потенціал конкурентоспроможності національної економіки достатньо слабкий і потрібен значний комплекс заходів управлінського характеру, у тому числі і функції антикризової орієнтації, можна запропонувати систему сегментного розвитку потенціалу конкурентоспроможності національної економіки з позиції управлінської функції (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Сегментний розвиток потенціалу конкурентоспроможності
національної економіки з позиції управлінської функції**

Елементи	Управління конкурентоспроможністю національною економікою:		
	до кризове	кризове	посткризове
Спрямованість управління	Оперативне	Тактичне	Стратегічне
Характерний напрям	Нераціональне використання ресурсів економічної системи	Відновлення параметрів економічної системи	Забезпечення пріоритетного розвитку в економічній системі та покращення конкурентоспроможності
Інструментальне забезпечення підтримка	Не раціональне прогнозування та планування, незбалансованість економічної системи	Оптимізація витрат та розподілу результатів розвитку національної економіки, хаотичні секторальні реформи у економічній системі	Розвиток інновацій та інноваційної інфраструктури, міжнародні орієнтири у конкурентоспроможності національної економіки

(Джерело: побудовано автором)

Найбільш ефективною моделлю реалізації принципу розподіленості й нерівномірності процесу зростання конкурентоспроможності національної економіки є система стратегічного прогнозування, планування й індикативного управління конкурентоспроможністю.

Можливість доцільного функціонування системи управління конкурентоспроможністю національної економіки та досягнення її стратегічних цілей забезпечується трансформацією відповідних сегментів на вектор розвитку, що здійснює організаційний вплив на структуру конкурентоспроможності.

Підкреслимо, що гнучкість системи управління конкурентоспроможністю національної економіки та можливість адаптації до структурних зрушень забезпечує не тільки «утримання на плаву» конкурентоспроможності економічної системи, але й надає певні можливості зростання, що є надзвичайно важливим в умовах глобальних викликів.

Для забезпечення підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах особливу увагу необхідно приділити процесу її відновлення в умовах воєнного та післявоєнного стану (рис. 3.6).

Відмітимо, що налагодження динамічних процесів управління конкурентоспроможністю національної економіки залежить від цілеспрямованості певних організаційно-функціональних сегментів, які відповідають за оцінку та управління конкурентоспроможністю, що в свою відповідно, забезпечує реалізацію пріоритетних напрямів економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін.

Конкурентоспроможність національної економіки характеризується певними властивостями:

а) системність, яка передбачає врахування всіх параметрів, факторів впливу, показників, індикаторів та процесів, які формують конкурентоспроможність національної економіки з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємодії;

б) врахування, яка передбачає під час моніторингу, діагностики та оцінювання конкурентоспроможності національної економіки необхідно враховувати загальну сукупність контрольованих і неконтрольованих факторів, які на неї впливають;

в) динамічність, яка передбачає, що конкурентоспроможність національної економіки не є сталою величиною, так як обмежена у часі, адже економічна система може бути конкурентоспроможною в певному періоді, і втратити деякі позиції в іншому.

Рис. 3.6. Послідовність процесу відновлення національної економіки в умовах воєнного та післявоєнного стану (Джерело: побудовано автором)

Тому, процес забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін потребує формування універсального механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах через призму якісної ознаки.

Механізм підтримки – це взаємопов’язаний комплекс форм, методів, процесів, процедур, підходів та дій, які забезпечують цілеспрямований вплив на визначений об’єкт.

Погодимося, що будь-який механізм повинен розглядається з системної позиції та показувати способи впливу на певні процеси у національній економіці. Враховуючи аспекти системного підходу, механізм – це система усіх методів, прийомів, дій, процедур та способів формування та регулювання відносин між об’єктами національної економіки й відповідним господарським середовищем [202].

Механізм підтримки є інструментальною складовою найактивнішої частини економічної системи, який забезпечує певні дії на об’єкти або чинники, від стану яких залежить конкурентоспроможність національної економіки.

Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах повинен забезпечуватися цілісною системою організаційно-функціональних і соціально-економічних компонентів, які забезпечують цілеспрямований взаємозв’язок між ними для вирішення стратегічних завдань у контексті конкуренції у глобальному просторі.

Вважаємо, що у процесі забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін використовувати адаптивні механізми підтримки.

Базова типологія адаптивних механізмів підтримки конкурентоспроможності національної економіки:

а) механізм пасивної адаптації до конкурентного середовища – зазначений механізм вирішує завдання підтримки економічної системи в стабільному та перманентному середовищі;

б) механізму активної адаптації до конкурентного середовища – зазначений механізм спонукає до адаптації економічної системи до конкурентного середовища та використання адаптивних форм конкурентної поведінки.

Таким чином, за своєю суттю адаптивні механізми підтримки конкурентоспроможності національної економіки забезпечують сукупність цілеспрямованих і взаємопов'язаних дій, які засновані на аналітичній або синтетичній інформації, яку отримують у результаті стратегічного аналізу економічної системи та її конкурентоспроможності за допомогою методів SWOT-аналізу і PEST-аналізу. Основна функція адаптивних механізмів полягає в тому, що вони допомагають вибрати стратегію підтримки конкурентоспроможності національної економіки середовищем з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах базується на системних організаційних етапах, кожен з яких наповнюється відповідними інструментами для досягнення стратегічних цілей.

Базові процедури механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки:

- розробка стратегічних прогнозів і планів щодо підтримки конкурентоспроможності національної економіки;
- виокремлення галузевих сегментів при розробці заходів щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- розробка національних програм впровадження інновацій, технологій ресурсозбереження, активне застосування субсидій, субвенцій, дотацій та інших інструментів підтримки;
- застосування сучасних інформаційно-комунікаційних сервісів у системі управління конкурентоспроможністю національної економіки;
- підготовка і розгляд проєктів підтримки конкурентоспроможності національної економіки із залученням зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів.

Розробка дієвого механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах базується на результатах дослідження її стану та ступеню впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

У загальному плані механізм підтримки представляє собою сукупність заходів, які спрямовані на послідовні дії щодо впливу певних процесів на конкурентоспроможність національної економіки. Даний механізм має бути спрямований на реалізацію основних завдань щодо підвищення конкурентних переваг національної економіки, у тому числі потенційних.

Таким чином, механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів – це мультирівнева система, яка базується на адаптивній взаємодії взаємопов'язаних складових, які в умовах впливу глобальних викликів здійснюють визначені дії на процес формування або підвищення певних конкурентних переваг за умови структурно-функціональних перетворень у економічній системі та дотримуючись принципів перманентності, релевантності, автентичності, динамічності, ітеративності, синергетичності, системності та біфуркації.

«У структурі механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів виділяють наступні складові: організаційну, структурно-функціональну, інструментальну та факторну, які призначені для розв'язання виокремлених на певному етапі завдань та прийняття інституційних рішень на основі результативності й ефективності». [115].

Модель механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів представлено на рис. 3.7.

Відмітимо, що кожна зі складових механізму підтримки містить цільові орієнтири, які уможливають результативність й ефективність процесу розрахунку потенціалу підвищення конкурентоспроможності національної економіки з урахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз або викликів.

«Моделювання механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів базується на виокремленні певних складових, які відрізняються змістовністю, індивідуальною функціональністю та взаємозв'язком та спрямовані на

досягнення стратегічних цілей, вирішення тактичних завдань та оперативних дій» [115].

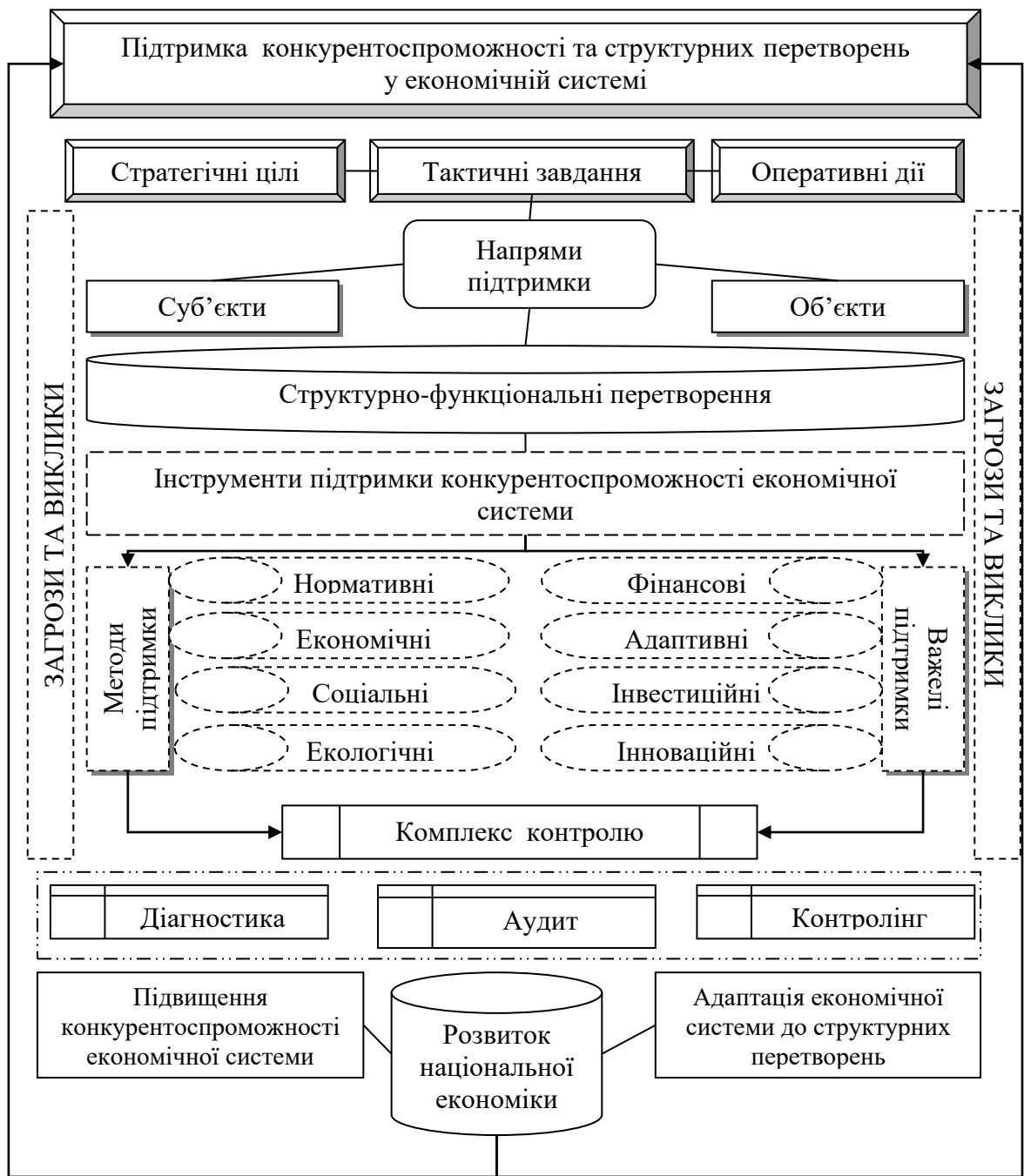

Рис. 3.7. Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів (Джерело: побудовано автором)

Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів має формуватися, враховуючи цілісність та

взаємозв'язок відповідних компонентів, а також властивості та структурно-функціональні характеристики економічної системи для усунення дисбалансу між стратегічними цілями, отриманими результатами та ефективністю.

Саме тому оптимальне визначення стратегічних цілей в межах моделювання механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів, що представлена, як підвищення конкурентоспроможності національної економіки та ефективне її функціонування під впливом контрольованих і неконтрольованих факторів за умови використання ресурсного потенціалу, інновацій, інвестицій і технологій та є відповідним кроком на шляху до відновлення та розвитку країни у надзвичайних умовах. Досягнення визначених стратегічних цілей забезпечується за умови визначення тактичних завдань та оперативних дій щодо підтримки конкурентоспроможності, що забезпечується з дотриманням принципів гнучких конкурентних позицій та релевантної функції.

У межах механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів обов'язковим є застосування системно-концептуальних, які є його фундаментом. Система принципів механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів сформована в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Система принципів механізму підтримки конкурентоспроможності
національної економіки в умовах глобальних викликів**

Принципи	Прикладна характеристика
1	2
Принцип єдності та синтезу	Забезпечує поділ на відповідні сегменти певних явищ, процесів та об'єктів, які вивчаються з метою всебічного розгляду їх властивостей, а також у подальшому дослідженні їх в цілому у взаємозв'язку і взаємозалежності
Принцип системності	Враховує цілісність заходів та інструментів для підтримки конкурентоспроможності національної економіки
Принцип виділення провідного сегмента	Припускає ранжування контрольованих і неконтрольованих факторів з метою всебічного дослідження

Продовження таблиці 3.3

1	2
Принцип послідовності	Враховує поетапне виконання тактичних завдань та оперативних дій щодо підтримки конкурентоспроможності національної економіки
Принцип біфуркації	Дослідження складних динамічних економічних систем національної економіки з множинними альтернативними траєкторіями конкурентоспроможності, які змінюють напрямок руху в точках біфуркації або розгалуження та позначають поріг якісного перетворення
Принцип синергії	Збільшення ефективності конкурентоспроможності національної економіки в результаті інтеграції або злиття за рахунок емерджентності
Принцип адаптивності	Можливості системи підтримки конкурентоспроможності забезпечувати досягнення стратегічних цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів, а також ступеня впливу у надзвичайних умовах
Принцип оперативності	Система підтримки повинна бути здатна швидко включитися у розв'язання певних питань та ефективно діяти у надзвичайних умовах
Принцип інкременталізму	Поступове здійснення політичних, економічних, соціальних, екологічних, інноваційних і господарських перетворень, спираючись на реальний стан економічної системи та її ресурсного потенціалу, частково корегуючи стратегічні цілі підтримки конкурентоспроможності національної економіки
Принцип мультिवаріативності	Виявлення та дослідження потенційних альтернативних варіантів підтримки конкурентоспроможності національної економіки
Принцип фактору часу	Дослідження має враховувати фактор часу та його вплив на стан конкурентоспроможності національної економіки
Принцип емерджентності	Передбачає формування певних характеристик і можливостей цілісного механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів, які базуються на системних взаємозв'язках складових даного механізму
Принцип безконфліктності мети синтезованих компонентів	Мета окремих синтезованих компонентів не повинна вступати в конфлікт з загальною метою всієї системи
Принцип об'єктивності	Всебічна обґрунтованість, аргументованість і доказовість підтримки
Принцип динамічності	ґрунтується на застосуванні оптимальної швидкості переходу з одного етапу підтримки конкурентоспроможності національної економіки до іншого, забезпечуючи якість оперативних дій та раціональність інструментального супроводу у надзвичайних умовах та структурно-функціональних змін у макроекономічному середовищі
Принцип конструктивності	Уможливорює вирішення складних ситуацій у процесі підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів у межах визначених завдань та стратегічних цілей

Продовження таблиці 3.3

1	2
Принцип врахування економічних законів	Підтримка повинна визначатися з урахуванням закону економії часу та закону підвищення економічної ефективності національної економіки з урахуванням аспектів конкуренції

(Джерело: побудовано автором)

Представлене в механізмі підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів інструментальне забезпечення містить оптимальні методи підтримки, а саме: нормативні, економічні, соціальні, екологічні та ін., забезпечують системність виконання поставлених тактичних завдань у межах стратегічних цілей підтримки конкурентоспроможності національної економіки. Крім того, обов'язкове врахування певних важелів підтримки, до яких належать фінансові, адаптивні, інноваційні, інвестиційні та ін., надає можливість адаптуватися визначеним методам підтримки до надзвичайних умов функціонування.

Комплексне впровадження системи контролю у механізмі підтримки і забезпечує дотримання встановлених нормативів щодо досягнення стратегічних цілей, тактичних завдань та оперативних дій.

«Процес побудови механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів повинен фокусуватися на пріоритетних напрямках господарської діяльності у макроекономічному середовищі та враховувати конкурентні переваги відповідних галузей. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів є пріоритетним завданням для її відновлення та розвитку» [115].

Таким чином, розроблений механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки, який передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, які зберігаючи оптимальний рівень конкурентних переваг у надзвичайних умовах, на основі організаційно-функціональної та інструментальної

підтримки надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей, завдань і принципів, що забезпечить тактичну стабілізацію та поступовий стратегічний розвиток соціально-економічної системи країни. Моделювання механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки базується на виокремленні певних сегментів, які характеризуються якісною змістовністю, індивідуальною функціональністю, синтезованим взаємозв'язком та спрямовані на поетапне досягнення стратегічної мети. Кожен параметричний сегмент механізму містить цільові критерії, які уможливають ефективність вектору підвищення конкурентоспроможності національної економіки, одиниць, враховуючи стан ресурсного потенціалу та надзвичайні умови функціонування економічної системи.

3.3. Розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності

Основним фактором ефективного розвитку національної економіки є максимальна відкритість господарських, економічних і соціальних процесів у макроекономічному середовищі країни, який полягає у тому, що економічні суб'єкти зобов'язані розкривати інформацію щодо діяльності, а кожний представник суспільства має відповідне право на її отримання.

Функціонування та розвиток національної економіки в агресивних і нестабільних умовах неможливий без дослідження її виробничих можливостей з урахуванням впливу глобальних факторів та транспарентності.

За останній період, у національному макроекономічному середовищі помічається спрямування державної політики на балансування між сукупним попитом та пропозицією за умови врахування контрольованих і

неконтрольованих факторів, які виникають внаслідок глобальних змін. Метою політики пропозиції є постійне зростання потенційного обсягу результатів діяльності суб'єктів господарювання. Політика пропозиції спрямована на мобілізацію факторів господарської діяльності та виробничих можливостей у цілях збільшення обсягу продукції (послуг) у межах стратегічного та тактичного планів.

Наукові дослідження підтверджують, що збільшення сукупної пропозиції у короткостроковому періоді забезпечує розширення обсягу випуску продукції (послуг) за умови відповідного рівня цін, яка задовольняє споживчий ринок. Якщо вживаються відповідні заходи, які спрямовані на стимулювання сукупної пропозиції у довгостроковому періоді, то це корегує її рівень, впливаючи на загальні та спеціальні індикатори господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі, а при цьому потенційний обсяг випуску продукції (послуг) частково збільшується.

Послідовники теорії «економіка пропозиції» вважають, що державні інституції повинні впроваджувати політику, яка спрямована на стимулювання виробничої діяльності та забезпечує збільшення потенційного обсягу випуску країни, якому відповідає рівень сукупної пропозиції у довгостроковому періоді, причому необхідно враховувати особливості структури господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі з урахуванням впливу факторів глобалізації.

Глобалізація являє собою певний процес діалектичної взаємодії національних і глобальних суспільних процесів, за яких спостерігається поступове обмеження національних особливостей суспільних відносин, а також відповідних якостей людини, їх поступове підпорядкування системі глобальних відносин, у тому числі законів і закономірностей такої взаємодії, цілісність якої забезпечується національними структурами [52].

Теорія «економіка пропозиції» – це теоретико-методичний підхід, згідно з яким базовим засобом активізації економічного зростання та боротьби з інфляцією є стимулювання сукупної пропозиції продукції

(послуг) внаслідок зростання капіталовкладень через зниження податків і зборів, надання податкових кредитів, а не регулювання сукупного попиту.

У межах даної теорії зменшується вплив державних інституцій на процес регулювання національної економіки. Критичним також є можливий шлях стабілізації економіки за рахунок реформування податкової системи. Відмітимо, що ринкова економіка є найефективнішим способом організації господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі. Більшість послідовників даної теорії критикують положення кейнсіанської теорії про те, що збільшення податків і зборів стабілізує національну економіку та зумовлює зростання сукупного попиту в країні. Але, збільшення податків і зборів призводить до зростання витрат господарської діяльності, а отже, й споживчих цін. Підкреслимо, що таке зростання перекладається на кінцевих споживачів, що, відповідно, стримує капіталовкладення у національну економіку. Тому, в умовах післявоєнного відновлення (відбудови) національної економіки необхідно відмовитися від системи прогресивного оподаткування, знизити непрямі податки, скасувати податок на прибуток підприємств, а також зменшити податкове навантаження на заробітну плату та інші виплати. Зниження податкового навантаження зумовить зростання доходів у національному макроекономічному середовищі, збільшить заощадження економічних суб'єктів та споживання.

Сучасні економічні суб'єкти є новаторами в оновленні засобів виробництва та виробничих технологій, вони інвестуватимуть вивільнені ресурси за рахунок зниження податків і зборів у розвиток господарської діяльності, що зумовить зростання пропозиції та поживлення на споживчому ринку, щодо найманих працівників, зниження податків і зборів забезпечить зростання стимулів до праці, а отже, збільшення додаткових доходів, що відповідно вплине на споживання товарів, робіт та послуг. Основним аспектом теорії «економіки пропозиції» є крива Артура Лаффера, яка візуалізує залежність доходів країни від середнього рівня ставок податків і зборів у національній економіці.

Військові дії на території України у 2022 році наочно продемонстрували, що в період воєнного стану виживають лише ті економічні суб'єкти, які мають можливість швидкого адаптування до змін та мають певні потужні резерви та виробничі можливості. Окремі суб'єкти залишаються без засобів на стабільне функціонування у зв'язку із пошкодження (знищенням) господарської інфраструктури, нестачею фінансових, матеріальних та трудових ресурсів. Також простежуються певні загрози масового виведення інвестиційного капіталу. Саме тому, стратегічно важливим є трансформація податкових інструментів, у тому числі за рахунок заміни податку на прибуток підприємства податком на виведений капітал, що сприятиме розвитку виробничих можливостей національної економіки з урахуванням особливостей господарської діяльності в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Податок на виведений капітал втілює в собі стратегічні вигоди національної економіки та її економічних суб'єктів. Даний податок суттєво трансформує стратегію напрямів використання прибутку економічних суб'єктів, спонукаючи останніх реінвестувати значну частину прибутку, тим самим, стимулюючи їх нарощування (відновлювати) виробничі можливості, що відповідно забезпечить стабілізацію національної економіки.

Впровадження податку на виведений капітал забезпечить також процес деофшоризації, а саме, ліквідацію питань щодо виведення капіталу економічними суб'єктами в офшорні країни з низьким або нульовим податком на прибуток, зменшить системні схеми податкового планування, згідно з якими економічні суб'єкти завищують видатки з метою зменшення податкового навантаження. Податок на виведений капітал є прогресивним податковим інструментом, який надасть можливість післявоєнній економіці запрацювати з подальшим поступовим відновленням та розбудовою окремих галузей національної економіки. Таким чином, трансформація податкової системи в умовах воєнного або післявоєнного стану значно підвищить рівень інвестиційної привабливості України та її господарського комплексу.

Підкреслимо, що з урахуванням особливостей факторів, які визначають темпи й якість економічного розвитку в умовах глобалізації, прийнятий в економічній теорії набір факторів, що визначають рівень потенційного обсягу випуску продукції (послуг), вимагає певного коригування. Відповідно до виробничої функції Кобба-Дугласа, модель якої була запропонована американськими вченими, існує залежність максимального обсягу випуску продукції (послуг) від кількості застосованих агрегованих факторів виробництва, до факторів, які визначають рівень потенційного обсягу випуску продукції (послуг), відносять: капітал, витрати на оплату праці та інноваційна складова. Розрахунок функції Кобба-Дугласа має наступний вигляд:

$$Y = A * K^a * N^b, \quad (3.1.)$$

де Y – обсяг випуску продукції (послуг) національної економіки;

A – індикатор впливу інноваційної складової;

K – обсяг капіталу у національній економіці;

N – витрати на оплату праці або кількість найманих працівників;

a – коефіцієнт, який відображає еластичність випуску продукції (послуг) за рівнем капіталу;

b – коефіцієнт, який відображає еластичність випуску продукції (послуг) за рівнем витрат на оплату праці або в залежності від кількості найманих працівників.

Виробнича функція Кобба-Дугласа – макроекономічна модель національної економіки, яка розкриває функціональну залежність обсягів виробництва від засобів виробництва і праці. Розроблена П. Дугласом (економіст) та Ч. Коббом (математик) у 1928 році для американської промисловості. Методологічною основою моделі Кобба-Дугласа стали положення про наявність фізичної продуктивності засобів виробництва (або

капіталу, за термінологією західних учених) і про участь у виробництві трьох факторів: капіталу, праці та інноваційної складової [98].

Капітал – це сукупність усіх засобів господарської діяльності, які використовуються під час створення реального валового внутрішнього продукту. Відповідно, кількість природних ресурсів, які має країна, також визначає відповідний рівень потенційного валового внутрішнього продукту, а саме: земельні та лісові угіддя, водні об'єкти, корисні копалини, природно-кліматичні умови тощо. Відкриття нових родовищ збільшує виробничий потенціал економічних суб'єктів, що є наслідком ефективної політики інституційного регулювання.

Відповідно, витрати на працю – це загальний фонд оплати праці найманих працівників або кількість економічно активного населення країни, до складу якого входять зайняті та безробітні. При досягненні економікою потенційного обсягу випуску продукції (послуг) безробіття знаходиться на своєму природному рівні, тому можливе існування лише фрикційного або структурного типу безробіття. Причиною існування структурного безробіття є невідповідність структури вільних робочих місць кваліфікаційного рівня фізичних осіб, які знаходять в пошуку робочого місця. Виникнення фрикційного безробіття обумовлено звільненням, переведенням на іншу роботу, переїздом до інших географічних сегментів. У будь-якому випадку, існування структурного та фрикційного безробіття у національному макроекономічному середовищі супроводжується наявністю вільних робочих місць, для забезпечення зайнятості, на які потрібен час на переїзд чи перекваліфікація.

Рушійною силою, яка забезпечить розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності є науково-технічний та технологічний прогрес (інноваційний аспект).

Науково-технічний та технологічний прогрес відображає своє матеріальне у більш удосконалених господарських технологіях, а саме – у

рівні продуктивності праці та капіталу, і постає як матеріальна основа формування ефективної галузевої структури виробництва у національному макроекономічному середовищі. Вибір господарських технологій залежить не тільки від їхньої технічної ефективності, але й від цін на ресурси, які використовуються в господарській діяльності, а в умовах глобалізації – від відносних цін на ресурси. У такій ситуації, інституційна політика щодо валютного курсу визначає динаміку відносних цін на ресурси, що призводить до змін умов господарської діяльності та зумовлює технологічний перехід, відповідний розподіл праці та капіталу між галузями в цілях відновлення порушеної ефективності їх розподілу.

Виробничі можливості – це можливість національної економіки та її економічних суб'єктів створювати соціально-економічні блага за умов повного, ефективного та результативного використання всіх наявних ресурсів і високо рівня розвитку технологій.

Відмітимо, що обмеженість ресурсів ставить межу можливостям господарської діяльності. Використання ресурсів для створення одного продукту (послуги) означає відмову від виробництва іншого (іншої). Даний аспект змушує зробити вибір - які продукти створювати, які потреби споживачів в першу чергу задовольняти.

Виробничі можливості національної економіки, тобто альтернативну здатність у повній мірі використовувати господарські ресурси для оптимального задоволення споживчої та виробничої (інвестиційної) продукції візуалізує крива виробничих можливостей. Вона демонструє мультіваріативність виробництва двох благ, які потребують одного й того ж ресурсу за умови повного їх використання.

Розвиток національної економіки в надзвичайних умовах супроводжується суттєвою зміною структури та зв'язків суспільного виробництва. За останній період спостерігається тенденція збільшення зайнятості у нематеріальному секторі при зниженні зайнятості у реальному секторі національної економіки. Взаємозв'язок між галузями національної

економіки забезпечує досягнення мети економічного розвитку, що зумовлює необхідність зміни погляду на оцінку ресурсного потенціалу країни.

Аналіз досліджень підтверджує, що багатство країни розглядалося з позицій володіння земельними та лісовими угіддями, водними об'єктами, корисними копалинами, основним капіталом, кількістю працездатного населення, природно-кліматичними умовами тощо. В останні роки, максимальний обсяг доданої вартості створюється у нематеріальній сфері, тому виникає потреба перегляду критеріїв оцінки ресурсного потенціалу країни.

У даному аспекті, стратегічного значення набуває рівень розвитку технологій і техніки, інноваційність у господарській діяльності, рівень розвитку людського капіталу, професіоналізація управлінської діяльності, ринкова інфраструктура та транспарентність інституційного середовища.

Стратегічними завданнями розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів є:

- міжнародна кооперація
- міжнародна спеціалізація,
- внутрішньогалузева інтеграція;
- міжгалузева інтеграція.

Вирішення перелічених завдань дозволить залучити інвестиційний капітал у відновлення та післявоєнний розвиток національної економіки, а також здійснення структурно-функціональної модернізації господарського комплексу країни та її високотехнологічних галузей.

Важливими та взаємопов'язаними умовами розвитку виробничих можливостей національної економіки забезпечується наступними компонентами:

- наявність вільного інвестиційного капіталу (ресурсів) у потенційних інноваторів (інвесторів);
- бажання інвесторів розмістити вільні ресурси на прийнятних умовах у господарському комплексі національної економіки;

- адекватна та дієва система національної безпеки;
- політична стабільність у країні;
- нормативно-правове забезпечення інвестиційно-інноваційного процесу;
- захищеність інтелектуальної власності;
- транспарентність у розміщенні та руху капіталу у всіх напрямках.

Таким чином, розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності пов'язаний з науково-технічним і технологічним процесом, який забезпечує принципово нові технологічні рішення у господарській діяльності та створює інноваційний продукт.

Основні елементи, які впливають на розвиток виробничих можливостей національної економіки:

- нематеріальні активи;
- необоротні активи та процеси господарської діяльності;
- організаційно-функціональні, технічні та технологічні сучасні орієнтири будь-якого характеру;
- загальнонаціональна виробнича інфраструктура;
- джерела формування виробничого капіталу;
- логістична інфраструктура;
- діджиталізація у господарському комплексі;
- інноваційний продукт та ін.

Розвиток виробничих можливостей національної економіки передбачає також ефективну поведінку економічних суб'єктів країни на внутрішньому та зовнішньому ринку, яка сприятиме найбільшій кількісній та якісній результативності.

Трансформаційні процеси у національному макроекономічному середовищі, які відбуваються після 2014 року є масштабними та тривалими, передбачають формування нового фактора виробництва – інтелектуального (фахової компетентності, знань, умінь, творчості, оперативної інформації,

творчості, комунікації тощо) як самостійного та важливого елемента економічного та соціального розвитку країни. Економіка XXI століття – є економікою знань, де перевага надається вченим, розробникам унікальних виробничих технологій, а найбільш дефіцитним фактором залишається не земля, капітал або робоча сила, а інформаційно-аналітичне забезпечення.

Стратегічне значення інформаційно-аналітичного забезпечення зумовлено інтеграцією країни у міжнародне виробниче й інфокомунікаційне середовище, цифровізації та диджиталізації господарських процесів у національному і глобальному просторі, впровадження інтегрованих мультівиробничих компонентів, трансформацією технологічних умов у господарській діяльності та ін., що відповідно впливає на конкурентоспроможність економічних суб'єктів та національної економіки в цілому.

Конкурентоспроможність – це мультикомпонентна соціально-економічна категорія, яка візуалізує системну характеристику відповідного об'єкта (суб'єкта) та визначає їх потенційний результат на споживчому ринку.

При виборі інструментів інституційного регулювання національної економіки в умовах воєнного та післявоєнного стану необхідно враховувати той факт, що глобалізація стирає межі між внутрішньою та зовнішньою сферами господарської діяльності. У процесі взаємодії економічних суб'єктів країни з міжнародною господарською системою формується тип зовнішньоекономічних зв'язків, які враховують особливості впливу процесів глобалізації на структурно-функціональну складову національної економіки.

Таким чином, глобалізація формує єдність, цілісність і прозорість міжнародної економічної системи, що забезпечує доступ до ресурсів, капіталу, технологій і робочої сили, та у більшості випадків, враховує конкурентні переваги національних економік. Однак конкурентна перевага національної економіки забезпечується не доступом до дешевих

ресурсів (капіталу, робочої сили), а наявністю сучасних виробничих технологій, які забезпечують досягнення їхньої найвищої продуктивності.

Узагальнюючи наслідки впливу глобалізації на можливості виробничих процесів національної економіки необхідно відзначити, що в умовах глобалізації факторами, які визначають рівень потенційного обсягу випуску продукції (послуг) є:

- можливість міграції капіталу;
- міграція працездатного населення;
- імпорт технологій і засобів праці.

В умовах зростання взаємозв'язку та взаємозалежності у міжнародному середовищі, міграція стає суттєвим фактором поглиблення глобалізації міжнародної економіки.

Значний вплив на посилення міжнародної міграції впливають такі процеси:

- зростання міжнародного руху капіталу;
- нерівномірність розвитку окремих галузей у різних національних економіках;
- політична нестабільність у відповідному географічному сегменті;
- окупація та воєнні дії на певних територіях.

Підкреслюємо, що нерівномірність розвитку окремих галузей у відповідних країнах зумовлює посилення наступних процесів:

- зміни попиту на кваліфіковану робочу силу або, навпаки, на некваліфіковану;
- прагнення країн, у яких інноваційна діяльність постійно зростає, залучити висококваліфікований людський капітал у таких галузях, як комп'ютерна інженерія та програмування, електроенергетика, біоінженерія, машинобудування, аерокосмічна інженерія, нафтовидобування й інші перспективні напрями науки та техніки.

На сьогоднішній день у міжнародному міграційному процесі відсутній чіткий поділ країн на країни еміграції, імміграції та транзиту. Статус значної

кількості країн змінився або вони поєднують показники різних категорій. Великим центром міжнародної міграції робочої сили є Європа, у тому числі Європейський Союз.

Вільна міграція населення всередині Європейського Союзу є однією із найбільш невирішених проблем. У країнах з низькою народжуваністю імміграція забезпечує поповнення населення. Зазначені країни останнім часом запроваджують механізми контрольованої міграції. Європейські країни, які приймали іноземців на постійне місце проживання, нині проводять жорстку селективну політику щодо іммігрантів та вводять різні обмеження. Великі Європейські промислові країни прагнуть розширювати легальну імміграцію, обмежуючи при цьому нелегальну.

Значення імміграції зростає у міру усвідомлення незворотності процесу старіння населення, воєнних конфліктів у певних географічних сегментах та необхідності пошуку нових джерел трудових ресурсів. Європейські країни з метою вирішення питань, які пов'язані з трудовими ресурсами звертаються до пошуку шляхів підвищення продуктивності праці, впровадження гнучкого робочого графіка та розширення меж працездатного віку. Але, розуміючи всю гостроту міграційної проблеми, уряди більшості країн намагаються розширити селективну або тимчасову міграцію.

У глобальному просторі, важливою умовою для отримання необхідних інвестиційно-інноваційних ресурсів та розширення виробничих можливостей, що забезпечить розвиток економічної системи є інформаційно-комунікаційна відкритість національної економіки. Відомо, що інвестори та інноватори приділяють значну увагу якості системи регулювання та управління на всіх рівнях і готові здійснювати масштабне інвестування або впроваджувати інновації у певні сегменти національної економіки, у яких рівень розкриття інформації та комунікації відповідає міжнародним стандартам.

Транспарентність, як категорія, походить від слова «transparent» – прозорий, очевидний, явний і відкритий. У сучасних інтерпретаціях

транспарентність у більшості випадків вживається у логічному зв'язку з аналізом функціонування господарюючих суб'єктів і є оціночною категорією для встановлення рівня відкритості певних відомостей про відповідні сегменти результатів діяльності відповідної економічної системи [52].

Транспарентність – це ступінь, з якою стейкхолдери мають вільний доступ до інформаційно-комунікаційної складової економічної системи, що забезпечує відкритість, прозорість, гласність і публічність про її стан, функціонування та розвиток.

Погодимось з професором Григор'євим Г.С., що «транспарентність представляє собою відкритість і внутрішню прозорість суб'єктів макроекономічного простору для всіх зацікавлених у співробітництві осіб, а також для органів корпоративного, державного та суспільного контролю» [52].

Тому, своєчасність отримання інформації та комунікаційної взаємодії на запит у форматі публічності або іншим способом є однією із фундаментальних ознак, які притаманні транспарентності.

Основні ознаки транспарентності:

- пріоритет транспарентності над закритістю;
- невід'ємний взаємозв'язок транспарентності та верховенства права;
- достовірність інформації;
- комунікаційна відкритість;
- цифровізація на всіх рівнях;
- повнота інформації;
- своєчасність отримання інформації;
- цілісність інформації;
- реальна можливість стейкхолдерів вплинути на об'єкт, суб'єкт або певні рішення.

У функціональному розумінні транспарентність означає наявність ефективних комунікацій та взаємодії між зацікавленими суб'єктами, з метою отримання певної та достовірної інформації.

Відмітимо, що комунікативна концепція Ю. Габермаса розглядає інформацію як сферу спілкування та загальнонаукової рефлексії, тому інформація не існує поза комунікацією та з'являється, коли принаймні дві особи вступають у комунікацію [37].

Таким чином, інформація про виробничі можливості створюється та циркулює, якщо існує потреба задовольнити інформаційні потреби стейкхолдера індивіда або їх групи, які обумовлені рівнем розвитку економічної системи та ринкового середовища.

Транспарентність виробничих можливостей забезпечує відкритість та прозорість виробничої сфери з метою взаємодії зі стейкхолдерами та отриманням зворотного зв'язку за рахунок налагодженого інформаційно-комунікаційного компоненту.

Взаємозв'язок виробничих можливостей та транспарентності візуалізовано на рис. 3.8.

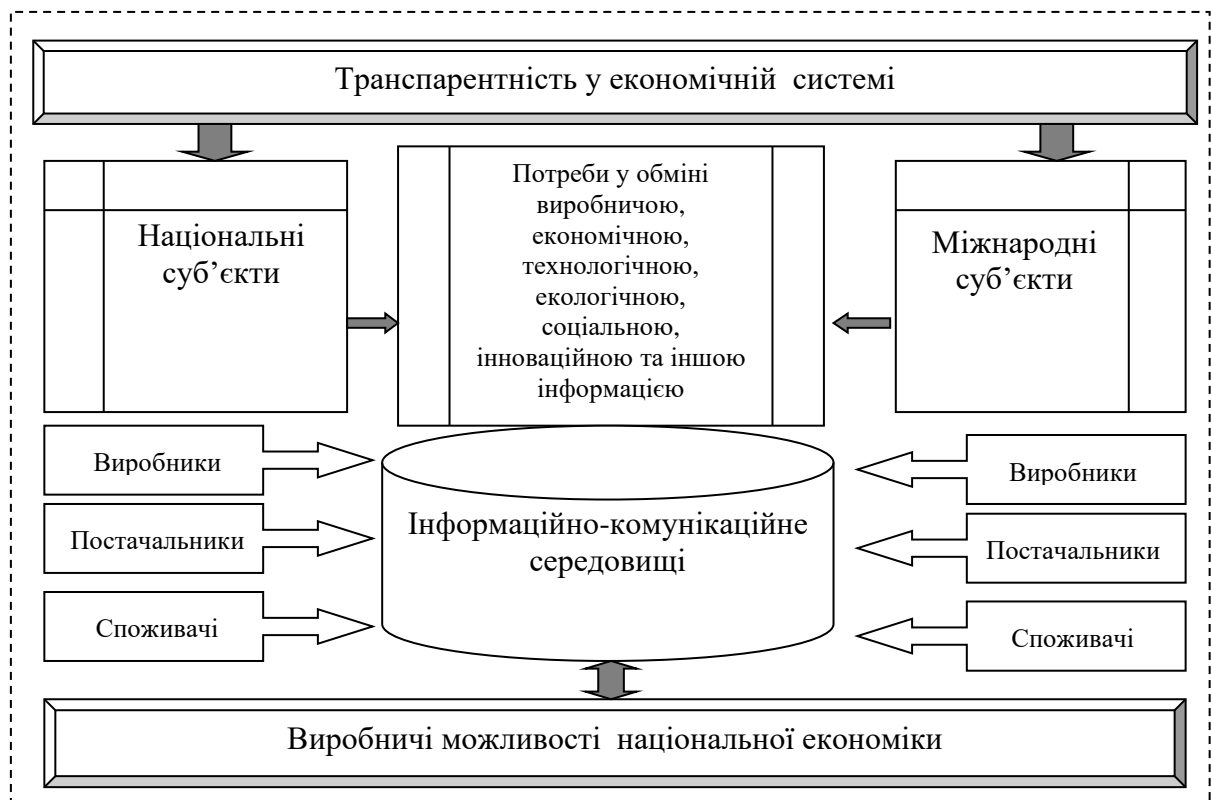

Рис. 3.8. Взаємозв'язок виробничих можливостей та транспарентності
(Джерело: побудовано автором)

Інформаційно-комунікаційний компонент процесу забезпечення підтримки та розвитку виробничих можливостей національної економіки розглядається як динамічна складова економічної системи, який, зберігаючи відносну стабільність, знаходиться в безперервній зміні, швидкості змін та на окремих сегментах має відмінності. Розвиток інформаційно-комунікаційного компоненту діалектичну єдність кількісних змін та якісних стрибків, які притаманні особливостям розвитку цифрової економіки.

Підкреслюємо, що дослідження інформаційно-комунікаційного компоненту процесу забезпечення підтримки та розвитку виробничих можливостей національної економіки здійснюється у наступному спрямуванні:

- семантичне або смислове спрямування;
- прагматичне або споживче;
- ресурсне;
- результативне;
- ефективне;
- синтаксичне;
- структурне;
- технічне;
- динамічне;
- оперативне, тактичне та стратегічне.

Запропоноване дослідження здійснюється локально за окремими рівнями економічної системи, тематично за окремими процесами виробничої сфери та за всією системою в цілому. Матеріали тематичного і локального дослідження необхідно використовувати при проведенні комплексного дослідження розвитку виробничих можливостей національної економіки. Комплексне дослідження виокремлюється на цільові складові, кожна з яких має певне самостійне значення та може ізольовано відбуватися.

Інформаційно-комунікаційний компонент процесу забезпечення підтримки та розвитку виробничих можливостей національної економіки має певну спрямованість:

- аналітичну або синтетичну;
- базисну або пріоритетну;
- вертикальну або горизонтальну;
- відкриту або закриту;
- вхідну та вихідну;
- інноваційну;
- мультиканальну або одно канальну;
- директивну або нормативну;
- довідкову або допоміжну;
- елементарну або комплексну;
- зовнішню та внутрішню;
- комерційну або конфіденційну;
- контрольну;
- міжгалузеву або внутрішньогалузеву;
- мультифакторну або одно факторну;
- облікову;
- паперову, електронну або з використанням інших видів носіїв інформації;
- поточну, оперативну, тактичну або стратегічну;
- регіональну, національну, міжнародну або глобальну;
- регулярну або періодичну;
- складну або нескладну.

Інформаційно-комунікаційний компонент є містком між всіма сегментами виробничої сфери. Інформаційно-комунікаційний компонент, якщо пройшов зважену обробку у формі обґрунтованого виокремлення та систематизації, може інтегрально використовуватися для вирішення

поставлених питань моніторингу, діагностики, аналізу, оцінювання, прогнозування, планування та управління у економічній системі.

Для розвитку сучасного транспарентного інформаційно-комунікаційного середовища необхідна глобальна інноваційна інформаційно-комунікаційна інфраструктура, яка потребує перманентного технологічного, організаційно та структурного розвитку з урахуванням впливу глобалізаційних змін.

Транспарентність виробничих можливостей національної економіки є сучасною ознакою системи регулювання та управління виробничою сферою й визначає рівень цивілізованості, гласності та демократизму відносин між її суб'єктами.

Удосконалена структурно-логічна модель транспарентності національної економіки візуалізована на рис. 3.2. На нашу думку, транспарентність сприяє інноваційно-інвестиційному розвитку національної економіки.

Необхідно пам'ятати, що транспарентність – це якісна характеристика, яка відображає прозорість відносин між суб'єктами економічної системи та стейкхолдерами. Транспарентність – це комплексна характеристика, яка складається з таких елементів:

- фінансово-економічна прозорість;
- нормативно-правова прозорість;
- прозорість системи управління;
- виробнича та технологічна прозорість;
- екологічна прозорість.
- соціальна прозорість.

Рис. 3.9. Удосконалена структурно-логічна модель прозорості національної економіки (Джерело: побудовано автором на основі [52])

Погодимося, що «прозорість національного макроекономічного середовища є основною умовою інвестиційної привабливості країни. Якщо суб'єктам національної економіки вдасться через свою відкритість залучити необхідні ресурси і реалізувати інноваційно-інвестиційні проекти, то сама

транспарентність виступає істотним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки» [52].

Розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності має враховувати:

- інноваційну й інвестиційну діяльність у ринковому середовищі;
- інтеграційну взаємодію, на всіх рівнях, у тому числі внутрішньогалузеву та міжгалузеву;
- вплив контрольованих і неконтрольованих факторів на ціноутворення результатів виробничої сфери;
- систему регулювання та управління на всіх рівнях;
- ефективне використання людського капіталу.

Системна модель формування параметрів розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності побудована на рис. 3.10.

Зауважимо, що від стратегічних рішень, які приймаються у порядку формування параметрів розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, залежить вирішення тактичних або оперативних завдань, які пов'язані з мінімізацією негативних впливів контрольованих і неконтрольованих факторів, а також загроз з метою безпечного динамічного розвитку країни із врахуванням сучасних вимог стейкхолдерів, зокрема міжнародних.

Відмітимо, що дослідження розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, має передбачати застосування системного та семантичного підходів до формування адаптивної спроможності національної економіки та її економічних суб'єктів створювати соціально-економічні блага за умови повного, ефективного та результативного використання ресурсного потенціалу та інноваційної складової, з метою залучення інвестиційних ресурсів ендogenousого й екзогенного характеру, що

забезпечить автентичне відновлення та перманентний розвиток національної економіки під впливом глобальних факторів.

Рис. 3.10. Системна модель формування параметрів розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності (Джерело: побудовано автором)

Таким чином, розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів є важливим пріоритетним завданням державних і регіональних інституцій країни, які мають чітко визначати необхідність застосування комплексної та системної транспарентності, що дозволяє забезпечити результативність й ефективність господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі та

залученням інвестиційних ресурсів, людського та інтелектуального капіталу, з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зниження бар'єрів щодо руху факторів виробництва у національному макроекономічному середовищі проявляється у посиленні ринкових засад та розвитку господарської діяльності в країні з урахуванням транспарентності.

Висновки до розділу 3

Дослідження теоретико-методичних основ дозволило розробити наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, які передбачають органічне поєднання логіки визначення стратегічних намірів, орієнтирів, національних програм і проєктів, особливого теоретико-методичного інструментарію та підходів, цілісної системи критеріїв і побудову взаємопов'язаного комплексу рішень, функціональних дій та обмежень, які формуються на основі результатів оцінки ситуації у макроекономічному середовищі й потенційних можливостей економічної системи у надзвичайних умовах, з метою фокусування на динамічному відновленні та розвитку національної економіки з дотриманням необхідного рівня безпекової складової. Розробка та реалізація стратегічних проєктів у надзвичайних умовах має здійснюватися на основі мультилатеральної оцінки потенціальних можливостей економічної системи, своєчасності виявлення та зниження негативного впливу військових дій, збереження ресурсного потенціалу, у тому числі людського капіталу. Крім того, є необхідність перманентного усунення можливих наслідків від бойових дій, диспропорцій і дисбалансу у складових економічної системи, що вимагає відповідних інституційних заходів та міжнародної підтримки. При формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін має визначатися регулюючий вплив державних і регіональних інституцій на функціонування економічної системи.

Доведено, що конкурентоспроможність національної економіки у надзвичайних умовах виступає однією з вагомих характеристик ефективності розвитку країни і, водночас, можливостей відновлення її економічного потенціалу в умовах воєнної агресії. Розроблено методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки, яке передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, зберігаючи при цьому оптимальний рівень конкурентних переваг у надзвичайних умовах, на основі організаційно-функціональної та інструментальної підтримки надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей, завдань і принципів, що забезпечить тактичну стабілізацію та поступовий стратегічний розвиток соціально-економічної системи країни. Механізм підтримки конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів має створюватися, враховуючи цілісність та взаємозв'язок відповідних компонентів, а також властивості та структурно-функціональні характеристики економічної системи для усунення дисбалансу між стратегічними цілями, отриманими результатами та ефективністю. Моделювання механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки базується на виокремленні певних сегментів, які характеризуються якісною змістовністю, індивідуальною функціональністю, синтезованим взаємозв'язком та спрямовані на поетапне досягнення стратегічної мети. Кожен параметричний сегмент механізму містить цільові критерії, які уможливають ефективність вектору підвищення конкурентоспроможності національної економіки, одиниць, враховуючи стан ресурсного потенціалу та надзвичайні умови функціонування економічної системи.

Обґрунтовано, що основним фактором ефективного розвитку національної економіки є максимальна відкритість господарських, економічних і соціальних процесів у макроекономічному середовищі країни, який полягає у тому, що економічні суб'єкти зобов'язані розкривати

інформацію щодо діяльності, а кожний представник суспільства має відповідне право на її отримання. Сформовані теоретичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, які передбачають застосування системного та семантичного підходів до формування адаптивної спроможності національної економіки та її економічних суб'єктів, створювати соціально-економічні блага за умови повного, ефективного та результативного використання ресурсного потенціалу та інноваційної складової, з метою залучення інвестиційних ресурсів ендogenous та екзогенного характеру, що забезпечить автентичне відновлення та перманентний розвиток національної економіки під впливом глобальних факторів. Обґрунтовано, що розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів є важливим пріоритетним завданням державних і регіональних інституцій країни, які мають чітко визначати необхідність застосування комплексної та системної транспарентності, що дозволяє забезпечити результативність й ефективність господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі та залученню інвестиційних ресурсів, людського та інтелектуального капіталу, з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зниження бар'єрів щодо руху факторів виробництва у національному макроекономічному середовищі проявляється у посиленні ринкових засад та розвитку господарської діяльності в країні. З'ясовано, що від стратегічних рішень, які приймаються у порядку формування параметрів розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, залежить вирішення тактичних або оперативних завдань, які пов'язані з мінімізацією негативних впливів контрольованих і неконтрольованих факторів, а також загроз, з метою безпечного динамічного розвитку країни із врахуванням сучасних вимог стейкхолдерів, зокрема, міжнародних.

Основні наукові положення, викладені у розділі, опубліковано в авторських роботах [12; 16; 18; 19; 21].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробці теоретико-методичних, концептуальних і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. Отримані наукові результати сприятимуть підвищенню ефективного розвитку національної економіки.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки та рекомендації:

1. З'ясовано, що розвиток економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий. Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі можуть бути визначені як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки. Дослідження економічних чинників стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки у їхній єдності та взаємообумовленості забезпечує якісно нове, глибше осмислення закономірностей економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання. За підсумками досліджень, визначено, що сестейновий розвиток економічної системи представляє собою процес формування цілісної системи, що обумовлює перманентне відтворення та трансформацію соціально-економічних та екологічних процесів, який спрямований на оптимізацію використання економічних, технічних, наукових, екологічних та соціальних ресурсів, для забезпечення збалансованого розвитку національної економіки. Дослідження генезису парадигм та теорій системи розвитку національної економіки дозволило визначити, що забезпечення економічного розвитку національної економіки

в умовах глобальних змін представляє собою сукупність заходів, які спрямовані на мультисегментний розвиток господарської системи країни з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів та використанням комплексного інструментарію.

2. Розроблено методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні економічного розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів, які передбачають цілеспрямовану взаємодію структурно-функціональних сегментів економічної системи, яка забезпечує отримання планових або прогнозних результатів на основі горизонтальної, вертикальної, діагональної та мультикомбінованої інтеграції з урахуванням синергетичного ефекту, що забезпечить відновлення та розвиток національної економіки у після воєнному періоді. Розроблена концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів надає теоретико-методичну підтримку структурній і функціональній трансформації економічних суб'єктів у національному макроекономічному середовищі. Інтеграційні процеси сприятимуть структурній збалансованості у національній економіці, технологічному трансферту між економічними суб'єктами, обміну сучасними або інноваційними технологіями та підвищенню економічної стійкості у господарській системі країни з урахуванням синергетичного ефекту. Доведено, що інтеграційні процеси необхідно здійснювати з урахуванням принципів цілеспрямованості, селективності, з адаптацією до впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

3. Розроблено наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін, які передбачають органічне поєднання логіки визначення стратегічних намірів, орієнтирів, національних програм і проєктів, специфічного теоретико-методичного інструментарію та підходів, цілісної системи критеріїв і побудову взаємопов'язаного комплексу рішень, функціональних дій та

обмежень, які формуються на основі результатів оцінювання ситуації у макроекономічному середовищі й потенційних можливостей економічної системи в надзвичайних умовах, з метою фокусування на динамічному відновленні та розвитку національної економіки з дотриманням необхідного рівня безпекової складової. Розробка та реалізація стратегічних проєктів у надзвичайних умовах має здійснюватися на основі мультилатеральної оцінки потенціальних можливостей економічної системи, своєчасності виявлення та зниження негативного впливу військових дій, збереження ресурсного потенціалу, у тому числі людського капіталу. Крім того, є необхідність перманентного усунення можливих наслідків від бойових дій, диспропорцій і дисбалансу у складових економічної системи, що вимагає відповідних інституційних заходів та міжнародної підтримки. При формуванні стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін має визначатися регуляторний вплив державних і регіональних інституцій на функціонування економічної системи.

4. Розроблено методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки, яке передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, що зберігаючи оптимальний рівень конкурентних переваг у надзвичайних умовах, на основі організаційно-функціональної та інструментальної підтримки надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей, завдань і принципів, що забезпечить тактичну стабілізацію та поступовий стратегічний розвиток соціально-економічної системи країни. Моделювання механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки базується на виокремленні певних сегментів, які характеризуються якісною змістовністю, індивідуальною функціональністю, синтезованим взаємозв'язком та спрямовані на поетапне досягнення стратегічної мети. Кожен параметричний сегмент механізму містить цільові критерії, які

уможливлюють ефективність вектора підвищення конкурентоспроможності національної економіки, одиниць, враховуючи стан ресурсного потенціалу та надзвичайні умови функціонування економічної системи.

5. Сформовані теоретичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності, які передбачають застосування системного та семантичного підходів до формування адаптивної спроможності національної економіки та її економічних суб'єктів створювати соціально-економічні блага за умови повного, ефективного та результативного використання ресурсного потенціалу та інноваційної складової, з метою залучення інвестиційних ресурсів ендogenousого й екзогенного характеру, що забезпечить автентичне відновлення та перманентний розвиток національної економіки під впливом глобальних факторів. Обґрунтовано, що розвиток виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів є важливим пріоритетним завданням державних і регіональних інституцій країни, які мають чітко визначати необхідність застосування комплексної та системної транспарентності, що дозволяє забезпечити результативність й ефективність господарської діяльності у національному макроекономічному середовищі та залучення інвестиційних ресурсів, людського та інтелектуального капіталу, з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зниження бар'єрів щодо руху факторів виробництва у національному макроекономічному середовищі проявляється у посиленні ринкових засад та розвитку господарської діяльності в країні.

6. Розроблено та обґрунтовано концептуальну модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи, яка дозволяє візуалізувати архітектуру взаємозв'язків з пропорційністю інтегрованих сегментів на основі принципу біфуркації з орієнтацією на параметричне синтезування інструментів фундаментальної та практичної спрямованості, що уможливорює поступову модернізацію макроекономічного середовища завдяки перманентній активізації соціально-економічних процесів.

Доведено, що своєчасне виявлення контрольованих і неконтрольованих факторів впливу уможлиблює зниження ризиків для моделі стійкого економічного розвитку соціально-економічної системи. Стійкий розвиток виконує роль атрактора, впливаючи на структурно-функціональні перетворення у соціально-економічній системі. Загальні аспекти стійкого розвитку соціально-економічної системи фокусується на макроекономічній стабільності, результативності, ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності господарського комплексу країни й суспільної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адам Сміт. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. К.: Port-Royal, 2001. 596 с.
2. Адаптаційний потенціал забезпечення стійкого функціонування реального сектора економіки України в умовах глобальної нестабільності: кол. моногр. / за ред. М. О. Кизима ; авт. кол. : М. О. Кизим, В. Є. Хаустова, В. І. Отенко, Н. В. Белікова, О. Ю. Полякова, О. Ю. Іванова, Д. Г. Михайленко, В. О. Шликова, Є. М. Крячко, І. Б. Семигуліна, О. В. Шпілевський, О. М. Леванда, Р. В. Харченко, О. С. Матвейченко. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 176 с. URL: <https://ndc-ipr.org/media/publications/files8F.pdf> (дата звернення: 12.02.2022).
3. Актуальні питання інноваційного розвитку держави, регіонів, підприємств : [кол. монографія] / [В. І. Захарченко, М. М. Меркулов та ін.]; під ред. В. І. Захарченко. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2014. 182 с.
4. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку промисловості України: проблеми та рішення. Економіст. 2005. № 6. С. 28-33.
5. Амоша О. І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні. Економіка промисловості. 2005. № 5 (31). С. 15-21.
6. Андрусів У., Зелінська Н., Гальцова О., Селезньова О., Багорка М., & Юрченко Н. (2022). Соціально-економічний розвиток України в контексті використання розумної спеціалізації в її регіона. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 248–258. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3729>
7. Артеменко Л. Б., Ціх Г. В. Оцінка стану та шляхи забезпечення якісного економічного зростання в Україні. Колективна монографія «Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем». URL.: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21285/2/SSEP_2016_Artemenko_L_B -Otsinka_stanu_ta_shliakhy_32-51.pdf. (дата звернення 04.04.2022).

8. Баб'як М.М., Хомош Ю.С. Ресурсний підхід у сучасному менеджменті. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 3. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/21.pdf. (дата звернення: 16.02.2022).

9. Барна М. Ю. Методи дослідження економічних явищ і процесів. Комп'ютерне моделювання та інформаційні технології в науці, економіці і освіті : зб. наук. праць. VIII Всеукр. наук.-практ. конф.; Черкаси-Одеса, 25-27 травня 2011 р. Черкаси : Видавець Вовчок О. Ю., 2011. С. 113-115.

10. Барна М. Ю. Теоретичні основи дослідження інвестиційного процесу як об'єкту державного регулювання. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів : [кол. монографія]. Львів : Растр-7, 2014. С. 7-38.

11. Билязе А. С., Слепнева Л. Д., Билязе Л. П. Эффективность денежно-кредитной политики в Украине на современном этапе. Наукові праці Дон НТУ 2004. № 87. С. 134-141.

12. Білязе О. С. Управління портфельними інвестиціями в умовах сучасного фінансового ринку. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 5. Т. 2, С. 145-149.

13. Білязе О. С., Кривоберець Б. І., Білязе Л. П. Удосконалення оптимізації фінансових інвестицій фізичних осіб в Україні шляхом застосування моделі Г. Марковіца. Наукові праці ДонНТ. 2009. № 36-1. С. 260-264.

14. Білязе О. С. Інтеграційна складова у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. №4 (28). С. 83-92.

15. Білязе О. С. Концепції домінант управління суб'єктами національної економіки. Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 480-483.

16. Білязе О. С. Ризик фінансових інвестицій в умовах активної моделі управління. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. 2009. № 3 (17). С. 26-30.

17. Білязе О. С. Соціально-економічні та екологічні компоненти якості розвитку національної економіки. Соціогуманітарний вимір сучасних трансформацій. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2021 року). Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 93-95.

18. Білязе О. С. Стратегія ефективного розвитку держави в глобалізаційних процесах. Економіка та суспільство. 2022. № 39. С.1-6.

19. Білязе О. С. Трансформація Глобальних процесів на розвиток економіки Матеріали XI Міжнародної науково–практичної конференції «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2022, С. 23-24.

20. Білязе О.С. Ensuring progressive structural dynamics of the national economy in conditions global challenges. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування обліково-аналітичного забезпечення організаційно-управлінської підтримки суб'єктів національної економіки» (25 травня 2022 року, м. Одеса) / МОН України; ОНУ імені І.І. Мечникова; кафедра обліку та оподаткування; відп. ред. Н.Л. Кусик; ред. кол.: О.В. Побережець, Є.І. Масленніков, М.М. Гоголь [та ін.]. Одеса, 2022. С 90-92.

21. Білязе О.С. Критерії оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку. Причорноморські економічні студії. 2022. Вип. 75. С. 25-32.

22. Білязе О.С. Концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. Інфраструктура ринку. 2020. С. 198-203.

23. Богун М. М. Особливості розвитку детермінації «економічне зростання» та «економічний розвиток» в країні.

URL:https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/35443/Bogun_159-168.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 22.01.2022).

24. Бондар О.І., Галушкіна Т.П., Унгурян П.Я. «Зелена» економіка як підґрунтя екологізації місцевого розвитку: монографія. За заг. ред. д.б.н., проф. О.І. Бондаря. Херсон: Олді-Плюс, 2018. 238 с.

25. Бубенко П.Т., Гусев В.А. Продовжуємо заговорювати інноваційний розвиток. Економіка України, 2016, №7(656). С. 82-92.

26. Бублик Є. О. Забезпечення економічної стабільності в умовах фінансової відкритості: зміна підходів та висновки для України. Економічна теорія. 2019. № 4. С. 42-53.

27. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз: Навч. посіб. Житомир: ПП «Рута», 2003. 680 с.

28. Бутко М.П. Біфуркаційний стан державотворчого ядра України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу. Економіка України, 2017, №10(671). С. 49-64.

29. Бутко М.П., Харченко Ю.П. Інституціональні засади модернізації продуктивних сил регіонів України в умовах децентралізації управління. Економіка України, 2020, №8(705). С. 58-75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.08.058>. (дата звернення 15.01.2022)

30. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

31. Венгер В. В. Показники економічного зростання: галузевий аспект. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 7. С. 33-37.

32. Вишневський В.П. Глобальна неоіндустріалізація та її уроки для України. Економіка України, 2016, №8(657). С. 26-43.

33. Вовканич С.Й. Префекти в системі децентралізації влади: новий інститут, модерна інституція (організація) чи розвиток в Україні неоінституціоналізму? Регіональна економіка, 2016, № 2(80). С. 18-33.

34. Войнович Р. Глобальна контракція як засіб здійснення глобальної інтеграції та її вплив на державне управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. № 1. С. 5-14.

35. Волошина О.А. Теоретичні аспекти визначення та сутності економічного розвитку підприємства. Економіка та суспільство. 2018. № 15. URL:<http://economyandsociety.in.ua/journal-15/22-stati-15/1843-voloshina-o-a> (дата звернення 11.02.2022).

36. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія. К.: УАДУ, 2002. 392 с.

37. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство. Львів, 2000. 318 с.

38. Galtsova, O., Pulina, T., & Holovko, O. (2020). The use of swot analysis methodology for complex evaluation of enterprises' cluster association development under globalization. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6(5), 163-170. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-5-163-170>

39. Гальцова О.Л. Стратегічні орієнтири розвитку зовнішньоекономічної діяльності промисловості України в контексті євроінтеграційних процесів : Приазовський економічний вісник: електронне наукове видання. 2018. Вип. 6 (11). С. 120-123.

40. Гальчинський А.С. Універсальний словник-енциклопедія.-4-е вид.- К.: Тека, 2006.

41. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: [моногр.] [за ред. В. М. Геєця, А. А. Мазаракі]. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. Ч. 1/2. 389 с.

42. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Харків: Константа, 2006. 272 с.

43. Геєць В.М. Ендогенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності відносин держави, бізнесу та суб'єктів голосування. Економіка України, 2018, №7(680). С. 3-19.

44. Гусєва, Ю.Ю. Теоретичне підґрунття використання інформаційної технології адаптивного управління проектами та програмами/ Ю.Ю. Гусєва, О.С. Мартиненко, І.В. Чумаченко // Управління розвитком складних систем. – 2017. - № 32. – С. 17 - 21.

45. Герасимчук В.Г. Стратегія розвитку промислового комплексу: наміри, механізми реалізації, відповідальність. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/230058/228866>.

46. Глуха Г.Я. Система факторів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2014. №1 URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2014_1_223_231.pdf. (дата звернення 15.12.2021)

47. Головченко О. Ю. Забезпечення стійкого зростання національної економіки в умовах глобалізації: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. Одеса, 2020. 244 с.

48. Головченко О. Ю. Історичні аспекти шляхів розвитку та зростання національної економіки. Інфраструктура ринку. 2018. № 26. С.437-443.

49. Головченко О. Ю. Механізм макроекономічного регулювання стійкого зростання національної економіки в адаптивних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародних економічних відносин та світове господарство. 2019. Випуск 28. Частина 1. С. 180-187.

50. Гордей О.Д., Миркун Б.А. Сучасний стан соціального та економічного розвитку України. БІЗНЕСІНФОРМ. 2019. № 10 URL:https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-10_0-pages-151_157.pdf (дата звернення 12.12.2021).

51. Григор'єв Г. С. Глобалізаційні економічні процеси національної економіки. Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Том. 53: Економічні науки. Київ.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2006. С. 29-39.

52. Григор'єв Г. С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2017. 380 с.

53. Грималюк А.В. Невизначеність та економічний розвиток. Економіка України, 2016, №9(658). С. 19-30.

54. Данилишин Б. та інші Шляхом Європейської інтеграції., К.: ІВЦ Держкомстату України, 416 с.

55. Дікарев О. А. Стратегічне управління інтеграційними процесами в агропродовольчому комплексі України // Економіка АПК, 2014. -№ 6. - С. 87-91.

56. Державна служба статистики України. URL.: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 15.07.2022).

57. Державна фінансова політика економічного розвитку. Зимовець В.В. монографія. НАН України. Ін-т екон.тапрогнозув.- К. 2010. 356 с

58. Дименко Р. А. Теоретико-методологічне забезпечення стратегічного оцінювання національної економіки в умовах глобалізації. Менеджмент ХХІ століття: глобалізаційні виклики : колективна монографія за заг. ред. д.е.н., проф. І. А. Маркіної. Полтава: Видавництво «Сімон», 2017. С. 55-63.

59. Дименко Р. А. Теоретико-методологічні засади процесу державного регулювання та стратегічного розвитку телекомунікаційної індустрії : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 365 с.

60. Диха М. В. Інвестиційно-інноваційна стратегія як взаємоузгоджена система розвитку економіки країни // Інноваційна економіка. 2013. №1. С.27-32.

61. Дмитренко Г.А., Головач Н.В. Людиноцентрична сутність економічного розвитку. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 29. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/543/521> (дата звернення 01.02.2022).

62. Дорош О.І. Визначення сутності поняття «ринкова орієнтація». Ефективна економіка. 2012. № 3. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1001> (дата звернення: 11.02.2022).

63. Дребот О.І., Гадзало А.Я. Інституціональне забезпечення природокористування: проблеми термінології. Економіка України, 2018, №5(678). С. 73-84.

64. Друкер П. Эффективное управление / Пер. с англ. М. Котельниковой. М.: Астрель, 2004. 284 с.

65. Економічна динаміка: сучасні досягнення та перспективи розвитку : Постанова Президії Національної академії наук України від 24.10.2008 р. № 264. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0264550-08> (дата звернення: 10.12.2021).

66. Енциклопедія сучасної України. URL:https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18796 (дата звернення 14.12.2021).

67. Жученко А.М. Поняття сталого розвитку в сучасній економіці. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 13. 2016. С. 431-434.

68. Запоточний І. В., Захарченко В. І. Державне регулювання регіональної економіки. Харків- Львів-Одеса: ТОВ «Одіссей», 2003. 592 с.

69. Захарченко В. И., Меркулов Н. Н., Ширяева Л. В. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика : [моногр.] Одесса: «Печатный дом», «Фаворит». 2011. 598 с.

70. Зверяков М.І. Промислова політика і механізм її реалізації. Економіка України, 2016, №6(655). С. 3-18.

71. Зверяков М.І. Уроки ринкової трансформації в Україні. Економіка України, 2016, №8(657). С. 7-25.

72. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). URL:<http://surl.li/aybos>. (дата звернення 01.02.2022).

73. Іванов С. В., Ляшенко В. І. Науково-методичне забезпечення оцінки процесів модернізації національної економіки. International Scientific

Conference Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions: Conference Proceedings. Part 1 (September 28, 2016). Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2016. P. 55-59.

74. Іванов С. В., Перебийніс В. І., Котов Є. В., Федірець О. В. Розвиток національної економіки на засадах неоіндустріальної модернізації. Управління економікою: теорія та практика. Четверті Чумаченківські читання: зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2015. С. 31-41.

75. Іванченко В.О. Організаційні засади функціонування інституту підприємництва в економіці. Економіка АПК, 2019, №9. С. 109-117. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909109> (дата звернення 15.01.2022)

76. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : [моногр.] ; Вип. 1 / за ред. д.е.н., доц. Є.І. Масленнікова. Херсон: Гринь Д.С., 2016. Вип. 1. 854 с.

77. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : [моногр.] ; Вип. 4 / за ред. д.е.н., доц. Волощук Л. О., д.е.н., проф. Є.І. Масленнікова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. Випуск 4. 524 с.

78. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Вип. 2. За ред. д.е.н., доц. Ковтуненко К.В., д.е.н., доц. Є.І. Масленнікова. Херсон: Гринь Д.С., 2017. 906 с.

79. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Вип. 3 Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Вип. 3 / за ред. д.е.н., доц. Коваленко О. М., д.е.н., проф. Є.І. Масленнікова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 634 с.

80. Інноваційна Україна 2020 : [нац. доп.] за заг. ред. В.М. Гейця та ін. К.: [б.в.], 2015. 336 с.

81. Інформація про наслідки для довкілля від російської агресії в Україні 24 лютого - 14 березня 2022 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39034.html> (дата звернення 25.03.2022 р.)

82. Карпін С. І. Теоретичні аспекти інвестиційно-інноваційної інтеграційної стратегії розвитку агропромислового комплексу. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2021. № 3. С. 15-21.

83. Карпін С. І. Формування інвестиційно-інноваційної інтеграційної стратегії розвитку агропромислового комплексу в умовах глобальних викликів. Український журнал прикладної економіки. 2021. № 2. С. 267-272.

84. Кизим Н. А., Омаров Ш. А. Практика составления и проблемы реализации стратегии развития Украины и ее регионов. Проблемы економіки. 2010. № 4. С. 13-21.

85. Кирилов Ю.Є. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. Ефективна економіка № 12, 2016. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5297> (дата звернення 12.12.2021).

86. Клименко Л.В., Загороднюк О.В., Халахур Ю.Л. Діалектика поняття «економічний розвиток підприємств» в системі менеджменту. Підприємництво та інновації. 2020. Вип. 12. URL:<http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/318/312> (дата звернення 01.02.2022).

87. Коваленко Н. В., Гонтова Н. В. Сутність поняття адаптація в контексті інноваційного розвитку підприємства. Економічний вісник Донбасу № 2 (28), 2012. http://www.evd-journal.org/download/2012/2012-2/EVD_2012_2-147-154.pdf.

88. Козловський С. В. Індикативні методи забезпечення стійкості економіки України. Ефективна економіка. 2013. № 10. С. 1-6.

89. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Вибір драйверів управління розвитком національної економіки на основі прогнозування. Економічний простір: зб. наук. пр. Дніпро: ПДАБА, 2018. № 135. С. 116-123.

90. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Стратегічні орієнтири розвитку національної економіки. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29. Ч. 1. С. 28-32.

91. Корсікова Н. М., Захарченко В. І., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : [навч. посіб.]. К.: Центр навчальної літератури, 2012. 448 с.
92. Корчинська О. О. Управління соціально-економічним розвитком об'єднаних територіальних громад. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: Проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 7, № 4(2). С. 81-88.
93. Кредісов А.І. Теоретичні підходи до дослідження етапів розвитку ринкової економіки. Економіка України, 2017, №9(670). С. 3-18.
94. Кредісов А.І., Білоус А.О. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та його використання в Україні. Економіка України, 2016, №2(651). С. 4-15.
95. Кузнецов Е. А. Актуальные проблемы экономики и менеджмента: теория, инновации и современная практика : [моногр.] ; в 3 т. Херсон: Гринь Д. С., 2014. Т. 3. 584 с.
96. Лагутін В.Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства. Економіка України, 2018, №9(682). С. 13-25.
97. Линник О. О. Стратегія макроекономічного розвитку України в умовах боргової кризи: досвід, теорія та практика. Економіка та право. Сер.: Економіка. 2016. № 2. С. 131-136.
98. Лозінський Р., Янковий В. Прогнозування ринку металургійної продукції України на базі виробничої функції. Науковий вісник ОНЕУ. 2018. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/257/pdf/174-190.pdf>.
99. Лопатинський Ю.М., Кифяк В.І. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : [монографія]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 248с.
100. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.

101. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблема и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; Пер. с 14-го англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2005. XXXVI, 972 с.
102. Мандибура В.О., Хижняк В.О. Основна суперечність відносин споживчого ринку та шляхи її подолання. Еко-номіка України, 2018, №3(676). С. 69-88.
103. Маргасова В. Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління. Чернігів : Десна Поліграф, 2014. 416 с.
104. Маргасова В. Г., Клименко Т.В., Сакун О.С. Актуальні проблеми формування та розвитку промисловості в умовах інформаційної економіки України [колективна монографія]. ЧНТУ. Київ, Видавець Брагинець О.В. 2017. 292 с.
105. Маргасова В. Г., Сіренко К. Ю. Державне регулювання розвитку промисловості в умовах трансформаційних змін в економіці України. Бізнес-Інформ. №5. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2016. С.54-60.
106. Мариненко Н.Ю. Діалектичний аналіз понять «адаптація» та «адаптаційний розвиток». Глобальні та національні проблеми економіки.2016. Вип. 13. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/64.pdf>(дата звернення: 15.02.2022).
107. Масленніков Є.І. Забезпечення системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства: теорія і методологія: дисерт. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04. Київ, 2015. 443 с.
108. Масленніков Є.І. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств у системі економічного управління. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 307-313.
109. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.

110. Масленніков Є.І., Мельник Ю. М. Забезпечення системи управління фінансово-економічною стійкістю та розвитком підприємств готельно-ресторанної та торгової сфери. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2021. Том 21. Вип. 1 (47). С. 20-33.

111. Масленніков Є.І., Харькова Н.С. Грошово-кредитні інструменти державного регулювання попиту у національному макроекономічному середовищі. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 11/2. С. 31-34.

112. Масленніков Є.І., Якубовський С.О., Белякова В.В. Принципи державного регулювання національної економіки в умовах глобалізації. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2017. Том 22. Випуск 2(55). С. 65-69.

113. Мельник Ю. М. Теоретико-методологічні засади регулювання розвитку промисловості у національній економіці : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 365 с.

114. Минцберг Г., Куинн Дж. Б., Гошал С. Стратегический процесс: концепции, проблемы, решения; пер. с англ. / под ред. Ю. Н. Каптуревского. СПб. : Питер, 2001. 684 с.

115. Михайлова Н.А. Конкурентные преимущества национальной экономики в условиях глобализации: роль плана и рынка. Диссертация на соискание научной степени кандидата наук. 08.00.01 – экономическая теория. СПб: СГЭУ. 2018. 206 с.

116. Мних Є.В. Збалансована система інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту : Вісн. Нац. Ун-ту «Львів. політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: Етапи становлення та проблеми розвитку./ Відповід. ред. д.е.н., проф. О.Є. Кузьмін. Львів, Вид-во Львів. політехніки. 2012. № 722. С. 155-159.

117. Морщавка Ю. А. Методические подходы к определению сущности развития предприятия. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. Випуск 190: В 4 т. Том II. С. 417-427.

118. Морщавка Ю. А., Чмутова И. Н., Потехина Г. Ф. Обобщение концептуальных подходов к сущности финансового потенциала предприятия. Вісник Хмельницького національного університету. Том 1. Економічні науки. Хмельницький, 2005. №3. С.253-257.

119. Морщавка Ю. О. Забезпечення стратегії розвитку видавничої галузі національної економіки: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. Львів, 2019. 238 с.

120. Морщавка Ю. О. Методичне обґрунтування параметрів оцінки динаміки ефективної стратегії розвитку та економічного зростання у видавничій галузі. Ефективна економіка: наук. журн. 2018. № 12. Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/201.pdf.

121. Мощицька Т. О. Державні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання розвитку економіки. Проблеми економіки. 2010. № 3. С. 28-33.

122. Мумладзе А. О. Забезпечення інноваційного розвитку національної економіки в контексті трансформації фінансово-економічних процесів: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. Одеса, 2021. 240 с.

123. Мумладзе А. О. Концептуальна основа державної підтримки інноваційного розвитку національної економіки. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 4. С. 10-17.

124. Мумладзе А. О. Механізм регулювання інноваційного розвитку національної економіки в контексті трансформації фінансово-економічних процесів. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2020. Том 25, вип. 6 (85). С. 62-69.

125. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL. : <http://www.nbuv.gov.ua>. (дата звернення 14.02.2022)

126. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

127. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України : наукова доповідь / за ред. д.е.н. І.М. Бобух ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2018. 390 с.
128. Небрат В.В. Формування національного підприємництва та зовнішньоторговельних зв'язків України (XVI–XVII ст.). Економіка України, 2017, №8(669). С. 73-85.
129. Ненно І. М. Зменшення інтегрального ризику банкрутства за рахунок використання переваг ризик-менеджменту. Вісник НУ «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2016. № 851. С. 27-35.
130. Омельчук О., Садогурська С. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. Екодія. Квітень. 2022. Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>]]»
131. Оголь Д. О. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 2. С. 67-72.
132. Омельченко Р.В. Інноваційні фактори циклічності економічного розвитку. Економічний часопис XXI. 2011. Вип. 1-2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32021/09-Omelchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.02.2022).
133. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua>.
134. Папп В. В., Бошота Н. В. Європейський досвід формування стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. Львів: ІРД НАН України, 2019. Вип. 2(136). С. 3-6. Геращенко С. О., Чернобаєв В. В. Взаємозв'язок економічної свободи, підприємництва та економічного розвитку у глобальній економіці. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2019. № 4 (68). <https://doi.org/10.33271/ev/68.036>.

135. Партин Г., Дідух О. Капітальні інвестиції: сутність, сучасні тенденції та вплив на зростання обсягів ВВП. Ефективна економіка. Вип. 3, 2021. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.86.
136. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : монографія. Херсон : Видавництво : Грінь Д.С., 2016. 500 с.
137. Покатаєва О. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід // Монографія, Запоріжжя, Вид-во КПУ, 2009.
138. Портер М. Конкуренція. М.: Издательский дом «Вильяме», 2006. 496 с.
139. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text>]
140. Пошедін О. І. План Маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції. Наукові записки. Т. 104. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3829/Poshedin_Plan.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.02.2022).
141. Приходько В. П. Система загроз національним економічним інтересам України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 10-13.
142. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення: 14.11.2021).
143. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. Дата оновлення : 12.10.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1621-15> (дата звернення 25.12.2020).

144. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. Дата оновлення : 14.01.2020. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення 15.07.2022).

145. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Дата оновлення : 18.12.2017. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 25.12.2020).

146. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. №40-IV. Дата оновлення: 05.12.2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення 21.01.2021).

147. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств: моногр. К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2007. 535 с.

148. Луцька Н.Інтеграційні процеси у сфері економіки та їх підтримка з боку української держави. Економіка та держава. Вип. 12, 2013. С. 59 – 61.

149. Радіонов Ю.Д. Інституціональна теорія як інструмент дослідження бюджету. Глобальні та національні проблеми економіки, 2016, випуск 14. С. 36- 41.

150. Разумова Г. В. Використання полідіагностичних індикаторів для оцінювання розвитку національної економіки. Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 травня 2019 р.). Дніпро: ПДАБА, 2019. С. 37-40.

151. Разумова Г. В. Місце системи показників оцінки розвитку національної економіки в оцінюванні регуляторної політики. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12 липня 2019 р.): у 2-х ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 2. С. 44-46.

152. Разумова Г. В. Підхід до оцінювання розвитку національної економіки. Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive

Environment:II International Scientific Conference (Le Mans, May, 24th, 2019). France: Baltija Publishing, 2019. P. 59-61.

153. Разумова Г. В., Попова К. В. Державне регулювання модернізації національної економіки. Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 01 листопада 2019 р.): у 2-х ч. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. Ч 2. С. 183-185.

154. Різак Т. В. Механізми регулювання конкурентоспроможності регіональних кластерів в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2015 Випуск 5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/150.pdf> (дата звернення 11.08.2022).

155. Рудь Ю.Л. Всеосяжний розвиток як нова модель національної економіки. Причорноморські студії. Випуск 13-1. 2017 URL: http://bses.in.ua/journals/2017/13-1_2017/54.pdf (дата звернення 24.01.2022)

156. Савченко В. Ф. Державне регулювання як сучасна складова економічного розвитку в Україні. Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів. URL: <http://pneu.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=34>. (дата звернення 24.01.2022)

157. Сагайдак Ю., Скопенко Н. Екологізація економіки України. Вісник ТНЕУ 2011. № 5-2. С. 250-260.

158. Салига К.С. Ефективність реальних інвестицій. Монографія, Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ, 2007.

159. Сардак С.Е. Вплив цивілізаційних та культурних чинників на економічний розвиток. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9 URL: https://www.researchgate.net/publication/322578994_Vpliv_civilizacijnih_ta_kulturnih_cinnikiv_na_ekonomichniy_rozvitok. (дата звернення: 14.02.2022).

160. Саричев В.І. Теоретичні основи глобалізації світової економіки в контексті дослідження тенденцій людського розвитку. Ефективна економіка. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1701>

161. Сафонов Ю. М., Григор'єв Г. С. Теоретико-методологічне забезпечення стратегічного оцінювання національної економіки в умовах глобалізації. Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики: [монографія] / за ред. І. А. Маркіної. Полтава: Видавництво «Сімон», 2017. С. 107-156.

162. Сафонов Ю. М. Інжиніринг інструментів державного регулювання господарських процесів. Вчені записки університету «КРОК» / Ун-т економіки та права «КРОК». К.:, 2011. Вип. 26, Т. 2. Конкурентоспроможність економіки та управління інноваційними процесами (глобальний, національний та регіональні рівні). С. 110 - 114.

163. Сафонов Ю. М., Побережець О.В. Аналітичне забезпечення оперативного та стратегічного планування економічних результатів діяльності промислового підприємства : Економічний вісник університету. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди. 2016. № 28/1. С. 67-77.

164. Свириденко Ю. Як буде відновлюватися Україна? URL:<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/21/7341214/> (дата звернення 11.02.2022).

165. Семенов А.Г. Формування стратегії забезпечення фінансової стійкості промислового підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2019, С. 119-125.

166. Сіденко В.Р. Важкі дилеми оновлення глобальної інституційної архітекτονіки. Економіка України, 2017, №4(665). С. 3-21.

167. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. 2015. Вип. 2(1). С. 66-70. : URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2(1)_13).

168. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. М.: Ексмо, 2007. 960 с.

169. Соціальні та трудові чинники сталого економічного зростання: можливості й механізми активізації: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, Л.Л. Шамілева, Я.В. Остафійчук, В.П. Антонюк, Ю.С. Залознова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 464 с.

170. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2018: колективна монографія / за ред. проф. Є. В. Хлобистова; Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ін-т телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, Донецький держ. ун-т управління, Вища економіко-гуманітарна школа. Київ, 2018. 668 с.

171. Станіславик О. В. Теоретико-методологічні засади забезпечення конкурентоспроможності промислового комплексу національної економіки: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 376 с.

172. Старостенко Г. Г., Булгаков Ю. В. Бюджетна система: навч. посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 240 с.

173. Статистичний збірник «Праця України у 2020 році». К.: ТОВ Видавництво «Август Трейд», 2021. 232 с.

174. Статистичний збірник «Робоча сила України 2020». К.: Державна служба статистики України, 2021. 190с.

175. Степаненко С. В. Визначення основних засад регуляторного втручання в економіку залежно від функцій держави в реалізації цілей суспільного розвитку. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1 (43). С. 147-152.

176. Столярчук Н.М. Вплив соціально-економічних інститутів на розвиток обліку та внутрішнього аудиту інноваційної діяльності. Економіка АПК, 2015, №9. С. 60-67.

177. Стратегічні рішення: сутність, особливості, рівні. URL.: https://studopedia.com.ua/1_131951_strategichni-rishennya-sutnist-osoblivosti-rivni.html (дата звернення 11.04.2022).

178. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення 15.12.2020).

179. Сьомченко В. В. Інтелектуальний капітал як фактор розвитку інноваційної економіки. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2012. Вип.2. Т.1. С. 196-199.

180. Табачкова Н. А. Українські реалії та перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(3). С. 71-74 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6%283%29__18. (дата звернення 12.12.2021)

181. Тарасевич В.М. Інституціональна теорія: методологічні пошуки і гіпотези. Економічна теорія, 2004, №2. С. 45-56.

182. Тарасевич В.М. Чверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. Економіка України, 2017, №7(668). С. 3-21.

183. Тарасевич В.М. Чверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. Економіка України, 2017, №8(669). С. 14-28.

184. Термоса І.О. Формування складових детермінант інституціонального середовища економіки України. Економіка АПК, 2020, №8. С. 81-92. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008081> (дата звернення 15.01.2022)

185. Тищенко О. П. Інклюзивний розвиток національної економіки України: передумови та доміанти формування стратегії управління. Бізнес Інформ. 2019. № 9. С. 63-70.

186. Тищенко О.П. Методологія просторового підходу щодо дослідження розвитку національної економіки: теоретична база та необхідність міждисциплінарного синтезу. Регіональна

економіка. 2012. №3. URL: http://re.gov.ua/re201203/re201203_016_TyshchenkoOP.pdf (дата звернення: 16.02.2022).

187. Титаренко Г.Б. Інституціональне забезпечення системи державного регулювання інноваційного розвитку АПК. Економіка АПК, 2015, №8. С. 78-82.

188. Тодаро М. П. Экономическое развитие: Пер. с англ. М.: Экон. Фак.МГУ, ЮНИТИ, 1997. 667 с.

189. Трансформаційні процеси в економіці : конкурентоспроможність та інституційна база управління на різних рівнях ієрархії [моногр.] : за наук. ред. доктора економічних наук Ніценка В.С. Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2016. 507 с.

190. Тюхтенко Н. А., Макаренко С. М., Олійник Н. М. Об'єктивізація визначення купівельної спроможності споживачів в умовах тіньової економіки. Вісник Київського Національного Університету Імені Тараса Шевченко. Серія «Економіка». 2016. №4 (181). С. 36-42.

191. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 12.12.2021).

192. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.

193. Філіппова С. В. Державно-приватне партнерство: проблемні питання та стратегічні завдання в умовах смартизації інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / С. В. Філіппова, О. Л. Малін // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2017. – № 5 (33). – С. 5-15. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No5/5.pdf>

194. Фурсін О. О. Формування моделі стійкого економічного розвитку в умовах конкурентоспроможності. Гуманітарний вісник ЗДІА. Вип. 33. 2008. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_33_223.pdf (дата звернення 15.01.2022)

195. Халіна В. Ю., Бугай В. С. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7073> (дата звернення: 16.05.2022).

196. Хандій О. О. Соціальні ресурси розвитку економіки: важелі державного регулювання: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 436 с.

197. Хворост Т. В. Стан конкурентоспроможності національної економіки України . Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 145-148.

198. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження сутності в епоху економіки знань. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 16, частина 2. С. 146-149.

199. Червяков І.М. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання в Україні. Інвестиції: практика та досвід. № 6/2015. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2015/22.pdf (дата звернення 01.02.2022).

200. Череп А. В., Стрілець Є. М. Ефективність як економічна категорія. Ефективна економіка. 2013. Вип. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 16.05.2022).

201. Шапошников К. С. Стратегії та перспективи економічної дезінтеграції інфраструктури національної економіки: досвід ЄС) : Інфраструктура ринку: [Електронний науковий журнал]. Одеса: ПНДІЕІ, 2017. Вип. 3. С. 140-143.

202. Шеремет О. О. Теоретико-методологічні засади процесу забезпечення та реалізації ринкових стратегій у харчовій промисловості : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 375 с.

203. Шкарлет С. М. Інформаційна економіка як основа соціально-економічної регенерації України. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 51-60.
204. Щербак А. В. Національна конкурентна політика – шлях до ефективної економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 1. С. 32-46. <https://doi.org/10.15407/eip2020.01.032>. (дата звернення: 21.01.2022)
205. Яременко О.Л. Глобальні дисбаланси та новий протекціонізм: інституційна гіпотеза. *Економіка України*, 2017, №5-6. С. 106-122.
206. Яцкевич І. До питання про зміст поняття інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності. *Журнал європейської економіки*. 2013. Т. 12, № 4. С. 473-483.
207. Bilyaze O. Strategy of Economic Development of the state in the conditions of Globalization. *Three Seas Economic Journal*, 2022. № 3 (2), С. 21-28.
208. Bilyaze O.S. Development of Production Capabilities of the National Economy under the Influence of Global Factors and transparency. *Global Academics. International Journal of Advance Researches. Quarterly Issue #2(16)*, 2022, p. 12-23.
209. Derii Z., Zosymenko T., Shaposhnykov K., Tochylyna Y., Krylov D., Papaika O. The Influence of Human Capital on GDP Dynamics: Modeling in the COVID-19 Conditions // *International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.3, March 2022, p. 67-76.
210. Holovchenko O. Systematization of factors influencing the process of implementation of priority areas of growth of the national economy // *Global Academics. International Journal of Advance Researches. Quarterly Issue #2(3)*, 2019. (ISSN 2641-9823), p. 72-84.
211. Khalatur, S., Zhylenko, K., Vinichenko, I., Trokhymets, O., & Kriuchko, L. The Formation of the International Imperatives of the National (Food) Security Coefficient in Ukraine under // *Globalization. Przegląd Strategiczny* (2020), (13), 455-475.

212. Krylov Denys, Papaika Oleksandr, Panchenko Olena, Pylevych Dmytro, Kozlianchenko Olena, Konoplia Nataliia. Modern Tendencies of Digitalization of the Financial Services Sphere // IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, VOL.22 No.2, February 2022, p.39-46.

213. Maslennikov Yevgen, Hrymalyuk Andrey. International trade and evolution of its state regulation. World economy and international economic relations. International Scientific Collection. Vol. 3 / Scientific editors : Y. Kozak, T. Shengelia, A. Gribincea. Kyiv-CUL. 2020. P. 123-126.

214. Melnyk Y. Formation of industrial policy in the context of modernization of the national economy. *Warمیński-Mazurskim Kwartalniku Naukowym, Nauki Społeczne. Poland. 2019. No. 1(29). P. 78-82.*

215. Morris M.N., Pitt L.F. The organization of future: the unit of marketing and strategy/ *Journal of Marketing Management*, 10, 1994.

216. Mudrak R., Lagodiienko V., Lagodiienko N. Impact of aggregate expenditures on the volume of national production. *Economic Annals–XXI*, 2018, №172(7-8). P. 44-50.

217. Mundell Robert A. De la surévaluation du dollar canadien/ Robert A. Mundell. *L'Actualité Economique*, Société Canadienne de Science Economique. 1991. vol. 67(1). P. 5-36.

218. Obstfeld M., Rogoff K. Risk and Exchange Rates. NBER Working Paper. 1998. № 6694. P21-27.

219. Piercy N.F., Harris L.C., Peters L.D., Lane N. Marketing management, market strategy and strategic management domain realignment and redefinition. *Journal of Strategic Marketing*, 5, 1997.

220. Poberezhets O.V. Forming analytical tools for objective performance assessment industrial enterprises. *Odesa National University Herald. Series: Economy*. 2016. Volume 21. Issue 1. P. 142-147.

221. Poberezhets O.V. Methodikal bases of results estimation of industrial enterprises' activity. *Central European Journal for Science and Research*. 2016. № 13 (26). P. 61-68.

222. Porter M. *Competitive Advantage*. N.Y., 1985.
223. Schumpeter J. *Essays on entrepreneurs, innovators, business cycles and the evolution of capitalism*. Transaction publishers, 1989. 342 p.
224. Seip K., McNown R. *Monetary policy and stability during six periods in US economic history: 1959-2008: a novel, nonlinear monetary policy rule*. *Journal of Policy Modeling*. 2012 (In Press, Corrected Proof). 1
225. Shaposhnykov K. *State regulation of the development of the industrial sector // Management of modern socio-economic systems / Collective monograph*. Vol. 1. Lithuania. ASU: Baltija Publishing, 2017. p. 115-141.
226. Shetty Anand G. *Finance: An integrated global approach / Anand G. Shetty, Francis J. McGrath, Irene M. Hammerbacher*. Burr Ridge: Irwin, 1995. 613p.
227. Stock J., Watson M. *Evidence on Structural Instability in Macroeconomic Time Series Relations*. *Journal of Business and Economic Statistics*. 1996. Vol. 14. P. 11-29.
228. Taylor J. *Discretion versus Policy Rules in Practice*. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. 1993. Vol. 39. P. 195-214.
229. Trachenko L., Lazorenko L., Maslennikov Ye., Hrinchenko Yu., Arsawan I. *Optimization modeling of business processes of engineering service enterprises in the national economy*. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 4. P. 165-171. DOI: 10.33271/nvngu/2021-4/165.

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Статті в наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз:

1. Білязе О. С., Слепньова Л. Д., Білязе Л. П. Ефективність грошово-кредитної політики в Україні на сучасному етапі. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. 2004. № 87. С. 134-141. Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/693>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,72 д.а., особистий внесок автора: досліджено вплив національної грошово-кредитної політики на розвиток економіки країни – 0,24 д.а.)
2. Кривоберець Б. І., Білязе О. С., Білязе Л. П. Удосконалення оптимізації фінансових інвестицій фізичних осіб в Україні шляхом застосування моделі Г. Марковіца. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. 2009. № 36-1. С. 260-264. Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/12903>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,45 д.а., особистий внесок автора: досліджено модель Г. Марковіца – 0,15 д.а.)
3. Білязе О. С. Ризик фінансових інвестицій в умовах активної моделі управління. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2009. № 3 (17). С. 26-30. Режим доступу: http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/2009-3-17.pdf. (Google Scholar). (0,58 д.а.)
4. Білязе О. С. Управління портфельними інвестиціями в умовах сучасного фінансового ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т. 2. С. 145-149. Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_5_2/145-149.pdf. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,45 д.а.)

5. Білязе О. С. Концептуальна модель інтеграційних процесів у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 47. С. 198-203. Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/39.pdf (Index Copernicus, Google Scholar). (0,62 д.а.)
6. Білязе О. С. Інтеграційна складова в забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №4 (28). С. 83-91. (Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,9 д.а.)
7. Білязе О. С. Стратегія ефективного розвитку держави в глобалізаційних процесах. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/39> (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar, CiteFactor, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Open Access Journals). (0,6 д.а.)
8. Білязе О. С. Критерії оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку. *Причорноморські економічні студії: науковий журнал*. 2022. Вип. 75. С. 25-31. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,77 д.а.)
9. Білязе О. С. Ефективність економічної стратегії держави в умовах глобалізації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. Вип. 3. Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-01>. (Index Copernicus, Vernadsky National Library, Google Scholar). (0,45 д.а.)

Статті в іноземних наукових виданнях:

10. Bilyaze O. Strategy of Economic Development of the state in the conditions of Globalization. *Three Seas Economic Journal*. 2022. № 3 (2). С. 21-28. Режим доступу: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/threeseas/article/download/1718/1736/>

(Index Copernicus, DOAJ, EBSCO, Research Papers in Economics (RePEc)). (0,8 д.а.)

11. Bilyaze O. S. Development of Production Capabilities of the National Economy under the Influence of Global Factors and Transparency. *Global Academics. International Journal of Advance Researches*. Quarterly Issue 2(16). 2022. Pp. 12-22. Режим доступу: <https://www.i-journal.org/upload/16.pdf> (Журнал індексується і реферується Бібліотекою Конгресу США <https://eresources.loc.gov>). (0,49 д.а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Pawlik A., **Bilyaze O.** Strategia Europa 2020 podstawą rozwoju w województwie Świętokrzyskim. *Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy: Proceedings of the International Scientific Conference*. Kielce, Poland, September 28th, 2018. Pp. 4-8. (0,22 д.а., особистий внесок автора: досліджено сучасні форми інновацій та їх вплив на розвиток національної економіки – 0,11 д.а.).

13. Білязе О. С. Концепції домінант управління суб'єктами національної економіки. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 480-482. (0,15 д.а.)

14. Білязе О. С. Соціально-економічні та екологічні компоненти якості розвитку національної економіки. *Соціогуманітарний вимір сучасних трансформацій*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 93-95. (0,17 д.а.)

15. Білязе О. С. Трансформація глобальних процесів на розвиток національної економіки. *Актуальні проблеми теорії та практики*

менеджменту: Матеріали XI Міжнародної науково–практичної конференції (м. Одеса, 27 травня 2022 р.). Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2022. С. 123-124. (0,14 д.а.)

16. Білязе О. С. Ensuring progressive structural dynamics of the national economy in conditions global challenges. *Формування обліково-аналітичного забезпечення організаційно-управлінської підтримки суб'єктів національної економіки* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25 травня 2022 року) / ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2022. С 90-92. (0,22 д.а.)

Довідки про впровадження**КРЕДИТНА СПІЛКА «ОСВІТА»
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

03127, м. Київ, пр-т. 40-річчя Жовтня, 93, оф.641
тел. (063) 579-0434
e-mail: ksosvita@online.ua

р/р UA833226690000026002300607052 в Головному
Управлінні по м. Києву та Київській області АТ
«Ощадбанк» МФО 322669, код 24075089

№ 17/02/22-1

від "17" лютого 2022 р.

ДОВІДКА**про використання окремих пропозицій наукових досліджень
Білязе Олексія Сергійовича на тему: «Забезпечення економічного розвитку
національної економіки в умовах глобалізаційних змін»**

Наукові розробки Білязе О.С. щодо обґрунтування забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізації, які викладені в дисертаційній роботі та опублікованих наукових працях, знайшли практичне застосування. Спостережною радою КС «Освіта» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які використовуються в навчальному закладі та у навчальному процесі закладів освіти України, зокрема запропоновані методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів та розроблена концептуальна модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи. Особливу увагу заслуговують пропозиції щодо методичного забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки у надзвичайних умовах.

*Заступник голови
спостережної ради*

О.В. Жильцова

УКРАЇНА
 ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
 ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261- 21-55, факс 235-60-80
 E-mail: deploda@loda.gov.ua

25.08.2022 № 1-52/434 На № _____ від _____

Зацікавленим сторонам

ДОВІДКА

Про використання окремих пропозицій наукових досліджень Білязе Олексія Сергійовича на тему: «Забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін»

Департамент економічної політики повідомляє, що результати наукових досліджень Білязе Олексія Сергійовича були використані при аналітичному дослідженні фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання Львівської області.

Розроблено та обґрунтовано автором концептуальну модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи, яка дозволяє візуалізувати архітектуру взаємозв'язків з пропорційністю інтегрованих сегментів на основі принципу біфуркації з орієнтацією на параметричне синтезування інструментів фундаментальної та практичної спрямованості, що уможливорює поступову модернізацію макроекономічного середовища за рахунок перманентної активізації соціально-економічних процесів.

Досліджені Білязе О.С. теоретико-методичні засади розвитку виробничих можливостей національної економіки під впливом глобальних факторів та транспарентності запропоновані до використання на регіональному рівні. Розроблена автором концептуальна модель може слугувати для забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи.

Разом з тим згадані у даній роботі матеріали використані при підготовці плану соціально-економічного розвитку Львівщини, а також широко застосовані при підготовці змін до Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років.

Директор

Степан КУЙБІДА

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ІННОВАЦІЙ

BLACK SEA
RESEARCH
INSTITUTE OF ECONOMY
AND INNOVATION

вул. Інглезі, 6/1, м. Одеса, 65101.
Тел. (048) 709-38-69
(093) 253-57-15
E-mail: info@iei.od.ua
www.iei.od.ua

6/1, Inhlezi Str., Odesa, 65101
Tel. (048) 709-38-69
(093) 253-57-15
E-mail: info@iei.od.ua
www.iei.od.ua

22 червня 2021 р. № *54/03-21* На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій наукових досліджень Білязе Олексія Сергійовича на тему: «**Забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін**»

Теоретичні положення, методичні підходи, аналітична інформація, основні рекомендації та результати дослідження за темою кандидатської дисертації Білязе О.С., що виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, впроваджені при підготовці наукових звітів по науковому проекту «Інноваційне управління соціально-економічними системами: держава, кластер, регіон» (номер державної реєстрації 0116U002332). Особливу цінність мають розробки автора щодо методичних підходів до застосування інтеграційної складової у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів та наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін. Сучасними та інноваційними є пропозиції Білязе О.С. щодо моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи.

Керівник відділу економіко-правових досліджень
Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій

Ю. Б. Валуєв

**НАУКОВО-ОСВІТНІЙ
ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

вул. Доценка, 4а, м. Чернігів, 14032
Тел. (0462) 937-337
E-mail: info.reicst@gmail.com
www.reicst.sgv.in.ua

**RESEARCH AND
EDUCATIONAL INNOVATION
CENTER OF SOCIAL
TRANSFORMATIONS**

4a, Docenka Str., Chernihiv, 14032
Tel. (0462) 937-337
E-mail: info.reicst@gmail.com
www.reicst.sgv.in.ua

28.03.2022 № *17/01-22*

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій наукових досліджень **Білязе Олексія Сергійовича** на тему: «*Забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін*»

Дисертаційне дослідження Білязе О.С. на тему: «Забезпечення економічного розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін» містить нові, науково-практичні підходи щодо розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних змін. Запропоноване методичне забезпечення механізму підтримки конкурентоспроможності національної економіки, яке передбачає формування системної взаємодії між змістовними платформами, які зберігаючи оптимальний рівень конкурентних переваг у надзвичайних умовах, на основі організаційно-функціональної та інструментальної підтримки надають можливість дотримуватись траєкторії відновлення та розвитку національної економіки, використовуючи ресурсну архітектуру та збалансованість стратегічних цілей. Особливу увагу дослідження заслужують методичні підходи до застосування інтеграційної складової у забезпеченні розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів та наукові підходи до забезпечення та формування стратегії розвитку національної економіки в умовах глобальних змін.

Актуальними є пропозиції щодо моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи.

Директор, доктор економічних наук,
професор

Г.В. Старченко

